

**ULUSLARARASI EĞİTİM VE TARİH ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
(ETA JOURNAL)
INTERNATIONAL JOURNAL OF EDUCATION
AND
HISTORY RESEARCH
e-İSSN: 2687-6426**

Volume: 3-1

January 2021

**Uluslararası Eğitim Ve Tarih Araştırmaları Dergisi
(Eta Journal), altı ayda bir yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir.
ETA JOURNAL, Uluslararası hakemli ve indeksli bir dergi olup ASOS İndeks
tarafından taranmaktadır.**

**ETA Journal’da yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukûki açıdan
bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları ETA Journal’a aittir.
Yayınlanan yazılar yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir
şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp
yayınlamamakta serbesttir. Gönderilen yazılar iade edilmez.**

**International Journal Of Education And History Research (ETA Journal) is an
international, peer-reviewed journal and published every six months. Authors bear the
sole legal responsibility for their published works in the ETA Journal. The ETA Journal
has the sole ownership of copyright to all published works. No part of this publication
shall be produced in any form without the written consent of the ETA Journal. The
Editorial Board makes the final decision to publish articles.No article is returned to
authors.**

ETA Journal

Volume 3/1 January 2021

**ULUSLARARASI EğİTİM VE TARİH ARAŞTIRMALARI DERđİSİ
(ETA JOURNAL)
INTERNATIONAL JOURNAL OF EDUCATION
AND
HISTORY RESEARCH**

e-ISSN: 2687-6426

Editör:

Dr. Öğr. Üye. Alev DURAN

ANKARA

Tel: 05536002350

e-posta: journaleta@gmail.com

web: <http://etajournal.com/>

ETA Journal

Volume 3/1 January 2021

ETA JOURNAL

Uluslararası Hakemli Dergi

Sahibi / Owner

Alev DURAN

Editör / Editor

Dr. Öğr. Üye. Alev DURAN

E-mail: alvdrn@gmail.com

Kapak Tasarımı

Bülent POLAT

Temsilcilikler / Country Representatives

Macaristan: Dr. HADNAGY Szabolcs

İran: Doç. Dr. Somayyeh RADMARD

Rusya: Dr. Hilmi DEMİRAL

ETA Journal

Volume 3/1 January 2021

ULUSLARARASI EĞİTİM VE TARİH ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

(ETA JOURNAL)

INTERNATIONAL JOURNAL OF EDUCATION

AND

HISTORY RESEARCH

Kurullar/ Committees

Danışma Kurulu

Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU / Ondokuz Mayıs University

Prof. Dr. Salim GÖKÇEN/ Erzincan Binali Yıldırım University

Prof. Dr. Murat KÜÇÜKUĞURLU/ Erzurum Technical University

Prof. Dr. Necmettin ALKAN/ Sakarya University

Prof. Dr. A. Şevki DUYMAZ/ Suleyman Demirel University

Prof. Dr. Ömer AYDIN/ Istanbul University

Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ/ Karadeniz Technical University

Prof. Dr. Melek ÖKSÜZ/ Karadeniz Technical University

Prof. Dr. Havva SELÇUK/ Erciyes University

Prof. Dr. Şuayıp KARAKAŞ / Istanbul Aydın University

Prof. Dr. Abdülhaluk Mehmet ÇAY/ Istanbul Aydın University

Prof. Dr. Metin AKAR/ Istanbul Aydın University

Prof. Dr. Rahime Nükhet ÇIKRIKÇI/ Istanbul Aydın University

Bilim Kurulu

Doç. Dr. Zafer TANGÜLÜ/ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Doç. Dr. Yavuz TOPKAYA/ Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet OĞUZ/ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Doç. Dr. Özcan BAYRAK/ Fırat Üniversitesi

Doç. Dr. Bülent YILDIRIM/ Trakya Üniversitesi

Doç. Dr. İsmail KÖSE/ Karadeniz Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Yahya BAĞÇECİ/ Erciyes Üniversitesi

Doç. Dr. Serdar YAVUZ/ Fırat Üniversitesi

Doç. Dr. Somayyeh RADMARD/ İstanbul Aydın Üniversitesi

Doç. Dr. Ali DENİZLİ / Rumeli Üniversitesi- Milli Savunma Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi. Gökçen ÇATLI ÖZEN/ İstanbul Aydın Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi. Hüseyin Şevket Çağatay ÇAPRAZ/ Kırklareli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi. Özgür TÜRKER / Süleyman Demirel Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi. Elif ŞİMŞEK ÖZKAN/ Erciyes Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi. Naim BABÜROĞLU/ İstanbul Aydın Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi. Burak KOCAOĞLU/ Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi. Bünyamin ÇETİNKAYA/ Giresun Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi. Yılmaz SOYSAL/ İstanbul Aydın Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi. Burcu GÜDÜCÜ/ İstanbul Aydın Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi. Mehmet BİLGİN / İstanbul Aydın Üniversitesi

Dr. Szabolcs HADNAGY/ Macaristan

Dr. Ahmet VURGUN/ Marmara Üniversitesi

Dr. Gábor FODOR/ Macaristan- Macar Kültür Merkezi

Dr. Emre SARAL / Hacettepe Üniversitesi

Dr. Fatma ÇALIK ORHUN / Edirne

Dr. Hilmi DEMİRAL- Rusya

ETA Journal
Volume 3/ 1 January 2021

ULUSLARARASI EĞİTİM VE TARİH ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

(ETA JOURNAL) e-İSSN: 2687-6426

Editör Dr. Öğr. Üyesi Alev DURAN

ETA dergisi, 2021- Ocak sayısı
Yıl 3 sayı 1

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

1. Çağdaş YÜKSEL (1-18)

Paris Barış Konferansı Öncesinde İngiltere Lordlar Kamarası'nda Ermenilerin Durumunu Tartışmak Üzere Yapılan Oturum Hakkında Değerlendirmeler

(Evaluations On The Session To Discuss The Situation Of The Armenians In The House Of Lords Of Great Britain Before The Paris Peace Conference)

2. Fatma Nur ŞENGÜL (19-39)

Millî Görüş Hareketinin Siyasi Ve Tarihsel Serüveni

(The Political And Historical Adventure Of The National Vision Movement)

3. Keuser GÜMÜŞ (40-58)
Fotoğrafta Tarihsel Değişim:

Fotoğrafın Özçekim'e Dönüşümü Üzerinden İnsan Davranışlarının İncelenmesi

(Historical Change In Photography: Examination Of Human Behavior From Photo Transformation Into Selfie)

4. Sefa SELÇUK (59-77)
5 Ekim 1930 Tarihinde Atina'da Toplanan Birinci Balkan Konferansı Ve Sonuçları

The First Balkan Conference Gathered In Athens On 5 October 1930 And Its Results)

5. Uğur Berk KALELİOĞLU (77-85)
Çeviri eser:

Max Weber- Dernek Sosyolojisinin Gerekliliği Üzerine

(Max Weber - On The Requirement Of Sociology Of The Voluntary Association)

ETA Journal

Volume 3/1, January 2021

Bilim dnyasının değerli insanları,

ULUSLARARASI EğİTİM VE TARİH ARAŐTIRMALARI DERęİSİ (ETA), uluslararası hakemli, indeksli ve akademik bir dergi olmakla birlikte, yazı ve dűőünce ile meőgul olan herkesin söz söyleyebileği disiplinler arası bir sosyal bilim platformudur. Derginin kurulum aőamasında desteğini esirgemeyen, emeiği geğen hocalarımıza ve kırmayarak destek veren danıőma ve yayın kurulundaki değerli hocalarıma teőekkürü bir borę bilirim.

Akademik hayata bir nebze katkı sunmak üzere çıkmıő olduğumuz bu yolculukta, bilim dnyasının siz değerli insanlarını yazar ve hakem olarak yanımızda görmek; ayrıca görűő ve önerilerinizle bizleri en mükemmele ulaőtırma noktasında yönlendirmeniz bizlere güç katacaktır.

Bu bağlamda **ULUSLARARASI EğİTİM VE TARİH ARAŞTIRMALARI DERęİSİ (ETA Journal)** olarak vereğiniz her türlü destekten dolayı

Teşekkür eder, saygılar sunarım.

Dr. Öğr. Üye. Alev DURAN

İstanbul Aydın Üniversitesi

**ULUSLARARASI EĞİTİM VE TARİH ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ**

(ETA JOURNAL)

**INTERNATIONAL JOURNAL OF EDUCATION AND
HISTORY RESEARCH**

Yıl: 3, Sayı: 1, Ocak 2021, s. 1-18.

Çağdaş YÜKSEL*

**PARİS BARIŞ KONFERANSI ÖNCESİNDE İNGİLTERE LORDLAR
KAMARASI'NDA ERMENİLERİN DURUMUNU TARTIŞMAK ÜZERE
YAPILAN OTURUM HAKKINDA DEĞERLENDİRMELER
ÖZET**

Sanayi Devrimi sonrasında İngiltere, Fransa ve Rusya gibi devletler güç kazanırken Osmanlı İmparatorluğu gittikçe zayıflamaya başlamıştır. Bu nedenle Avrupa Devletleri 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarını paylaşma planlarına hız vermişlerdir. Birinci Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletleri yaptıkları gizli antlaşmalarla Osmanlı topraklarını nasıl paylaşacaklarını karara bağlamışlardır. Ancak 1917 yılında Rusya'da yaşanan devrim sonrasında Rusya'nın savaştan çekilmesi paylaşım planlarında yeni tartışmalara yol açmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşması ile Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilmesi İtilaf Devletleri'ne planlarını hayata geçirme fırsatı sunmuştur. İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan tarafından Anadolu'nun çeşitli yerleri işgal edilmiştir. İngiltere Birinci Dünya Savaşı'ndan avantajlı bir konumda çıktığı için daha önce yapılan paylaşım planlarının değiştirilmesini istemiştir. Rusya'nın paylaşım dışı kalması da yeni bir planlamayı zorunlu kılmıştır. Savaş sırasında Fransa'ya vaat ettiği petrol zengini Irak'ı elinde tutan İngiltere Fransa'ya Suriye'yi vermiştir. İngiltere daha önce İtalya'ya vaat edilmiş olan İzmir'i Yunanistan'ın işgal etmesini savunmuştur. İngiliz Hükümeti tarafından Karadeniz'de bir Pontus devleti, Doğu Anadolu'da Ermenistan ve Güneydoğu Anadolu'da bir Kürdistan kurulması düşünülmüştür. Ermeni konusu Paris Barış Konferansı'nda uzun uzun tartışılacaktır. Ancak konferans öncesinde İngiltere'de ve Fransa'da Ermenilerin geleceği meselesi politik gündemi uzun süre meşgul etmiştir. Bu nedenle Paris Barış Konferansı

* Arş. Gör. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Denizli Türkiye, cagdasyuksel8@gmail.com.

öncesinde İngiltere Parlamentosu'nda Ermeniler hakkında çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. Bu çalışmada Paris Barış Konferansı öncesinde Lordlar Kamarası'nda Ermenilerin geleceği hakkında yapılan oturum incelenmiştir. Böylece İngiltere Parlamentosu'nun üst kanadının Ermeniler hakkında neler düşündüğü, Ermenilerin geleceği için ne tarz planlar yaptığı analiz edilmiştir. Bu sayede İngiltere'nin Paris Barış Konferansı sırasında takip ettiği Ermeni siyasetinin daha iyi anlaşılması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere, Ermenistan, Birinci Dünya Savaşı, İtilaf Devletleri

**EVALUATIONS ON THE SESSION TO DISCUSS THE SITUATION OF
THE ARMENIANS IN THE HOUSE OF LORDS OF GREAT BRITAIN
BEFORE THE PARIS PEACE CONFERENCE
ABSTRACT**

After the Industrial Revolution, states such as Britain, France and Russia gained power, while the Ottoman Empire began to weaken. For this reason, European States have accelerated their plans to share the lands of the Ottoman Empire since the 19th century.. During the First World War, the Entente Powers decided how to share the Ottoman lands with secret agreements they made. However, Russia's withdrawal from the war after the revolution in Russia in 1917 led to new discussions in the sharing plans. The Ottoman Empire's withdrawal from the First World War with the Mondros Armistice Treaty on October 30, 1918 gave the Entente Powers the opportunity to realize their plans. Various parts of Anatolia were occupied by Great Britain, France, Italy and Greece. Since Great Britain emerged from the First World War in an advantageous position, it asked to change the sharing plans previously made. Russia's exclusion from sharing also necessitated a new planning. Great Britain, which held the oil-rich Iraq it had promised to France during the war, and gave Syria to France. Great Britain advocated the occupation of Izmir by Greece, which was previously promised to Italy. It was considered by the British Government to establish a Pontus in the Black Sea, an Armenia in Eastern Anatolia and a Kurdistan in Southeastern Anatolia. The Armenian issue will be discussed at length at the Paris Peace Conference. However, before the conference, the issue of the future of Armenians in Britain and France occupied the political agenda for a long time. For this reason, before the Paris Peace Conference, various debates about Armenians took place in the British Parliament. Thus, what the upper wing of the British Parliament thinks about the Armenians and what kind of plans they make for the future of the Armenians are analyzed. In this way, it is hoped that the Armenian policy followed by Britain during the Paris Peace Conference will be better understood.

Keywords: the Ottoman Empire, Great Britain, Armenia, the First World War, the Entente Powers

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı sonrasında yapılacak barış anlaşmalarını belirlemek üzere Almanya'ya savaş ilan etmiş 32 devletin katılımıyla 18 Ocak 1919 günü Paris Barış Konferansı başlamıştır. Bu konferansta İtilaf Devletleri ile Osmanlı İmparatorluğu

**PARİS BARIŞ KONFERANSI ÖNCESİNDE İNGİLTERE LORDLAR KAMARASI'NDA
ERMENİLERİN DURUMUNU TARTIŞMAK ÜZERE YAPILAN OTURUM HAKKINDA
DEĞERLENDİRMELER**

arasında yapılacak barış antlaşması da tartışılmıştır¹. Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulacak dünya düzeninin şekillendirileceği yer olması bakımından Paris Barış Konferansı büyük önem taşımıştır. Bu konferansta galip devletler kendi çıkarlarına uygun olarak hazırladıkları barış antlaşmalarını mağlup devletlere kabul ettirmişlerdir. Bu davranış tarzı sonucunda ortaya gerçeklerle bağdaşmayan, uygulanması ve sürdürülmesi imkânsız olan barış antlaşmaları çıkmıştır. Böylece İkinci Dünya Savaşı'nın temelleri atılmıştır.

Paris Barış Konferansı Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderinin belirlenmesi açısından önemli rol oynamıştır. Daha savaş sırasında İtilaf Devletleri Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşmaya karar vermişlerdir. Ancak savaş sırasında yaşanan gelişmeler paylaşım planlarının gözden geçirilmesini zorunlu kılmıştır. Pazarlıklar sürerken Yunanlılar, Ermeniler, Kürtler gibi bazı uluslar Osmanlı topraklarından pay alabilmek için harekete geçmişlerdir. Bu kapsamda Ermeniler İtilaf Devletleri ile temas ederek bazı Osmanlı topraklarının kendilerine verilmesini istemişlerdir. Ermenilerin talepleri İngiltere'de bazı tartışmalara yol açmıştır. Ermenilerin geleceğini tartışmak üzere Paris Barış Konferansı öncesinde 17 Aralık 1919 günü İngiltere Lordlar Kamarası'nda bir oturum yapılmıştır. Oturumda Ermenilerle ilgili pek çok fikir ortaya atılmıştır. Bu çalışmada bu oturumda yapılan konuşmalar üzerinden İngiltere'nin Paris Barış Konferansı öncesinde Ermeni meselesine bakışı ve Ermenilere yönelik planları analiz edilmiştir.

1.Tarihsel Arka Plan

Sanayi Devrimi sonrasında gittikçe güçlenen Avrupa Devletleri hammadde ve Pazar elde etmek için gelişmemiş ülkeleri hızla sömürgeleştirmeye başlamışlardır². 19. yüzyıl boyunca emperyalist devletler Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığını sürdürmesi yolunda büyük bir tehdit oluşturmaya başlamışlardır. Rusya'nın yarattığı tehdit

¹ Hanefi Yazıcı, "1919 Paris Barış Konferansı'nda Türk Tezleri", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, 2020, C. 9, S. 2, s. 1046.

² Ekrem Erden, "Sanayi Devrimi'nin Ardından Osmanlı Sanayileşme Hamleleri; Sanayi Politikalarının Dinamikleri ve Zafiyetleri", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2016, C. 0, S. 48, s. 19. ve Alper İplikçi, "Kolonyalizm ve Emperyalizm Üzerine Bir Değerlendirme", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2017, C. 21, S. 4, s. 1529.

karşısında Osmanlı İmparatorluğu ile güçlü ticari ilişkileri olan ve Rusya'nın yayılmasını engellemek isteyen İngiltere ve Fransa, uzun yıllar Osmanlı toprak bütünlüğünü savunmuşlardır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan mali iflas ve borç ödemelerinin durdurulması sonrasında Avrupa kamuoyu Osmanlı aleyhine dönmeye başlamıştır. 1877-1878 Rus Savaşı'nda yaşanan büyük bozgun sonrasında Avrupa Devletleri Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığını devam ettiremeyeceğine kanaat getirmişlerdir. Bunun üzerine İngiltere kendisi için stratejik öneme sahip Kıbrıs, Mısır, Kuveyt gibi yerleri elde etmek için Osmanlı İmparatorluğu üzerinde büyük bir baskı kurmuştur³.

Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı ile Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşma planları son aşamasına gelmiştir⁴. Osmanlı İmparatorluğu Rusya ve İngiltere'den gelen tehdit ve Rusya'nın kendisini ortadan kaldıracığı endişesi nedeniyle Almanya ile bir ittifak yapmak zorunda kalmıştır⁵. Bu ittifak antlaşması imparatorluğu Birinci Dünya Savaşı'na sürüklemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın safında dahil olması üzerine İngiltere, Fransa ve Rusya yaptıkları gizli antlaşmalarla Osmanlı topraklarını bölüşmüşlerdir. Bu paylaşım daha sonra savaşa giren İtalya da katılmıştır⁶.

Almanya ve müttefikleri için savaş 1918 yılından itibaren kötü gitmeye başlamıştır. Rusya savaş dışında kamasına rağmen Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa katılması İtilaf Devletleri'ne zaferi getirmiştir⁷. Bulgaristan 29 Eylül 1918 günü ateşkes istemek zorunda kalınca Almanya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki bağlantı kesilmiştir. Bu olay Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa devam etmesini

³ Kemal Beydilli, "Şark Meselesi", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 38, İstanbul 2010, s. 355-356.

⁴ Ahmet Kavas, "Trablusgarp", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 41, İstanbul 2012, s. 290 ve Cevdet Küçük, "Balkan Savaşı", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 5, İstanbul 1992, s. 24.

⁵ Alpay Kabacalı, **Talat Paşa'nın Anıları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2000, s. 31 ve Aptülahat Akşin, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 9.

⁶ Azmi Süslü, "İngiltere", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 22, İstanbul 2000, s. 306.

⁷ İhsan Şerif Kaymaz, "Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 2007, C. 23, S. 67-68-69, s. 147.

**PARİS BARİŞ KONFERANSI ÖNCESİNDE İNGİLTERE LORDLAR KAMARASI'NDA
ERMENİLERİN DURUMUNU TARTIŞMAK ÜZERE YAPILAN OTURUM HAKKINDA
DEĞERLENDİRMELER**

olanaksız hale getirmiştir. Bu nedenle Osmanlı Hükümeti 30 Ekim 1918 tarihinde imzaladığı Mondros Mütarekesi ile savaştan çekilmek zorunda kalmıştır⁸.

Mondros Mütarekesi ile beraber Osmanlı İmparatorluğu'nun kendisini koruma mekanizması tamamen ortadan kalmıştır. Böylece İtilaf Devletleri'nin Osmanlı topraklarını paylaşma planlarını hayata geçirmelerinin önünde bir engel kalmamıştır⁹. Bu nedenle İngiltere, Fransa ve İtalya, Osmanlı topraklarının paylaşımı için yoğun bir mücadele içine girmişlerdir¹⁰. Osmanlı topraklarından pay almak isteyen Rumlar, Ermeniler ve Kürtler de İtilaf Devletleri nezdinde çeşitli girişimlerde bulunmayı ihmal etmemişlerdir.

Savaş sonrasında barış antlaşmalarını belirlemek üzere Paris'te bir barış konferansı düzenlenmiştir. Konferans'ta çeşitli meselelerin yanı sıra Orta Doğu'nun ve Anadolu'nun paylaşılması konusunda da uzun müzakereler yürütülmüştür¹¹. Savaş sırasında yapılan gizli antlaşmalara rağmen İtilaf Devletleri paylaşım konusunda anlaşamamışlardır. Savaştan güçlü şekilde çıkan İngiltere daha önce Fransa'ya bıraktığı Irak'ı elinde tutmuş Fransa'ya Suriye'yi vermiştir. Daha önce İtalya'ya vaat ettiği İzmir'i Yunanistan'ı bırakmaya çalışmıştır. Ayrıca Rusya'da yaşanan devrim nedeniyle savaş sırasında yapılan gizli antlaşmalarla Rusya'ya bırakılan topraklar için yeni planlar hazırlanması gerekmiştir¹². İngiltere daha önce Rusya'ya verilmiş olan Doğu Anadolu'da kendi kontrolünde bir Ermenistan ve Güneydoğu Anadolu'da bir Kürdistan kurmak için harekete geçmiştir¹³. Böylece bölgede nüfuzunu arttırmayı hedeflemiştir¹⁴.

⁸ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi tarihi**, Alkım Yayınları, İstanbul 2004, s. 122.

⁹ Cevdet Küçük, "Sykes-Picot Antlaşması", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 38, İstanbul 2010, s. 204 ve Ceren Gürseler, "Yeni Olgusu: 100. Yılında Sykes-Picot Antlaşması, Orta Doğu ve Türkiye", **Gazi Akademik Bakış**, C. 9, S. 18, 2006, s. 80.

¹⁰ Cevdet Küçük, "Sevr Antlaşması", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.37, İstanbul 2009, s. 3 ve Mustafa Yahya Metintaş, "Sykes-Picot Antlaşmasından 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'ne Kadar İngiltere ve Fransa'nın Kıbrıs Politikaları", **Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi**, C. 1, S. 1, 2017, s. 43.

¹¹ Ali Ertan, "I. Dünya Savaşı'nın Ardından Yeni Dünya Düzenine Doğru: 1919 Paris Barış Konferansı", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 20, S. 3, 2016, s. 555.

¹² Cemil Öztürk, "Mondros Mütarekesi", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 30, İstanbul 2005, s. 271.

¹³ Cevdet Küçük, "Millî Mücadele", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 30, İstanbul 2005, s. 79 ve Ersoy Zengin, "Paris Barış (Paylaşım) Konferansında Ermeni ve Kürt taleplerine Karşı Vilayat- Şarkıye'den Protestolar", **Türk Dünyası Araştırmaları**, C. 123, S. 243, 2019, s. 371.

Ermeniler Paris Barış Konferansı öncesinde Osmanlı topraklarından pay alabilmek için İtilaf Devletleri nezdinde girişimlere başlamışlardır. Birinci Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletleri için çarpıştıklarını hatırlatarak bu nedenle katliama uğradıklarını iddia etmişlerdir¹⁵. Bu nedenle barış yapılırken kendilerine Osmanlı topraklarından bir pay verilmesini talep etmişlerdir. Paris Barış Konferansı başladığında ise konferansa bir heyet göndererek Doğu Anadolu'da çoğunlukta olduklarını ve bölgenin Ermeni vatanı olduğunu ileri sürmüşlerdir¹⁶. Kurulması düşünülen Ermenistan meselesi İngiliz Parlamentosu'nda çeşitli açılardan tartışılmıştır. Daha ateşkesin hemen sonrasında antlaşmada Ermenileri koruyacak maddeler bulunup bulunmadığı Avam Kamarası'nda tartışma konusu olmuştur. Hükümet ateşkes antlaşmasında açıklananlar dışında gizli bir madde olmadığını ifade etmiştir¹⁷. Ancak Mondros Mütarekesi mevcut haliyle bile Ermeniler için oldukça müsait bir durum yaratmıştır. Yine de İngiltere'deki muhalefet İngiliz Hükümeti'ni Ermenileri yeterince korumamakla suçlamaya devam etmiştir. Paris Barış Konferansı öncesinde Ermenilerin geleceği meselesi Lordlar Kamarası'nda da tartışılmıştır.

2.İngiliz Lordlar Kamarası'ndaki Tartışmalar

Oturumda ilk konuşmacı olan Lord Archbishop of Canterbury konuşmasına Ermeni, Nasturi, Keldani gibi Hıristiyan mültecilerin toprakları işgal eden Türk kuvvetleri yüzünden hala evlerine dönemediklerini söyleyerek başlamıştır. Savaş sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ermenilere, Asurilere ve Keldanilere yaptıklarının Mavi Kitapta yayınlandığını ancak savaş nedeniyle çok dikkat çekmediğini belirtmiştir. Lord Archbishop Türk Hükümeti'nin bu Hıristiyan azınlıkları ortadan kaldırmak için iki

¹⁴ Mehmet Sait Dilek, "Paris Barış Konferansı'nda Ermeni Sorunu", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, C. 0, S. 15-16, 2009, s. 93.

¹⁵ Hande Aktaş, "Osmanlı'dan Günümüze Emperyalizm Kısacasında Ermeni Sorunu", **Ermeni Araştırmaları**, S. 40, s. 226.

¹⁶ Süleyman Beyoğlu, "Sevr ve Lozan'da Ermeni Sorunu", **Gazi Akademik Bakış**, C. 2, S. 3, 2008 s. 125.

¹⁷ **İngiltere Parlamento Tutanakları**, Erişim Adresi; <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1918/nov/07/turkey> Erişim Tarihi: 20.04.2020.

**PARİS BARIŞ KONFERANSI ÖNCESİNDE İNGİLTERE LORDLAR KAMARASI'NDA
ERMENİLERİN DURUMUNU TARTIŞMAK ÜZERE YAPILAN OTURUM HAKKINDA
DEĞERLENDİRMELER**

aşamalı bir plan hazırladığını, öncelikle kitlesel olarak öldürdüğünü kalanları ise çeşitli bölgelere sürdüğünü iddia etmiştir¹⁸.

Konuşmanın buraya kadarki kısmında Lord Archbishop of Canterbury Türkleri Hıristiyan azınlıklara katliam yapmakla ve bölge halklarını yerlerinden sürmekle suçlanmıştır. Bu sayede Ermenistan kurulması meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu azınlıkların Hıristiyan oldukları için öldürüldükleri iddia ederek Hıristiyan kamuoyunun desteğini kazanmaya çalışmıştır. Ancak iddia ettiği katliamlara dayanak olarak propaganda amacıyla yazılmış olan Mavi Kitap'tan başka kaynak gösterememiştir. Bu konuşmadan Anadolu'dan ayrılan ve İngiliz mandası altındaki topraklara yerleşen mültecilerin İngiltere için sorun oluşturmaya başladığı da anlaşılmaktadır. Bu sorunu çözmek için İngiltere büyük bir Ermenistan kurarak Irak'taki Hıristiyan azınlıkları bu devlete göndermeyi planlamıştır.

Lord Archbishop of Canterbury konuşmasının devamında sürgünlerin detaylı olarak planlandığını ve çeşitli bölgelerde aynı anda uygulandığını altını çizerek bunun ancak merkezi hükümet kararıyla olabileceğini ifade etmiştir. Amerikalı, Alman ve İngiliz gözlemcilerin ifadelerinin yanı sıra hayatta kalan kurbanların anlattıklarının Mavi Kitapta yer aldığını belirterek kitaptan bazı ifadeler okumuştur. Sürgün edilenlerin sadece yarısının hayatta kaldığını diğerlerinin yolda ya öldürüldüğünü ya da kaçırıldığını söylemiştir. Buna dayanarak katliamların temelde yolda gerçekleştiğini savunmuştur. Ayrıca pek çok erkek Ermeni savaşa katıldığı için genelde kadınlar ve çocukların sürgün mağduru olduklarını iddia etmiştir. Son olarak Türk Hükümeti'nin bölge halkını zorla topraklarından kopardığını, sağlıksız koşullar altında güvenli olmayan yolculuklara çıkardığını bu nedenle pek çoğunun yolda öldüğünü kalanların ise gittikleri yerlerde de ölmeye devam ettiklerini belirtmiştir. Lord Archbishop of Canterbury bu olaylar sırasında 600.000 Ermeni'nin hayatını kaybettiğini öne sürerek Osmanlı Hükümeti'nin bu katliamı inkâr edemeyeceğini söylemiştir¹⁹.

¹⁸ İngiltere Parlamento Tutanakları, Erişim Adresi; <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1919/dec/17/turkish-rule-in-armenia> Erişim Tarihi: 20.04.2020.

¹⁹ İngiltere Parlamento Tutanakları, Erişim Adresi; <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1919/dec/17/turkish-rule-in-armenia> Erişim Tarihi: 20.04.2020.

Lord Archbishop of Canterbury bir kez daha iddialarını İngiliz istihbaratının teşvikiyle Birinci Dünya Savaşı sırasında propaganda yapmak için yazılan mavi Kitap'a dayandırması, iddialarını destekleyecek nitelikte belgelerden yoksun olduğunu göstermektedir. Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere'de hazırlanan Mavi Kitapta çeşitli uydurma hikâye ve verilerle Osmanlı İmparatorluğu aleyhine propaganda yapılmıştır. Bu sayede tarafsız devletlerin özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin İtilaf Devletleri safında savaşa girmesi tasarlanmıştır.

Konuşmasının devamında Lord Archbishop of Canterbury yaşanan olayları tarihte benzeri görülmemiş bir vahşet olarak nitelemiştir. Ermenilerin yaşadığı ve Türk yönetimi altında olan bölgelerin tarih boyunca Türk vatanı olmadığını ve Türklerin oralarda çoğunluk teşkil etmediklerini iddia etmiştir. Kürtlerle Ermenilerin iyi anlaşmalarını, sorunların Türk idaresinden kaynaklandığını ve eğer bölgedeki Türk yönetimi sona ererse sorunların ortadan kalkacağını savunmuştur. Bölgenin ve Hıristiyan halkların bir daha asla Türk yönetimine bırakılmamaları gerektiğini ileri sürmüştür²⁰.

Bu sözlerden Lordun bölgede yaşananlardan pek haberi olmadığı, nüfus oranlarını bilmediği ve Türk aleyhtarı olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Ermeniler ile Kürtler arasında pek çok kez çatışma yaşandığı ise belgelerle sabittir. Ayrıca Mondros Mütarekesi sonrasında Ermenilerin ve ayrılıkçı Kürtlerin aynı coğrafyayı talep etmeleri de aralarında çıkar çatışmaları olduğunu göstermektedir.

Bir sonraki konuşmacı Dışişleri Bakanı Earl Curzon olmuştur. Konuşmasına olayların yaşandığı bölgelerin Türklerin elinden alınmasını ümit ettiğini söyleyerek başlamıştır. Konuşmasının devamında Irak'ta Ermeni, Nasturi, Keldani ve Asuri mültecilerin giderek artmakta olduklarını belirtmiştir²¹.

Gerçekten de ateşkes sonrasında İngiliz Hükümeti Türk karşıtı bir politika izlemiştir. İngiltere fırsat olursa Türkleri İstanbul'dan çıkartmak ve böylece Avrupa'dan

²⁰ İngiltere Parlamento Tutanakları, Erişim Adresi; <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1919/dec/17/turkish-rule-in-armenia> Erişim Tarihi: 20.04.2020.

²¹ İngiltere Parlamento Tutanakları, Erişim Adresi; <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1919/dec/17/turkish-rule-in-armenia> Erişim Tarihi: 20.04.2020.

**PARİS BARIŞ KONFERANSI ÖNCESİNDE İNGİLTERE LORDLAR KAMARASI'NDA
ERMENİLERİN DURUMUNU TARTIŞMAK ÜZERE YAPILAN OTURUM HAKKINDA
DEĞERLENDİRMELER**

atmanın peşine düşmüştür. Aynı dönemde Anadolu'da Hıristiyan azınlıklara devletler kurarak Türkleri iyice sıkıştırmak istemiştir. Bu girişimlere destek sağlamak için Türklerin Hıristiyan azınlıkları katlettiklerini ileri sürmüştür. İngiltere büyük bir Ermenistan kurulması durumunda Irak'taki Hıristiyan mültecileri bu devletin topraklarına yerleştirmek, Millî Mücadele ile Sovyet Rusya arasında tampon bir bölge oluşturmak istemiştir.

Curzon bölgede kontrolü sağlamak için İngiltere'nin yeterli gücü olmadığını bu nedenle bölgeye ilgisi olan Fransa ile iş birliği yapmaya çalıştığını itiraf etmiştir. Bu girişimin amacının bölgedeki mültecileri evlerine göndermek olduğunu belirtmiştir. Yeterli kuvvet ayrılması durumunda Asurilerin bölgeye yerleştirilebileceklerini ve Kürtlerle sorun yaşamadan varlıklarını sürdürebileceklerini iddia etmiştir. Curzon konuşmasına Ermeni meselesiyle devam etmiştir. Suriye'de bulunan Ermeni mültecilerin bir kısmının Fransızlar tarafından Kilikya'ya yerleştirileceklerini belirtmiştir. Diğerlerinin Maraş ve Urfa'ya gideceklerini söyleyerek zaten bölgenin eskiden Ermenilerin vatanı olduğunu öne sürmüştür²².

Bu konuşmadan Fransa'nın da İngilizler gibi bölgedeki Ermeni mültecilere yer bulmak için uğraştıkları anlaşılmaktadır. Fransa kontrolü altındaki Suriye'de bulunan Ermenileri Kilikya'ya yerleştirmeyi planlamıştır. Ancak Millî Mücadele'nin güçlenmesi Fransa'nın planlarına set çekmiştir. Suriye ve Irak'ta Ermeni nüfus bulunması Ermenilerin bir soykırıma uğramadıklarını da göstermektedir.

Curzon kalan Ermenilerin Rusya'da, Azerbaycan'da ve Erivan'da kurulan Ermeni Devleti'nde olduklarını ifade etmiştir. Nüfusu 500.000 kadar olan bu devletin Kars civarına kadar yayıldığı ve iyi silahlanmış kuvvetler oluşturduğunu belirtmiştir. İngiltere'nin Ermenistan ile iyi ilişkiler kurmak için bölgeye temsilciler gönderdiğini ve müttefiklerinin de bu hareketi desteklediğini söylemiştir. Ayrıca bölge ile Amerika Birleşik Devletleri'nin de ilgilendiğini eklemiştir. Paris Barış Konferansı'nda meselenin çözüleceğini ve Türk tehdidinin ortadan kaldırılacağını iddia etmiştir. Ermenistan'ın

²² İngiltere Parlamento Tutanakları, Erişim Adresi; <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1919/dec/17/turkish-rule-in-armenia> Erişim Tarihi: 20.04.2020.

denizlere ulaşmasının sadece para değil aynı zamanda nüfus meselesi de olduğunu bu konunun ancak Amerika'nın desteği ile sağlanabileceğini ifade etmiştir. Ancak Amerika'nın buna sıcak bakmadığını da belirtmiştir²³.

İngiltere Birinci Dünya Savaşı sonunda Kafkas petrollerini kontrol altına almak için bölgeye asker çıkartmıştır. Bölgede Ermeniler ile yakın ilişki kurmuştur. Ancak Rusya'nın güçlenmesi İngiltere'nin bölgeyi tahliye etmesine yol açmıştır. İngiltere bölgede etkin olabilmek için Ermenistan'ı kullanmaya çalışmıştır. Curzon'un konuşmasında İngiltere'nin Ermenistan'ı kendi nüfuzun altına alarak Rusya'dan ayırmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. İngiltere bölgede fazla asker bulunduramadığı ve maddi açıdan sıkıntı çektiği için meseleye Amerika Birleşik Devletleri'ni de ortak etmeye çalışmaktadır. Ayrıca Ermenistan'a Anadolu'dan pay vererek bu devleti güçlü hale getirmeyi ve Irak'taki Ermeni mültecileri bu topraklara yerleştirmeyi tasarlamaktadır.

Curzon sonrasında Viscount Bryce bir konuşma yapmıştır. Konuşmasına 1915 katliamından kurtulan Ermenilerin açlık ve salgın hastalıklar nedeniyle ölmeye devam ettiklerini ancak Türk çeteleri nedeniyle evlerine dönmekten de çekindiklerini iddia ederek başlamıştır. Konuşmasının devamında Türk sorununun çözülmesini talep etmiş ve mültecilerin yurtlarına dönmelerinin sağlanması gerektiğini belirtmiştir. İngiliz Hükümeti'nin bölgedeki çeteleri temizlemesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bölgede düzenli Türk kuvvetleri bulunmasa da Ermenilerin Kilikya'ya yerleştirmeleri için büyük güç gerektiğini kabul etmiş, ancak diplomatik baskı ve bölgeye gönderilecek kuvvetler sayesinde ağır silahlardan mahrum çetelerin kolayca ortadan kaldırılacağını ifade etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'ya bağlı kuvvetlerin silah ve cephane için dışa bağımlı olduğunu belirtmiş, İngiliz donanmasının bunu engellemesi halinde Türk çetelerinin kontrol altına alınacağını öne sürmüştür. Yapılacak barış ile de mültecilerin güven içinde bölgeye döneceklerini ifade etmiştir²⁴.

²³ İngiltere Parlamento Tutanakları, Erişim Adresi; <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1919/dec/17/turkish-rule-in-armenia> Erişim Tarihi: 20.04.2020.

²⁴ İngiltere Parlamentosu Tutanakları, Erişim Adresi; <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1919/dec/17/turkish-rule-in-armenia> Erişim Tarihi: 20.04.2020.

**PARİS BARIŞ KONFERANSI ÖNCESİNDE İNGİLTERE LORDLAR KAMARASI'NDA
ERMENİLERİN DURUMUNU TARTIŞMAK ÜZERE YAPILAN OTURUM HAKKINDA
DEĞERLENDİRMELER**

Bu ifadelerden İngiltere'nin Ermeni meselesine destek sağlamak için mültecilerin çektikleri sıkıntıları kullanmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. İngiltere mültecilerin durumunu düzeltmek için bir şey yapılmasını değil, onların kendi belirleyeceği yerlere yerleştirilmesini istemektedir. Bunun başarılabilmesi için dünya kamuoyunun Türkler üzerinde baskı kurmasını talep etmiştir. İngiltere bu sayede Türk topraklarında bir Ermenistan yaratmak ve bu sayede kendi çıkarlarını korumak peşinde koşmuştur. Viscount Bryce'nin konuşmasından pek çok İngiliz'in Millî Mücadele'den yeterince haberdar olmadığı da görülmektedir. Millî Mücadele'yi bazı çete gruplarından ibaret sayarak bunların kolayca ortadan kaldırılabileceğini düşünen bazı İngiliz politikacılar olmuştur. Bu kişiler gerçek durumu Yunan Ordusu yenildiği zaman fark edebileceklerdir.

Konuşmasının devamında Viscount Bryce Türklerle yapılacak barış antlaşmasının ilk şartının Ermeni topraklarının boşaltılması olması gerektiğini belirtmiştir. Anadolu'nun kuzeyi gibi Müslümanların çoğunlukta olduğu yerlerin Osmanlı İmparatorluğu'na bırakılabileceğini söylemiş ancak Ermeniler, Asuriler ve Keldaniler gibi katliama uğramış toplulukların bir daha asla Türk yönetimine tabi olmamaları gerektiğini ileri sürmüştür. Kilikya'da ve altı vilayette Müslümanların çoğunlukta olmadıklarını iddia ederek bu toprakların Ermenilere verilmesini talep etmiştir²⁵.

Bu konuşmada da görüldüğü gibi bazı İngiliz politikacılar Türklerin Ermenileri ve diğer Hıristiyan azınlıkları katlettiklerini, onları kurtarmak için bir Ermenistan kurulması gerektiğini iddia etmişlerdir. Ancak bu katliam iddialarını sadece propaganda için yazılan Mavi Kitap'a ve Amerikan Elçisi Morgenthau'nun ifadelerine dayandırabilmişlerdir.

Viscount Bryce Türklerin savaş boyunca Almanların elinde oyuncak olduklarını ve onların istekleri doğrultusunda İran ve Afganistan'a nüfuz etmeye çalıştıklarını hatırlatarak Türklerin artık İran ve Afganistan'a nüfuz etmelerine imkân bırakılmamasını istemiştir. Karadeniz ve Hazar Denizi etrafında bulunan küçük

²⁵ İngiltere Parlamento Tutanakları, Erişim Adresi; <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1919/dec/17/turkish-rule-in-armenia> Erişim Tarihi: 20.04.2020.

devletlerin de Alman ve Türk nüfuzuna maruz kalmalarının engellenmesi gerektiğini savunarak Hindistan'ın güvenliği için bunun elzem olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle Kafkasya'da kurulan Ermenistan'ı memnuniyetle karşıladığını bu devletin hem Karadeniz hem de Hazar Denizi'ne ulaşması durumunda Hindistan'ın güvenliğine önemli katkı yapacağını ileri sürmüştür. Bundan dolayı İngiltere'nin Ermenistan'a malzeme ve subay göndererek bölgede etkinlik kazanması gerektiğini vurgulamıştır. Doğu Anadolu'nun Ermenistan ve Kürdistan arasında paylaşılmasının bölgede kalıcı barışı sağlayacağını iddia etmiştir²⁶.

Bu ifadelerden savaş sonrasında bile İngiltere'nin temel endişesinin Hindistan'ın güvenliği olduğu anlaşılmaktadır. İngiliz politikacılar Kafkasya'da kurulacak güçlü bir Ermenistan'ın, Türklerin İran ve Afganistan'a nüfuz etmelerini engelleyeceğini ve Rusya'yı Kafkaslardan uzak tutacağını düşünmüşlerdir. Ayrıca Ruslarla Türklerin bağlantısının kesilmesinin Millî Mücadele'yi zayıflatacağını da beklemişlerdir. Ancak İngiltere'nin savaş sonrasındaki durumu Ermenistan'a mali ve askeri yardım yapmaya uygun olmamıştır. Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri'ne başvurmuş ama umduğunu bulamamıştır.

Viscount Bryce konuşmasının sonunda barışı sağlayan müttefiklerin bölgedeki küçük devletlere yardım etmeleri gerektiğini barışın devamlılığı için bunu şart olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Amerikan Başkanı Wilson'ın Ermeni mandası konusuna olumlu yaklaşacağını umduğunu ifade etmiştir. Türklerle yapılacak antlaşma ile Ermenistan Türklerden kurtarıldıktan sonra bölgede iyi bir gelecek inşa edileceğini iddia etmiştir²⁷.

Bu konuşmada emperyalizmin işleyiş tarzı göze çarpmaktadır. İngiltere bölgedeki çıkarlarını korumak için küçük ulusları kullanmaya çalışmıştır. Konuşmada geçen ifadelerden İngiltere'nin Ermeni meselesine Amerika'yı da dahil etmek için oldukça uğraştığı görülmektedir. İngiltere bunu sağlamak için Türklerin Ermenileri tehdit ettiklerini ileri sürmekten çekinmemiştir.

²⁶ İngiltere Parlamento Tutanakları, Erişim Adresi; <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1919/dec/17/turkish-rule-in-armenia> Erişim Tarihi: 20.04.2020.

²⁷ İngiltere Parlamento Tutanakları, Erişim Adresi; <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1919/dec/17/turkish-rule-in-armenia> Erişim Tarihi: 20.04.2020.

**PARİS BARIŞ KONFERANSI ÖNCESİNDE İNGİLTERE LORDLAR KAMARASI'NDA
ERMENİLERİN DURUMUNU TARTIŞMAK ÜZERE YAPILAN OTURUM HAKKINDA
DEĞERLENDİRMELER**

İngiliz Hükümeti meseleye yeterli kaynak ayıramaması nedeniyle Ermenistan'ın Amerikan himayesi altına alınması için yoğun çaba sarf etmiştir. Ancak Amerika Birleşik Devletleri Senatosu Ermenistan'ı himaye teklifini reddetmiştir²⁸. Bunun üzerine Milletler Cemiyeti'nin Ermenistan'ı desteklemesi gündeme geldiyse de bundan bir sonuç çıkmamıştır²⁹.

Sonraki konuşmacı Lord Lamington olmuştur. Konuşmasına Ermenilerin intikam almak için bölgedeki Türklere karşı saldırılar düzenlediklerini belirterek başlamıştır. Bu nedenle bölgedeki Türkleri korumak için de önlemler alınması gerektiğini ifade etmiştir. Buna cevap olarak Viscount Bryce olayların büyük çapta olmadığını iddia etmiştir³⁰.

Bu tartışmadan gerçekleri dile getirerek Türklere yapılanları söyleyenlerin olduğu gibi bir kesimin ısrarla bunları kabul etmediği anlaşılmaktadır. Ermeni tezlerini savunanlar Türklerin Ermenilere “soykırım” yaptıklarını kanıt göstermeden ileri sürmekten geri durmamışlardır. Aynı kişiler Ermenilerin düzenledikleri saldırıları ise ya görmezden gelmişler ya da önemsiz göstermeye çalışmışlardır. Hiçbir rapor bu kişilerin fikirlerini değiştirmesine yol açamamıştır.

Oturumda pek çok İngiliz politikacı Ermenilerin, Türklerin her türlü vaadine karşın müttefiklere karşı savaşmadıklarını, bu nedenle katliama uğradıklarını iddia ederek Ermenilerin ödüllendirilmeleri gerektiğini savunmuştur³¹. İngiliz Hükümeti de bu şekilde hareket etmiş ve Sevr Antlaşması'nda bağımsız bir Ermenistan kurulması maddesi yer almıştır. Ancak bu girişim bir hayal olarak kalmıştır.

3.Oturum Hakkında Değerlendirme

İngiltere Birinci Dünya Savaşı sonrasında, savaşın uzamasından sorumlu tuttuğu Osmanlı İmparatorluğu'nu ağır şekilde cezalandırmak istemiştir. Zaten daha savaş

²⁸ İngiltere Parlamento Tutanakları, Erişim Adresi; <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1920/jul/08/armenia-mandate> Erişim Tarihi: 20.04.2020.

²⁹ İngiltere Parlamento Arşivi, Erişim Adresi; <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1920/may/03/armenia> Erişim Tarihi: 20.04.2020.

³⁰ İngiltere Parlamentosu Tutanakları, Erişim Adresi; <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1919/dec/17/turkish-rule-in-armenia> Erişim Tarihi: 20.04.2020.

³¹ İngiltere Parlamento Tutanakları, Erişim Adresi; <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1923/mar/28/armenians> Erişim Tarihi: 20.04.2020.

sırasında İtilaf Devletleri gizli antlaşmalarla Osmanlı topraklarını bölüşmüşler fakat 1917 yılında yaşanan devrim sonrasında Rusya'nın savaştan çekilmesi paylaşım planlarını alt üst etmiştir. Savaş sonrasında İngiltere kendi konumunu güçlendirmek için müttefiklerine verdiği bazı sözlere sadık kalmamıştır. İngiltere öncelikle gizli antlaşmalarla Fransızlara verilen ve petrol açısından önemli olan Irak'a el koymuştur. Daha sonra İtalyanlara vaat ettiği İzmir'e Yunanistan'ın çıkmasını sağlayarak İtalya'nın bölgede güç kazanmasını engellemiştir. Ayrıca Anadolu'da çeşitli küçük devletler aracılığıyla kendi nüfuzunu artırmak istemiştir. Bu doğrultuda Doğu Anadolu'da bir Ermenistan ve Güney Doğu Anadolu'da bir Kürdistan kurmayı planlamıştır.

İngiltere Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş sırasında Ermeniler, Asuriler, Nasturiler ve Keldaniler gibi Hristiyan azınlıklarını imha ettiğini iddia ederek bu toplulukların yaşaması için bölgedeki Türk idaresinin ortadan kaldırılması gerektiğini savunmuştur. Bunu yaparken dayandığı kaynaklar savaş sırasında yazılan Mavi Kitap ve Amerikan Elçisi Morgenthau tarafından ortaya atılan iddialar olmuştur. Bu propaganda pek çok İngiliz parlamenterin Türk ve Müslüman aleyhtarı olmasına yol açmıştır. Bu durum İngiliz Hükümeti'nin Türk karşıtı politika izlemesini kolaylaştırmıştır. Pek çok İngiliz politikacı Türklerin Kilikya ve altı vilayette çoğunluk olmadıklarını buraların Ermenilere verilmesi gerektiğini savunmuştur.

Tehcir sonrasında Suriye'de biriken Ermeniler ve savaş sonu Irak'ta bulunan Hristiyan mülteciler Fransa ve İngiltere için sorun teşkil etmişlerdir. İki devlet bu toplulukları Anadolu'ya yerleştirmeyi hedeflemişlerdir. Fransa Ermenileri Kilikya, Urfa ve Maraş'a yerleştirmeye çalışmış, İngiltere ise Doğu Anadolu'da bir Ermenistan ve Güney Doğu Anadolu'da bir Kürdistan kurmayı tasarlamış ancak Milli Mücadele'nin başlaması bu planlara engel olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrasında maddi kriz içinde olan ve bölgeye yeterli miktarda asker gönderemeyen İngiltere Ermeni meselesine Amerika'yı da dahil etmeye çalışmış ancak başarılı olamamıştır.

İngiltere Erivan'da kurulan Ermenistan Cumhuriyeti'ni kendi nüfuzu altına alarak Sovyet Rusya etkisinden kurtarmaya böylece Kafkasya'da Rusya'ya karşı üstünlük sağlamaya çalışmıştır. Bu devlete Doğu Anadolu topraklarını vererek Hristiyan

**PARİS BARIŞ KONFERANSI ÖNCESİNDE İNGİLTERE LORDLAR KAMARASI'NDA
ERMENİLERİN DURUMUNU TARTIŞMAK ÜZERE YAPILAN OTURUM HAKKINDA
DEĞERLENDİRMELER**

mültecileri buraya yerleştirmeyi düşünmüştür. Bölgede kurulacak güçlü bir Ermenistan'ın, Türkler ile Ruslar arasındaki bağlantıyı kesmesini, Rusları ve Türkleri İran'dan uzak tutmasını planlamıştır. Bu devleti kurulacak bir Kürdistan ile desteklemeyi tasarlamış bu sayede Hindistan'ın daha da güvende olacağını düşünmüştür.

İngiltere kendi çıkarlarını savunmak için bu tarz planlar hazırlamış ve bunları hayat geçirmek için Hıristiyan azınlıkların katledildiklerini ve mültecilerin Türkler yüzünden evlerine dönemediklerini savunmaya başlamıştır. Bu şekilde hem kendi kamuoyunu hem de dünya kamuoyunu ikna ederek kuracağı uydu devletlere meşruiyet sağlamaya çalışmıştır. İngiltere Doğu Anadolu'da Ermenistan ve Güney Doğu Anadolu'da Kürdistan kurulması meselesini Sevr Antlaşması ile Osmanlı yönetimine kabul ettirmiş ancak Millî Mücadele'nin zafere ulaşması sonrasında Sevr Antlaşması ile birlikte Ermenistan ve Kürdistan hayali de o dönem için ortadan kalkmıştır.

SONUÇ

Mondros Mütarekesi sonrasında İngiltere Doğu Anadolu'da bir Ermenistan yaratmak için harekete geçmiştir. Bunu sağlamak için Türklerin, Ermenileri ve diğer Hıristiyan azınlıkları ortadan kaldırdığını iddia etmiştir. Irak ve Suriye'deki mültecilerin evlerine dönebilmesi için bölgede bir Ermeni devleti kurulması gerektiğini ifade etmiştir.

İtilaf Devletleri'nin Osmanlı topraklarını işgal etmeye başlamaları ve bu işgallere Yunanistan'ın da katılması Türk halkında büyük bir öfkeye yol açmıştır. İstanbul Hükümeti'nin işgal devletleriyle iş birliği içinde olması ve işgallere karşı yeterli direniş gösterememesi üzerine Anadolu'da direniş hareketi güç kazanmıştır.

Millî Mücadele'nin güç kazanması Ermeni projesini İngiltere için daha önemli hale getirmiştir. İngiltere bölgede kuracağı güçlü bir Ermenistan ile Anadolu ile Rusya'nın bağlantısı kesmeyi böylece Millî Mücadele'yi baskı altına almayı ayrıca Türkiye ve Rusya'nın İran'a nüfuz etmelerinin önüne geçmeyi hedeflemiştir. Bunu sağlamak için Erivan'da kurulan Ermeni devletiyle temas kurmaya çalışmıştır.

Fransızların Kilikya, Urfa ve Maraş'ta Türk çeteleri karşısında başarılı olamamaları bu bölgelere Ermeni iskanı projesini suya düşürmüştür. Kazım Karabekir Paşa komutasındaki Türk kuvvetlerinin Ermeni ordularını mağlup etmesi sonrasında imzalanan Gümrü Antlaşması ile İngiltere'nin Ermenistan'a yönelik planları büyük darbe almıştır. İngiltere her ne kadar Sevr Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu'na Doğu Anadolu'da bir Ermenistan ve Güney Doğu Anadolu'da bir Kürdistan kurulmasını kabul ettirse de Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki İstiklal Harbi'nin zafere ulaşması ile Sevr Antlaşması gibi bu projeler de rafa kalkmıştır. Lozan Antlaşması ile beraber İngiltere Anadolu'nun Türklere ait olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştır.

KAYNAKÇA

1.İngiltere Parlamento Tutanakları

İngiltere Parlamento Tutanakları, Erişim Adresi; <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1919/dec/17/turkish-rule-in-armenia> Erişim Tarihi: 20.04.2020.

İngiltere Parlamento Tutanakları, Erişim Adresi; <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1923/mar/28/armenians> Erişim Tarihi: 20.04.2020.

İngiltere Parlamento Tutanakları, Erişim Adresi; <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1920/jul/08/armenia-mandate> Erişim Tarihi: 20.04.2020.

İngiltere Parlamento Tutanakları, Erişim Adresi; <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1920/may/03/armenia> Erişim Tarihi: 20.04.2020.

İngiltere Parlamento Tutanakları, Erişim Adresi; <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1918/nov/07/turkey> Erişim Tarihi: 20.04.2020.

2.Araştırma Eserleri

AKŞİN, Aptülahat, (1991), **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, Ankara; Türk Tarih Kurumu Yayınları.

**PARİS BARIŞ KONFERANSI ÖNCESİNDE İNGİLTERE LORDLAR KAMARASI'NDA
ERMENİLERİN DURUMUNU TARTIŞMAK ÜZERE YAPILAN OTURUM HAKKINDA
DEĞERLENDİRMELER**

- AKTAŞ, Hande, (2012), “Osmanlı’dan Günümüze Emperyalizm Kıskaçında Ermeni Sorunu”, **Ermeni Araştırmaları**, 0(40), 225-228.
- BEYDİLLİ, Kemal, (2010), “Şark Meselesi”, **İslam Ansiklopedisi**, (Cilt 38, s. 352-357), İstanbul; Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- BEYOĞLU, Süleyman, (2008), “Sevr ve Lozan’da Ermeni Sorunu”, **Gazi Akademik Bakış**, 2(3), 125-138.
- DİLEK, Mehmet Sait, (2009), “Paris Barış Konferansı’nda Ermeni Sorunu”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, 0(15-16), 79-97.
- ERDEM, Ekrem, (2016), “Sanayi Devrimi’nin Ardından Osmanlı Sanayileşme Hamleleri; Sanayi Politikalarının Dinamikleri ve Zafiyetleri”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 0(48), 17-44.
- ERTAN, Ali, (2016), “I. Dünya Savaşı’nın Ardından Yeni Dünya Düzenine Doğru: 1919 Paris Barış Konferansı”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 20(3), 551-572
- GÜRSELER, Ceren, (2016), “Yeni Olgusu: 100. Yılında Sykes-Picot Antlaşması, Orta Doğu ve Türkiye”, **Gazi Akademik Bakış**, 9(18), 79-92.
- İPLİKÇİ, Alper, (2017), “Kolonyalizm ve Emperyalizm Üzerine Bir Değerlendirme”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 21(4), 1527-1540.
- KABACALI, Alpay, (2000), **Talat Paşa’nın Anıları**, İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- KAVAS; Ahmet, (2012), “Trablusgarp”, **İslam Ansiklopedisi**, (Cilt 41, s. 288-291), İstanbul; Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KAYMAZ, İhsan Şerif, “Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 23(67-68-69), 145-174.
- KÜÇÜK, Cevdet, (1992), “Balkan Savaşı”, **İslam Ansiklopedisi**, (Cilt 5, s. 23-25), İstanbul; Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- KÜÇÜK, Cevdet, (2005), “Milli Mücadele”, **İslam Ansiklopedisi**, (Cilt 30, s. 76-83), İstanbul; Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KÜÇÜK, Cevdet, (2009), “Sevr Antlaşması”, **İslam Ansiklopedisi**, (Cilt 37, s. 1-5), İstanbul; Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KÜÇÜK, Cevdet, (2010), “Sykes-Picot Antlaşması”, **İslam Ansiklopedisi**, (Cilt 38, s. 204-206), İstanbul; Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- METİNTAŞ, Mustafa Yahya, (2017) “Sykes-Picot Antlaşmasından 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti’ne Kadar İngiltere ve Fransa’nın Kıbrıs Politikaları”, **Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi**, 1(1), 42-56.
- ÖZTÜRK, Cemil, (2005), “Mondros Mütarekesi”, **İslam Ansiklopedisi**, (Cilt 30, s. 271-273), İstanbul; Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- SÜSLÜ, Azmi, (2000), “İngiltere”, **İslam Ansiklopedisi**, (Cilt 22, s. 302-307), İstanbul; Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- YAZICI, Hanefi, (2020), **Paris Barış Konferansı’nda Türk Tezleri**, 9(2), 1039-1064.
- ZENGİN, Ersoy, (2019) “Paris Barış (Paylaşım) Kongresinde Ermeni Kürt Taleplerine Karşı Vilayat-ı Şarkiye’den Protestolar”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, 123(243), 369-390.

**ULUSLARARASI EĞİTİM VE TARİH ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ**

(ETA JOURNAL)

**INTERNATIONAL JOURNAL OF EDUCATION AND
HISTORY RESEARCH**

Yıl: 3, Sayı: 1, Ocak 2021, s. 19-39.

Fatma Nur ŞENGÜL*

MİLLÎ GÖRÜŞ HAREKETİNİN SİYASİ VE TARİHSEL SERÜVENİ

ÖZET

Millî Görüş fikri etrafında kurulan Milli Nizam ve Milli Selamet Partileri İslamcı siyasetin ilk temsilcileri niteliğini taşımaktadır. Millî Görüş hareketi her ne kadar sadece İslamcı bir hareket gibi gözükse de milliyetçi ve İslamcı geleneğin birbirini desteklemesinden etkilenen bir fikir olarak ele alınmaktadır. Bu fikrin gündeme gelmesinde ise Cumhuriyet rejiminin sekülerleştirici politikalarının toplum üzerinde kurmuş olduğu dini baskı da etkilidir. Günümüzde İslamcı ve milliyetçi söylemler toplumsal kesim tarafından kabul görmekte ve dikkate değer bulunmaktadır. Bu minvalde çalışmamızda Milli Nizam ve Milli Selamet Partilerinin dayanmış oldukları Millî Görüş fikrinin ne olduğu, Milli Nizam Partisinin hangi amaç ve nedenler ile kurulduğu ve kapatılmasında etkili olan öğelerin neler olduğu, ardından kurulan Milli Nizam Partisinin kuruluş amacı ve kapanmasında etkili olan faktörlerin neler olduğunu konu edinmektedir. Çalışmanın amacı siyasal İslamcılığın geçirmiş olduğu tarihsel serüveni Millî Görüş, Milli Nizam Partisi ve Milli Selamet Partileri ekseninde ele almaktır. Günümüzde Siyasal İslam söylemlerinin toplum tarafından kabul görüyor olması ve toplumsal anlamda bu tür ideolojileri güden partilerin belli bir tabana sahip olması, bu ideolojinin ilk yıllarının çalışılmasını önemli kılan noktalar olmuştur. Çalışmanın sonunda Millî görüş etrafında birleşen partilerin İslamcı, Maneviyatçı ve kapitalizme karşı olan politikalar etrafından kurulduğu, bu doğrultuda faaliyetlerde bulunduğu ancak bu faaliyet ve politikaları farklı sebepler ile sürdüremedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu partilerin kapanmasında ülkede yaşanan 12 Mart muhtırası ve 1980 askeri darbesi etkili birer unsur olmuştur. Siyasette İslamcı

* Arş. Gör., İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul Türkiye, fnyilmaz@aydin.edu.tr.

politikaları sürdürmek isteyen partiler darbeler aracılığıyla sindirilmek istenmiştir. Çalışma nitel araştırma yönteminin dökümantasyon tekniği kullanılarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Millî Görüş, Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi, İslamcılık, Siyasal İslam.

THE POLITICAL AND HISTORICAL ADVENTURE OF THE NATIONAL VISION MOVEMENT

ABSTRACT

The National Order and National Salvation Parties, founded around the idea of National Vision, are the first representatives of Islamist politics. Although the National Vision movement seems to be only an Islamist movement, it is considered as an idea that is influenced by the support of both the nationalist and Islamist traditions. The religious pressure on the society of the secularizing policies of the Republic regime was also effective in bringing this idea to the agenda. Today, Islamist and nationalist discourses are accepted by the society and they are thought to be worth considering. In this regard, our study focuses on what the National Order and the National Order idea are based on, the purpose and reasons for which the National Order Party was founded and what were the effective elements in its closure, and what were the factors that were effective in the establishment of the National Order Party and its closure. The aim of the study is to examine the historical adventure of political Islamism in the axis of National Vision, National Order Party and National Salvation Parties. Today, the acceptance of political Islam discourses by the society and the fact that the parties pursuing such ideologies have a certain base in the social sense are the points that make the study of the early years of this ideology important. At the end of the study, it was concluded that the parties united around the national view were founded around Islamist, spiritualist and anti-capitalist policies, and acted in this direction, but could not continue these activities and policies for different reasons. The March 12 memorandum and 1980 military coup were effective factors in the closure of these parties. Parties that wanted to maintain Islamist policies in politics were tried to be intimidated by coups. The study was handled using the documentation technique of qualitative research method.

Keywords: National Vision, National Order Party, National Salvation Party, Islamism, Political Islam.

GİRİŞ

1960 sonrası dönem hem soğuk savaşın etkilerinin hala devam ettiği hem de ideolojik mücadelelerin yüksek derece etki ettiği bir dönemdir. Bu dönemde Türkiye’de İslami hareketler içerisinde geleneksel tarikat ve cemaat oluşumları varlık sürdürmekte aynı zamanda gençlik hareketleri de yavaş yavaş oluşmaktadır. Özellikle Akıncı Gençlik, Millî Mücadeleciler ve önceleri Milliyetçilerin kontrolünde iken İslami hareketlerin kontrolüne geçen Milli Türk Talebe Birliği öne çıkan hareketler arasında görülmektedir. İşte böyle bir ortamda 1960-80 döneminin İslami hareket açısından en

önemli gelişmelerinden birisi de 1970 yılında Milli Nizam Parti'sinin kurulmasıdır. Kapatılmasının ardından Milli Selamet partisi olarak yola devam eden ve koalisyon hükümetlerine de ortak olan bu parti, 1980 sonrasında da Refah Partisi adıyla siyasi mücadeleye devam etmiştir (Şentürk, 2011: 319-320). Millî Görüş İslamcı ekolün temsilcisi niteliğindedir. Ancak böyle bir oluşumun meydana gelmesinde etkili olan İslamcılığın yanı sıra, ilk kurulduğu yıllarda var olan siyasi boşluktur.

Milli Nizam ve Milli Selamet partileri Millî Görüş etrafında birleşen, siyasi yapıda sol görüşü temsil eden CHP'ye ve sağ görüşte yetersiz kalan AP'ye rakip bir parti geleneği izlemiştir. Bu çalışmada bu partilerin kuruluş ve kapanış nedenleri, milli görüşün ne olduğu konu edinmektedir. Bu partiler siyasal yapıda İslamcı bir model önerirken, ekonomik yapıda, sınıfsal farklılaşma sürecinde kendisini Batı yanlısı, büyük şehirlerde yaşayan büyük sanayici ve ticaret erbabı yanında konumlandıran AP'ye karşı, Taşra 'da ticaret ve sanayi faaliyetleriyle uğraşan esnafın yanında yer almıştır. Ayrıca Millî Görüş, manevi kalkınmanın maddi kalkınmaya aracı olduğunu belirtmekte ve manevi kalkınmayla birlikte tarihine, örfüne ve geleneğine bağlı, her türlü taklitçilikten uzak bir millet tasavvur etmektedir. 1970 yılında ortaya çıkan bu görüşün etkileri günümüz Türkiye'sinde zaman zaman varlığını hissettirmektedir. Millî Görüş hareketi, Türkiye'de 28 Şubat dönemi sonrasında yeniden başlayan İslamlaşma hareketlerine bir örnek teşkil etmektedir. Böyle bir örneğin varlığı bu çalışmanın yapılmasını önemli kılmaktadır. Bu çalışma ile şu soru/sorunlara cevap aranmaktadır;

- Millî Görüş ve 'Millî' kavramının kurulan partilere kazandırdığı konum nedir?
- Millî Görüş'ün siyasi yapıya ilişkin söylemi nedir?
- Milli Nizam Partisi hangi siyasi ortamda meydana gelmiş, kuruluşu ve kapatılmasında neler etkili olmuştur?
- Milli Nizam Partisinin kapatılmasının hemen ardından kurulan Milli Selamet Partisinin kuruluşu ve koalisyon sürecinde nasıl bir politika izlemiştir?

1. Millî Görüş ve Siyasal Yapısı

Milli Görüş Hareketi, 1970'lerin başında Necmettin Erbakan liderliğinde kurulan Milli Nizam Partisi ile başlayan ve devamında Milli Selamet, Refah, Fazilet ve Saadet

partileri ile aynı söylem ve anlayışı temsil eden, günümüzde ise Yeniden Refah Partisi ismi ile yenilenen, bünyesinde Akıncılar, Milli Türk Talebe Birliği gibi öğrenci ve gençlik örgütlerinin de bulunduğu, İslamcı politikaları uygulamanın yöntemini siyasal temsil ve devlet aygıtının kullanılmasında gören, Türkiye merkezli modern İslamcı organizasyonların en önemlisidir (İnceoğlu, 2009: 67).

Millî Görüş'ün ilk iki partisi, ait olduğu görüş gibi “milli” kelimesini kullanmıştır; Millî Görüş, Milli Nizam Partisi ve Milli Selamet Partisi bu duruma örnektir. Bu isimlerdeki “Milli” kelimesi ilk etapta milliyetçi bir söylemi andırıyorsa da aslında bu kelime Arapçadaki anlamından dolayı partililer tarafından milliyetçi söylem olarak kullanılmamaktadır. Bu sebeple de “Milli Görüş” kelimesinin yerine “Milliyetçi Görüş” ismi kullanılmamıştır (Sarıbay, 2004: 576'dan aktaran Şentürk, 2011: 352). Arapçada millet ile din arasında kuvvetli bir bağ bulunmaktadır. Bilindiği gibi milli kelimesi Türkçemizde “millete ait olan, milletle ilgili olan” anlamında bir kelimedir ve dolayısıyla da burada asıl olan millet kelimesidir. Millet ise Arapçada din kelimesinin karşılığında kullanılmıştır (İslam Ansiklopedisi: 64). Allah'ın hükümlerinin kendisine uyulması bakımından din, üzerinde birleşip bir araya gelinmesi bakımında da millet kelimesi kullanılmıştır. Yani millet kelimesi bir dine ait olan insanlar topluluğunu tanımlamak için kullanılmıştır. Milli Selamet Partisinin yani Millî Görüş'ün kullandığı “Milli” sözcüğü tıpkı Osmanlı İmparatorluğunda kullanıldığı gibi dinsel kategorileri işaret etme amacı taşımaktadır (Sayılan, 1992: 101'den aktaran Şentürk, 2011: 352).

Milli kelimesinin yukarıda taşıdığı çift anlam aslında Millî Görüş gerçeğini de yansıtmaktadır. Çünkü Millî Görüş hareketi her ne kadar İslamcı bir hareketse de aynı zamanda özellikle Cumhuriyet'in ilk döneminde milliyetçi ve İslamcı görüşlerin birbirini etkilemesinden de nasibini almış bir siyasal harekettir (Şentürk, 2011: 353).

Millî Görüş Hareketi söyleminin oluşum dinamikleri, Türkiye'nin 1908'den 1970'e kadar geçirdiği sosyo-ekonomik, kültürel ve politik dönüşümü ile ivme kazanmış sürecinin İslamcı ifadesidir. Millî Görüş'ün yeri, siyasal temsil mekanizmasında modernliğin kurumsal özelliklerini yansıtan ilk İslamcı parti olması dolayısıyla da ayrıdır. Bundan dolayı bu partinin Türkiye'nin dönüşümünde ne gibi katkıları olduğunu görmek önem arz etmektedir. Millî görüş fikri ortaya çıkmadan

önce kurulan Demokrat Parti, söylemlerinde İslamcılığa da yer vermiştir ancak bu söylemler popülist unsurların ötesine geçememiştir (İnceoğlu, 2009: 66-67). Bu noktada Millî Görüş İslamcılığı hem söyleminde hem de uygulamada yaşatması anlamında Demokrat Parti'den fikri anlamda ayrılmıştır.

1960 askeri darbesi ve devamında yeni anayasanın sağladığı özgürlükler ile Demokrat Parti'nin politikalarına yönelik muhalefetin çeşitlenebilmesi hem sol hem de sağın dünya siyasetindeki kutuplaşmasına paralel olarak, söylemini sertleştirmesini beraberinde getirmektedir. Bu dönemde Türkiye'de var olan sağ siyaset söylemlerini aşırı milliyetçi ve İslamcı eksenlere kaydırmıştır. Anayasanın 1961 sonrası sunmuş olduğu özgürlük ortamında milliyetçi, sosyalist gibi ideolojiler yanında dinci ideoloji de ön plana çıkmış (Sarıbay, 1985: 97'den aktaran İnceoğlu 2009:67) ve sağ cemahta İslamcı siyaset ayağında bu hareket Millî Görüş'ün siyasal temsilinde gerçekleşmiştir. Millî Görüş Hareketi'ni siyasal alanda orijinal kılan özellik ise, Cumhuriyet kurulduğundan bu yana parti örgütlenmeleri arasında ilk siyasal İslamcı hareket olmasıdır. Milli Nizam Partisinin kuruluş süreci ve bu süreçte yaşananlar Türkiye'de İslamcı akımın siyasete çıkışındaki dinamiğe ilişkin fikirler vermektedir (İnceoğlu, 2009: 67).

Millî Görüş yönetici kademelere dindarları getirerek var olan siyasi sistemin olduğu gibi korunmasından yanaydır. Bir başka ifadeyle Millî Görüş var olan siyasi sisteme dini bir kılıf geçirmeyi (Tiftikçi, 2014: 75) önermektedir. Cumhuriyet döneminden bu yana geri plana itilen dini, siyasi anlamda ortaya çıkartmak istemektedir.

2. Milli Nizam Partisi

2.1.Milli Nizam Partisinin Kurulması

1970'lerin başında Türk siyasetinde din ve siyaset ilişkisinin ön plana çıkarıldığı en önemli oluşum olan Millî Görüş hareketi ve bu hareketin kurmuş olduğu Milli Nizam Partisidir. Parti milli görüşün sahip olduğu siyasi söyleme yani İslamcılık söylemine sahiptir. Kurulan bu yeni parti, Türkiye'de var olan sağ seçmen için bir umut ışığı niteliği taşımaktadır (Köktaş, 1997: 198'den aktaran Eser, 2013: 214). Milli Nizam

Partisi'nin (MNP) kuruluşuna kadar din, merkez sağ siyasetin bir alt kırılımı olarak kendini ifade etmekteydi. Ancak Milli Nizam Partisinin Necmettin Erbakan tarafından kurulmasıyla birlikte din ya da İslamcılık ilk kez ayrı bir siyasi hareket olarak gündeme gelmiştir (Rabasa ve Larrabee, 2008: 31; Sarıbay, 2004: 60; Eser, 2013: 214).

Millî görüşün 1970'lerde ortaya çıkmasının en önemli nedeni, siyasi alanda var olan boşluktu. İki büyük düzen partisi CHP ve AP kitleyi denetim altında tutamıyor, gençlik, aydınlar ve işçi sınıfı sol kesime doğru yöneliyordu. AP ve CHP'den ayrılanların kurduğu partiler ise gelişmiyor ve eriyip gidiyorlardı. Egemen sınıfların bu gidişata karşı buldukları en etkili çarelerden biri, 50 yıllık devlet partisi CHP'nin "ortanın soluna" kaydırılması oldu. İşçi sınıfı ve gençlik hareketini, sosyalist hareketi düzen sınırları içinde tutabilmek için Avrupa'daki gibi komünist partilerden bozma bir sosyal demokrat partiye sahip olmayan egemen sınıflar, bu görevi devlet partisine ve Ecevit'e yüklediler. Ama sağda kitlelerin emperyalizme ve mevcut düzene karşı tepkilerini kontrol altında tutabilecek yeni bir ruha, anlayışa ihtiyaç vardı. Cemaatlerin o zamana kadar sağladığı birikimler, bu ihtiyaca cevap verebilecek, var olan siyasi boşluğu doldurabilecek düzeydeydi. Millî görüş, kendini esas olarak var olan partilere karşı olma biçiminde ifade etti. Millî görüş liberal AP'ye ve solculaşan CHP'ye karşı üçüncü bir yol öneriyordu. Bu yol düzene ve mevcut siyasi rejime karşı değildi. Tam tersine mevcut düzenin ve siyasi rejimin bu yolla emniyet altına alınabileceğini iddia ediyordu (Tiftikçi, 2014: 71).

MNP'nin ortaya çıkışının temelinde yatan bir diğer neden ise Adalet Partisi'nin içerisinde yanan bölünmelerdir. Türk siyasetinde 1960 sonrası dönemde sağ seçmen içerisinde, devletçi kültürel politikalara (ki bunlar en genel hatlarıyla laiklik temelli politikalar) karşı durmak sağ seçmeni tam anlamıyla tatmin etmiyor, ayrıca, her sosyo-ekonomik kesimden bireyler kendi ekonomik beklentilerine uygun politikalar talep ediyordu. AP böyle bir sınıfsal farklılaşma sürecinde kendisini Batı yanlısı, büyük şehirlerde yaşayan büyük sanayici ve ticaret erbabı yanında konumlandırmıştı (Eser, 2013: 214). Adalet Partisi'nin bu konumlandırmasına karşılık Milli Nizam Partisinin toplumsal bileşenleri farklı minvallerden oluşmakta ve toplumu kucaklayıcı bir politika gütmekteydi.

Çakır, MNP'yi oluşturan toplumsal tabakayı üç kısımda ele almaktadır. Bunlardan ilki Taşrada yerleşik dindar ailelere mensup, laik eğitim kurumlarında eğitim almış, büyük kısmı serbest meslek sahibi “yeni seçkinler”; ikincisi taşrada ticaret ve sanayi faaliyetleri ile uğraşan dindar girişimci halk kitleleri ve büyük kentlerde ve taşrada yerleşik düşük gelirli Sünni dindar halk kesimi. Bu üç olgu arasında ortak bir çıkar duygusunun olduğunu ifade etmek elbette güçtür. Bu üç farklı toplumsal tabakayı bir arada tutan etmen din kardeşliği ya da bir diğer ifade ile İslam kardeşliğidir. Çakır, bu kesimler arasındaki iş birliği ve birlikte hareket etme güdüsünün, halkın dini yaşamında, halk tarafından saygın bir yerde konumlandırılan, birtakım cemaat önderleri tarafından tesis edildiğini belirtmektedir (Çakır, 2005: 545; Sarıbay. 2004: 60; Eser, 2013: 217-218).

Bahsetmiş olduğumuz bu süreçler içerisinde, 1967 yılında, Süleyman Demirel liderliğindeki Adalet Partisi (AP) içinde bir kısım milletvekili ile bir senatör, İslami özellikleri ağır basan yeni bir parti arayışı içine girmişler ve Kahramanmaraş senatörü A. Tevfik Paksu, Adana Milletvekili Hasan Aksay ve Rize Milletvekili Arif Hikmet Güner'in çalışmalarına Odalar birliği sanayi dairesi başkanı olan Prof. Necmettin Erbakan'da katılmıştır. Prof. Erbakan 1968'de büyük sermaye sahipleri karşısında güç ve etkinliklerini yitirmeye başlayan “küçük ve orta çaptaki iş adamlarının” temsilcisi olarak Odalar Birliği Başkanlığına seçilmiştir. Ancak İzmir ve İstanbul Ticaret Odaları'nın tepkileri sonucu, AP iktidarının Ticaret Bakanı, Prof. Erbakan'ı başkan olarak tanımadı ve görevden aldı (Çakır, 2012: 229). Odalar Birliği başkanlığını bırakmak zorunda kalan Erbakan siyasi çalışmalarını yoğunlaştırdı. Bu arada 1969 seçimleri de yaklaşmıştı. Seçimlere yeni bir parti kurarak girmek için sürenin yetmediğini gören ekip bu sefer bağımsız olarak seçimlere girme kararı aldı (Şentürk, 2011: 325). Şunu da belirtmek gerekir ki Erbakan bu süreç içerisinde AP'ye hem 1968 hem de 1969 yılları arasında milletvekili olmak için başvuruda bulunmuştur ancak bu iki başvurusu da reddedilmiştir. Bunun sonucunda da bağımsız olarak seçimlere girme kararı alınmıştır.

1969 yılında milliyetçi muhafazakâr parti kurma girişiminin gösterdiği bağımsız adaylar şunlardır; Prof. Dr. Necmettin Erbakan (Konya), M. Hulusi Özkul (Adana), A.

Tevfik Paksu (Maraş), Lütfi Bozcalı (İzmir), Süleyman Karagülle (Aydın), Faruk Yeğin (İstanbul), Rıfat Boynu Kalın (Balıkesir), İsmail Müftüoğlu (Adapazarı), Osman Kirişçioğlu (Ankara), Fehim Adak (Mardin), İsmail Çoşar (Çankırı). Seçimlerde sadece Necmettin Erbakan seçilebilmiştir (Şentürk, 2011: 326).

1969 yılı seçimlerinden sonra parti kurma girişimleri hızlandı. Bunun için geniş katılımlı bir istişare meclisi kuruldu. Bu mecliste milliyetçi maneviyatçı alanda tanınmış birçok isim vardı. Necip Fazıl Kısakürek ve Eşref Edip de bu isimlerin arasında yer almaktadır. Sıklıkla yapılan toplantılar neticesinde parti kurma aşamasına gelindi. Partinin ismini öneren de Eşref Edip'tir. Partinin kuruluşunda özellikle Mehmet Zahid Kotku'nun önemli katkısı vardır. Hatta kimi araştırmacı ve yazarlar parti kurma emrini Kotku'nun verdiğini ve bunun üzerine Erbakan'ın parti kurmaya başladığını iddia etmektedir (Şentürk, 2011: 327). Sonuçta olarak 26 Ocak 1970'te 18 kişilik Milli Nizam Partisini kurmuştur.

Milli Nizam Partisi ülkemizde dini muhalefetin ilk defa kendi başına örgütlenişi olarak değerlendirilmektedir. Milli Nizam Partisi kurucuları Anadolu'nun orta sınıfını temsil kabiliyeti taşımaktadır. Kurucular arasında toplumun üst tabakasına mensup kimse yoktur. Üst tabakaya mensup varlıklı ve merkezi seçkin olarak nitelemeye en yakın duran kişi Emekli Cumhuriyet Savcısı Sabri Bey'in oğlu Prof. Dr. Necmettin Erbakan'dır ki; o da Nakşibendî Şeyhi Zahit Kotku'ya bağlı bir mürittir ve İstanbul ya da Ankara'dan değil Anadolu'nun ortasındaki Konya'dan milletvekili seçilmiştir (Şentürk, 2011: 329). Partinin amblemi olarak ise yumruk biçiminde sıkılmış işaret parmağı yukarı gösteren sağ el biçimindedir (Şentürk, 2011: 329).

Milli nizam partisi ilk başlarda örgütlenmede zorluk çekmiş ise de daha sonra hızlı bir örgütlenme süreci yaşanmaya başlanmıştır. Kuruluş amacına uygun olarak parti mitinglerinde ve toplantılarında İslami söylem kendisini açıkça belli etmektedir (Şentürk, 2011: 331). Bu durum ilk olarak partinin birinci Olağan Kongresinde dikkat çekmiştir. MNP'nin Birinci Kongresinde Erbakan şu konuşmayı yapmıştır; “*Milli Nizam iktidara gelince: Mason ve Kızıklar devlet işinden atılacak*”, “*Reisi cumhur ve başbakan tek şahısta birleşecek, başkanlık sitemi getirilecektir.*” dedikten sonra konuşmasını “*Sizleri, Sultan Osman'ın, Sultan Fatih'in, Sultan Yavuz'un 40 milyon*

şehidimizin temsilcileri olarak yürekten selamlıyorum.” cümlesiyle bitirmiştir (Bugün Gazetesi, 25 Ocak 1971’den aktaran Tiftikçi, 2014: 76).

Millî Görüş’ün siyasi temsili olan Milli Nizam Partisi’nin programı, kültürel söylemde muhafazakâr -İslami, ekonomi ve sosyal politikada ise solu andıran eşitlik, devlet teşebbüsü yoluyla sanayileşme söylemi ile eklektik ve pragmatik karakterdedir. Bu durum, hareketin söyleminin çoğunu bizzat kendisi oluşturan Erbakan’ın, hareketin stratejisini daima ötekine göre oluşturmasına da bağlanabilmektedir (Yavuz, 2005: 53’den aktaran İnceoğlu, 2009: 59).

MNP, kuruluşunda itibaren hızlı bir örgütlenme çalışmasına girmiştir. Partinin 24 Ocak 1971 yılında yapılan birinci olağan kongresindeki rapora göre, parti bir yıl içerisinde 63 ilde teşkilatlanmayı başarmıştır. Sadece Artvin, Tunceli, Kastamonu ve Muğla illerinde teşkilat kuramamıştır. 63 ilin 20’sinde tüm ilçelerde teşkilatlanma sağlanmıştır (Emre, 1990: 207’den aktaran Şentürk, 2011: 332). MNP gençlik kolları örgütlenmesini de gerçekleştirmiştir. Gençlik kollarının kuruluşu 27 Mayıs 1970 tarihinde yapılmıştır (Şentürk, 2011: 332).

2.2.Milli Nizam Partisinin Kapanışı

MNP’nin birinci Olağan Kongresini yaptığı 24 Ocak 1971 tarihinden 47 gün sonra ülke askerinin siyasi hayata müdahalesi ile çalkalanmış ve askerler 12 Mart’ta hükümete muhtıra vermiştir (Şentürk, 2011: 337). Hükümet 26 Nisan’da sol muhalefeti iyice sindirmek amacıyla İstanbul, Ankara ve İzmir’in de bulunduğu 11 ilde sıkıyönetim ilan etmiş ve hemen ardında geniş çaplı tutuklamalar başlamıştır. Sıkıyönetim komutanlıkları çeşitli derneklerin faaliyetlerini durdururken, bazı gazetelerin yayımına geçici bir süre için yasak koymuştur (Şentürk, 2011: 337).

12 Mart Muhtırası radikal sadece sağ kesime değil aynı zamanda sola da büyük darbe vurmuştur. CHP’li Erim’in “Balyoz Hareketi” adını verdiği bir operasyon sonucunda binlerce solcu tutuklanmış, yargılanmış, mahkûm edilmiştir. Darbeyi yapanlar ile iş birliği yapan pek çok solcu örgüt üyesi çatışmalarda hayatını kaybederken, deniz Gezmiş, Yusuf Arslan ve Hüseyin İnan bu dönemde idama mahkûm edilmiştir (Şentürk, 2011: 337).

Milli Nizam Partisi'nin birinci olağan kongresinden sonra 5 Mart 1971'de savcılık parti hakkında laikliğe aykırı davranışlardan dolayı soruşturma başlatmıştı. Muhtıranın verilmesini takip eden günlerde Yargıtay başsavcılığı tarafından hazırlanan Milli Nizam Partisi dosyası Anayasa Mahkemesine gönderildi. Savcılık iddianamesi ve bu iddianame doğrultusunda tarafların savunmaları alındıktan sonra Anayasa Mahkemesi 20 Mayıs 1971 tarihinde şeriat yanlısı olduğu belirtilen Milli Nizama Parti hakkında kapatma kararı verilmiştir (Şentürk, 2011: 338-340). 12 Mart 1971 Muhtırası sonucu MNP'nin Anayasa Mahkemesi tarafından 14 Ocak 1972 tarihinde kapatılmasının hemen ardından Erbakan, 'kalp rahatsızlığının tedavisi' gerekçesi ile İsviçre'ye gitmiştir (İnceoğlu, 2009: 60). Böylece milli görüş hareketi ile başlayan ve Milli Nizam Partisi ile devam süreç kısa bir süre kapanmıştır.

3. Milli Selamet Partisi

3.1. Milli Selamet Partisinin Kuruluşu

Milli Nizam Partisi'nin kapatılmasının ardından Necmettin Erbakan sağlık gerekçesiyle İsviçre'ye gitmiş ve burada ikamet etmeye başlamıştır. Buna karşılık Milli Nizam Partisinin diğer kurucuları yeni bir parti arayışı içerisindeydi. Bundan sonra ne olacak sorularını Süleyman Akif Emre "*Abdesti bozulan ne yapar? Yeniden abdest alır.*" sözleriyle cevaplamakta ve yeni parti kurma çalışmalarının işaretini vermektedir. Bu arada 1971 muhtırasını vererek Adalet Partisini iktidardan uzaklaştıran askeri kanat yapılacak yeni seçimlerde Adalet Partisinin tekrar birinci parti olmasından endişe etmekte ve Adalet Partisi oylarını nasıl böleceğinin hesaplarını yapmaktadır. 12 Mart askeri darbesinin Hava Kuvveleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur ile Turgut Sunalp'in İsviçre'ye giderek Erbakan'ın Türkiye'ye dönüp parti kurması için her türlü güvence verdikleri söylenir (Akyol, 1996: 46'dan aktaran Şentürk, 2011: 347). Darbeci askerlerin Erbakan'ın Türkiye'ye getirilip yeni bir parti kurmalarını istemelerinin temelinde yapılacak seçimlerde AP'nin hükümet olmasını önleme kaygısı yatmaktadır (Yalçın, 1999: 61'den aktaran Şentürk, 2011: 347). Millî Görüş hareketinin hararetli savunucularından Ahmet Akgül, Batur ve Sunalp'in Erbakan'ı İsviçre'de ziyaret ederek yurda dönüp parti kurması teklifleri ile ilgili iddialar hakkında şu değerlendirmeleri

yapmıştır: “*Şimdilik sadece bir iddia olmaktan öteye geçemeyen bu durum doğru olsa bile Türkiye’nin kötü gidişatını, iç ve dış sorunlarını çok iyi bilen, Hoca’nın da karakter ve kabiliyetini takdir eden bazı generallerin sırf ülkeye hizmet gayretiyle giriştikleri bir teşebbüs sayılır.*” (Akgül, 1995: 27-28’den aktaran Şentürk, 2011: 247). Ama bütün bunlardan “*MNP ve MSP’nin egemen sınıfların bir tezgâhıydı*” biçiminde anlaşılmamalıdır. MNP ve MSP esas olarak Türkiye’deki sınıfsal dinamiklerin bir ürünüydü. Millî görüş cemaatlerin sağladığı gelişmelerin, Türkiye sınıflar mücadelesinde 1960’lı yıllarda meydana gelen değişimlerin ve bunların İslami hareket üzerindeki etkilerinin, yani birçok iç etkenin de ürünüydü. Türkiye içindeki bu yeni olgular, emperyalizmi ve egemen sınıfları cemaatleri yeniden gözden geçirmeye ve siyasi olarak örgütlenmiş bir güç biçiminde kullanmaya sevk etmişti (Tiftikçi, 2014: 68).

Kamuoyunda yeni partiyi, kapatılan Milli Nizam Partililerin kuracağı kanaati hâkimdi. Ancak kuruluş çalışmalarını yapanlar çok temkinli idiler. Yeni kurulacak olan partinin kurucularının, kapatılan Milli Nizam Partililer olması durumunda bu partinin de kapatılma riski bulunuyordu. Bu yüzden yeni isimlerle partinin kurulması kararlaştırıldı. Yeni partinin 1973 seçimlerinden önce kurulabilmesi için çalışmalar tüm hızıyla devam etmekteydi. Nihayet 11 Ekim 1972 günü üç kurucu tarafından partinin kuruluş dilekçesi iç işleri bakanlığına verildi. Milli Selamet Partisinin kurucu isimleri şunlardır; Aldülkerim Doğru, Rasim Hancıoğlu, Abdullah Tomba, Sabri Özpala, M. Turhan Akyol, Haldi Özgüner, M. Gündüz Sevilgen, Zühtü Ögün, Hüseyin Erdal, Hasan Özkeçeci, Osman Nuri Önügören, Mahzar Gürgen Bayatlı, M. Emin Ayak, Mustafa Arafatoğlu, Mustafa Mamati, Abdurrahim Bezci, Sami Baysal (Şentürk, 2011: 348). 19 kişi tarafından kurulan partinin genel idare kurulu toplanıp görev paylaşımı yapmadan önce Süleyman Arif Emre, Orhan Batı, Fehmi Cumalıoğlu ve Oğuzhan Asiltürk genel idare kuruluna alınmıştır (Sevilgen, 1980: 43’den aktaran Şentürk, 2011: 348).

MSP, Millî Görüş’ün kurucu partisi olan MNP ile siyasi olarak aynı çizgide ancak bu sefer ülke genelinde kurduğu teşkilatla söylemini, temsil ettiği sosyo-ekonomik ve kültürel tabakaya yaymayı amaç edinmiş bir partidir. MSP’nin bu çerçevede MNP’den ayrıldığını değil ancak, söylemi aynı kalmakla beraber sosyo-

ekonomik olarak Anadolu'lu tüccar ve esnafı, sosyo-kültürel olarak da İslam'ın toplumsal alandaki etkinliğini artırmak isteyen gruplara yöneldiğini ve bu sayede 'çekirdek tabanını' oluşturma gayretinde olduğunu söyleyebiliriz (İnceoğlu, 2009:61).

Mardin, MSP'nin resmi duruşunu, dini bir dünya görüşü, hızlı sanayileşme arzusu, ekonomik kaynakların halkın genelini mutlu edecek şekilde bölüşümü ve ahlaklı bir toplum yapısının tesisi olarak özetlemiştir (Mardin, 2004: 105)

Partinin amblemi kulplu kalp şeklinde olan ve dik duran bir anahtardır. Milli Selamet Partisinin programı 7 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler aşağıdaki gibidir;

1. Partimizin ana gayesi milletimizin manevi ve maddi sahada kalkınarak saadet ve selamete ermesidir.
2. Manevi kalkınmamızı sağlamak için: insan hakları ve hürriyetlerinin teminat altına alınması; demokratik nizam içinde iç barışın tam ve kâmil manada tahakkuku ve devlet Millet birlikteliğinin sağlanması;
Anayasa'mızın 10. ve 14. Maddelerinde ifadesini bulan insanın manevi varlığının gelişmesi ve yine Anayasa'mızın 11, 19, 22, 26, 29. Maddelerinde hassasiyetler üzerinde durulan ahlak ve fazilete dayalı bir cemiyet nizamı zarureti kabul eden maneviyatçı ve ahlakçı görüşün esas alınması lüzumuna inanıyoruz.
3. Ve yine manevi kalkınmamızın sağlanması ve milletimizin muasır medeniyetin her bakımdan üstüne çıkabilmesi ve örnek bir medeniyet kurabilmesi için : büyük ve şanlı mazimizle iftihar eden; mazisine bağlı, anane ve örflerine hürmet ve saygıyla muhafaza eden; her türlü taklitçilikten uzak; Milli şahsiyetini müdrik; her gün bir öncekinden daha ileri olma iman ve azmiyle şahlanan bir şuurla hareket edilmesi zarureti inanıyoruz.
4. Partimizin maddi kalkınma bakımından ana gayesi, milletimizi medeniyet yarışında en müreffeh ve gelişmiş bir seviyeye çıkartmaktır.
5. Bu maddi kalkınmamızı sağlamak için: içtimai ve ferdi refahı sağlamak; Anayasanın öngördüğü gibi herkes için insanlık haysiyetine yaraşır seviyesinin tahakkukuna çalışmak; meşru kazanç ve faaliyetleri teşvik etmek; mülkiyet hakkına hürmetkar olmak temel prensiplerimizdendir.

6. Bu maksatla partimiz: israfın kaldırılması; her türlü istismar ve tefeciliğin terki; yaygın kalkınmanın hızlı sanayileşerek gerçekleşmesi; yurdumuzdaki zümresel ve coğrafi dengesizliğin giderilmesi; vergilerin basit ve adil esaslara icrai. Birikmiş para ve imkânların tevcihinde, iktisaden ve sosyal yönden kalkınma bakımından en önemli olan sahaların yer almasını temin edecek verimli bir sistemin gerçekleştirilmesi ve yürütülmesi;
- Kalkınma çabalarının milli bir şuur, hamleci ruh ve aşkla yapılmasının gerekliliğine inanır ve
7. Partimiz aziz milletimizi, bu gayeler için gönül ve elbirliğiyle çalışmaya davet eder. (MSP yayınları, 1974: 7-8'den aktaran Şentürk: 2011: 350).

3.2.14 Ekim 1973 Seçimleri ve CHP-MSP Koalisyon Hükümeti

Milli Selamet Partisi 14 Ekim 1973 tarihinde yapılan seçimlere Süleyman Arif Emre'nin genel başkanlığında girmiştir. Erbakan seçimlerden önce genel başkan olmak istemiş ama bazı idare kurulu üyelerinin itirazı üzerine talebinden vazgeçmiştir (Sevilgen: 45'den aktaran Şentürk, 2011: 355). Milli Selamet Partisi seçimlerden önce bir beyanname yayınlamıştır. Buna göre beyannameye üç görüşün olduğu belirtilmektedir. Bunlardan biri sol görüştür ve partisi CHP'dir. Bu görüşe göre her işin başı maddedir. İkinci görüş Liberal görüş olup partisi Adalet Partisi'dir ve bunlara göre her işin başı paradır. Üçüncü görüş ise Millî Görüş yani sağ görüştür. Bu görüşün partisi ise MSP'dir ve MSP'ye göre her işin başı ahlaktır (Şentürk, 2011: 356). Seçim beyannamesinin sonunda neden MSP'nin seçilmesi gerektiğini ise şu maddeler halinde sıralamışlardır;

- Milletçe selâmete erişmek istiyorsak, ahlâk ve fazilette şanı ecdadımıza lâyük, dünyaya örnek olmak istiyorsak,
- Maarife millî şuurunu hâkim kılarak millî ahlâkı temel yapıp, evlâdın ana babaya asî olmasını önlemek gerektiğine inanıyorsak;
- Gençlerimizin Mao'cu, anarşist, hippie olmasını, yabancı ideolojilere sapmasını arzu etmiyorsak;

- Üniversitelerimizi yurt kalkınmasına hız katacak ilmî çalışmalarla başlatmak kararında isek;
- Sanayileşmede büyük millî hamleyi başarmak ve ağır harp sanayimizi kurmak kararında isek;
- Maddeten ve manen kalkınarak medeniyet yarışında en öne geçerek büyük ve güçlü Türkiye'yi kurmaya arzulu isek,
- Ortak Pazar'a girerek millî ahlâk, kültür ve hususiyetlerimizin dejenere olmasına razı değilsek;
- Ortak Pazar sanayinin, filizlenmeye başlayan Türk sanayini ezmesini önlemek düşüncesinde isek;
- Ortak Pazar'a girerek, Türkiye'nin, Batı âleminde gelip yerleşecek tüccarla, muhacirlerle karmakarışık bir birleşme ve yerleşme sahası haline gelmesini arzu etmiyorsak;
- Ortak Pazar'a girerek ülkemizin Avrupa siyasi iş birliğinin bir eyaleti durumuna düşmesini istemiyorsak;
- İsrafın kalkmasını, kalkınmamızı hızlanmasını istiyorsak;
- Vergilerin, sömürücü faizin fakiri ezmesini arzu etmiyorsak;
- Çiftçimize ucuz traktör, nakil hizmetlerine ucuz vasıta temin etmek emelinde isek;
- Deniz ürünlerimizi, balıkçılarımızı yeterli krediye kavuşturmak niyetinde isek;
- Çiftçimizin mahsulünü değer pahasına satmasını engelleyen şartları kaldırmak istiyorsak;
- Yatırımları iş sahaları açacak alanlara tevcih ederek Avrupa'ya işçi olan evlâtlarımızı kendi memleketlerinde huzur içerisinde çalışmak fırsatına kavuşturmak istiyorsak;
- Netice olarak, milletimizin, maddî ve manevî kalkınma hareketlerimizin isabetli ve basiretli bir sentezini yaparak dünyaya örnek olarak ışık tutacak yeni bir medeniyet kurmasına hizmet etmek kararında isek; Millî Selâmeti desteklemek tarihî ve millî bir vecibe haline gelmiştir. 14 Ekim seçimlerinin millet ve memleketimize ve bütün insanlığa hayırlı, uğurlu olmasını Cenab-ı Hak'tan

niyaz ederiz (Milli Selamet Partisi 1973 seçim beyannamesi, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul).

14 Ekim 1973 genel seçimlerinden parti tam bir zafer ile çıkmıştır. 1.265.771 oy (yüzde 11,8) ve 48 milletvekili. Senato seçimlerinde ise 516.833 oy (yüzde 12,3) ve senatör. MSP büyük ölçüde yüzde 46,5 oy oranından yüzde 29,8'e düşen AP'nin oylarını yine ilk kez seçime giren Demokratik Parti ile paylaşmış, bu arada yeni seçmenlerden bir kısmının desteğini almış, bir önceki seçimde oy kullanmamış olan çok sayıda kişiyi kendi lehine sandık başına çekmeyi bilmiştir. MSP toplam 36 ilden milletvekili çıkarmıştır. Bunlardan İstanbul, Erzurum, Konya ve Sivas'tan 3'er; Ankara, Çorum, Elâzığ, Kahramanmaraş'tan 2'şer; Adana, Adıyaman, Afyon, Ağrı, Amasya, Balıkesir, Bingöl, Bolu, Bursa, Diyarbakır, Gaziantep, Gümüşhane, Kars, Kayseri, Kocaeli, Malatya, Manisa, Mardin, Muş, Nevşehir, Rize, Sakarya, Samsun, Tokat, Trabzon, Urfa, Yozgat ve Zonguldak'tan birer temsilcisini TBMM'ye yollamıştı. MSP'nin kendi Türkiye ortalamasının çok üstünde başarı gösterdiği illerin ülkenin orta ve doğu bölgelerinden olduğu göze çarpıyor. Bunların içinde Alevi-Sünni çelişkisinin yoğun bir biçimde yaşandığı Elâzığ, Kahramanmaraş, Sivas, Çorum, Yozgat, Malatya, Tokat gibi illerde muhafazakâr Sünni oyların büyük ölçüde MSP'de toplandığını söylemek pek zor değil (Çakır, 2012: 231-232).

Esas olarak Nakşibendiliğin İskender Paşa cemaatiyle Nurcu kadroların bazı kollarının ittifakı olan MSP, ülkedeki köklü İslami cemaatlerin büyük çoğunluğunun faal desteğini almayı bilmiştir. 1973 seçimleri sonucu ortaya çıkan Meclis aritmetiği bir koalisyon hükümetini şart koşuyordu. MSP ise 48 milletvekiliyle "*Anahtar Parti*" konumundaydı. Parti başkanlığına dönüş yapmış olan Prof. Erbakan ve yakın çevresi baştan beri CHP ile iş birliğine sıcak bakıyorlardı. Ancak parti tabanı ve meclis grubunu ikna etmeleri kolay değildi. Üst üste yaptıkları manevralar MSP'nin kamuoyunun gözünde puan kaybetmesine yol açıyordu. Sonuç olarak 26 Ocak 1974 tarihinde MSP-CHP koalisyonu fiilen ülkeyi yönetmeye başlamış ve MSP'ye bir başkan yardımcılığı, bir devlet bakanı, iç işleri, adalet, ticaret, gıda, tarım ve hayvancılık, sanayi ve teknoloji bakanlığı almıştır (Çakır, 2012: 232).

“Komünistliğini, anarşistliğini, dinsizliğini” sık sık saldırı konusu yaptığı, örtük de olsa hesaplaşmak istediği Atatürkçülüğün uzantısı durumundaki CHP ile koalisyona gitme riskini MSP birçok nedenle almıştı. En önemli gerekçe, bir paranoya halini alan yeniden kapatılma endişesinin koşullarını hükümete ortak olarak ortadan kaldırmaktı. İkinci olarak iktidarı paylaşmanın sağlayacağı imkanlar ve son olarak parti programının kısmen de olsa uygulanmasının nihai zafere büyük katkıları olacağı hesaplanıyordu. En ideali AP ve diğer sağ partilerle iş birliğine gitmekti, ama “*Millet bize muhalefet görevi verdi*” diyen Süleyman Demirel böylesi ihtimallere imkân tanımıyordu. Sonuçta iktidarın en güçlü adayı olan CHP’nin icraatını denetlemek gibi tali bir misyonla sosyal demokrat İslamcı koalisyonuna ‘rıza gösterildi’. Bu arada uzun yıllar iktidardan mahrum olan CHP’nin yeni lideri Bülent Ecevit’in kendini kanıtlama isteği ve MSP konusundaki ‘mecburi iyi niyetini’ de unutmamak gerekir (Çakır, 2012: 233).

Koalisyon süresince MSP’nin elinde bulundurduğu bakanlıklar aracılığıyla devlet içinde önemli derece sayılabilecek kadrolaşmaya gittiği görülmektedir. Her fırsatta önce ahlak sonra maneviyat sloganını bu alanlara yaymaya çalıştı. Ağır sanayi hamlesi perspektifiyle, tekelci sermayeye karşı, zaman içinde birçoğu başarısız olan büyük devlet yatırımları başlattı. Dinin devletten ayrılmasına en çok karşı çıkanlardan biri olduğunu kanıtlarcasına elindeki devlet başkanlığı aracılığıyla din işlerine muazzam kaynaklar ayırdı. Hatta Diyanet İşleri Başkanı’nın “*Kayd-ı hayat şartıyla*” atanmasına ilişkin bir yasa önerisi bile getirdi. Fakat şeyhülislamılığın diriltilmesi anlamına gelecek bu öneri, yasalaşamadı (Çakır, 2012: 233).

Kamuoyuna gerçekte kendilerinin hükümet ettiğini gösterme gayreti içindeki MSP’liler, ortakları CHP’nin düşündüklerini gerçekleştirmesi önünde ciddi engeller çıkarttılar. Bunların en çarpıcısı “Genel Af Kanunu” görüşmeleri sırasında 22 MSP milletvekilinin 141 ve 142. Maddeden mahkûm olanların affedilmesini engellemesi oldu. Af tartışmaları iki önemli kopuşun başlatıcısı oldu. CHP koalisyon ortağına fazla güvenmemesi gerektiğini iyice anlamıştı. Öte yandan benzer bir güvensizlik, MSP üst yönetiminde etkin olan Nakşi geleneğinden gelen isimlerde, parti disiplinini bozan Nurcu kesime karşı oluştu. Bu sırada Ecevit Kıbrıs’a asker çıkartma kararının sağladığı geniş kamuoyu desteğine güvenerek koalisyonu bozdu. 31 Mart 1975’de Demirel

liderliğinde AP-MSP-MHP ve CGP'yi bir araya getiren I. Milliyetçi Cephe Koalisyonu kuruldu. MSP bu yeni dönemde kadrolaşma olmak üzere daha önce sürdürmüş olduğu uygulamalarını devam ettirdi. Sonunda AP, CHP ile anlaşarak 1977'de erken seçime gitti (Çakır, 2012: 233).

3.3.1977 Seçimleri II. Milliyetçi Cephe Hükümeti ve 1980 Darbesi

Milli Selamet Partisi 1977 seçimlerine bir hayli sancılı girdi. Necip Fazıl Kısakürek parti yönetimine olası bir erken seçim durumunda milletvekili yapılması için bir liste vermişti ama yönetimin bu listeyi olduğu gibi kabul etme durumu yoktu. Bu da Kısakürek'in tavrı almasına yol açacak bir durumdu. Bu arada parti içerisinde özellikle Nurcuların yazıcılar grubu mensubu milletvekillerinin başı çektiği muhalefet olayı artarak sürmekteydi. Tam bu süreçte ilginç bir gelişme olur ve MHP'nin "üç hilalciler" olarak bilinen grubundan bazı kişiler istifa ederek MSP'ye girdi (Şentürk, 2011: 363).

Nurcuların terk ettiği MSP, seçim propagandasını "Kıbrıs harekâtlarını CHP'ye rağmen kendilerinin gerçekleştirdiği" teması üzerine kurmaya çalıştıysa da inandırıcı olamadı. MSP dört yıl öncesine kıyasla 4 bin oy fazla aldı (1.269.918) ancak oy oranı yüzde 11,8'den yüzde 8,6'ya düştü. Çünkü hem seçmen sayısı hem de seçime katılma oranı artmıştı. Seçimin galibi oy oranını yüzde 8,1 arttırarak yüzde 41,4'e çıkaran CHP olmuştu. Ardında yüzde 7,1'lik artışla oyların yüzde 36,9'unu elde eden AP geliyordu. CHP ve AP esas olarak bu seçimde toplam yüzde 13,4'lük oy kaybıyla yok olmanın eşiğine gelen DP ve CGP'yi yutmuşlardı. MSP'nin oy kaybının genel olarak, oylarının yüzde 3 arttıran MHP'nin işine yaradığını söylemek mümkün (Çakır, 2012: 234-235).

Yeni dönemin ilk hükümeti Demirel başkanlığında AP, MSP ve MHP'nin katılımıyla İkinci Milliyetçi Cephe koalisyonu oldu. Milletvekili sayısı yarı yarıya azalıp 24'e düşmüş olan MSP "anahtar parti" psikozunu sürdürerek tavizsiz tutumuyla AP'ye zor anlar yaşattı. Sonuçta II. Milliyetçi Cephe Koalisyon Hükümetinin ömrü kısa oldu. Ülke hükümet bunalımları ve azınlık hükümetleriyle 12 Eylül 1980 askeri darbesine geldi. Askeri yönetim esas olarak partinin Konya'da düzenlediği mitingi bahane ederek MSP yöneticilerini sıkıyönetim mahkemesinde yargılanmasına neden oldu (Çakır, 2012: 235).

12 Eylül Cuma günü sabaha karşı radyodan İstiklal Marşı çalınmaya başlandı. Ardından Harbiye Marşı çalındı. Marşın ardından da Genel Kurmay başkanı ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren imzası ile ilk bildiri yayınlandı. İlki bildiri saat 13:00'da ikinci bildiri takip etti. (Şaylan, 1992: 102'den aktaran Şentürk, 2012: 367). 12 Eylül darbecileri tüm siyasi partiler gibi Milli Selamet Partisini de kapatmıştır. Bu kapatmanın yanı sıra Ankara sıkıyönetim komutanlığı Askeri Savcılığı tarafından parti hakkında iddianame hazırlanmıştır. Erbakan ve 33 arkadaşıyla ilgili iddianamede yer alan bazı suçlamalar şu şekildedir;

''Laikliğe aykırı olarak, devletin sosyal, ekonomik, siyasi ve hukuki temel nizamlarını topyekün dini inançlara uydurmak amacıyla cemiyet kurmak, sevk ve idare etmek. Laikliğe aykırı olarak, devletin sosyal, ekonomik, hukuki ve siyasi temel nizamlarından birini dini inançlara uydurmak amacıyla propaganda yapmak. 6187 sayılı Kanuna (Dernekler Kanunu) aykırı davranmak. 171 sayılı kanuna (Toplantı ve gösteri yürüyüşü hürriyeti hakkında kanun) aykırı davranmak. Cürüm işlemeye alenen teşvik etmek.'' (Albayrak, 1990: 27-78'den aktaran Şentürk, 2011: 368).

Mahkeme tarafları dinledikten sonra 24 Şubat 1983 tarihinde sanıklardan 22'si hakkında değişik süreli hapis cezasına hükmetmiştir. 22 sanık Askeri Yargıtay başkanlığına temyiz davası açmıştır. Askeri Yargıtay 4. Dairesi 3,5 aylık incelemeden sonra, 8 Mayıs 1984 tarihinde MSP yöneticileri hakkında mahkûmiyet kararını bozma kararını vermiş ve Askeri Mahkemede 13 Şubat 1985 tarihinde tüm sanıkların beraatına karar vermiştir (Albayrak, 1990: 255-256'dan aktaran Şentürk, 2011: 369). 12 Eylül darbesinden sonra kurulan Refah Partisi Millî Görüşün temsilcisi niteliğinde olmuştur.

SONUÇ

1960 yılları soğuk savaşın olduğu ve İran'da İslamcı hareketlerin ön plana çıktığı bir dönemdir. Bu dönemde 1960 darbesinin hemen ardından İslamcı kesimi temsil edecek bir görüş olan Millî Görüş ortaya çıkmış ve hem siyasi alanda var olan boşluğu doldururken hem de sağ kesimin temsilcisi olmuştur. Bu minvalde Millî Görüş çatısı altında kurulan ilk parti Milli Nizam Partisi Mehmet Zait Kotku'nun teşviki ile Necmettin Erbakan tarafından kurulmuş ve kendini Sünni dindar kesim ile taşrada

faaliyet gösteren küçük esnafın yanında konumlandırmıştır. Parti seçimlerden sonra kurulmuştur ve bağımsız olarak seçime gidilmiştir. Ancak bu seçimden sadece Necmettin Erbakan galip çıkmıştır. Daha sonra AP'den istifa eden iki milletvekili sayesinde MNP mecliste üç milletvekili ile temsil edilmiştir. Parti 12 Mart askeri darbenin ardından hemen kapatılmıştır.

Milli Nizam Partisi'nin kapatılmasının hemen ardından Necmettin Erbakan İsviçre'ye gitmiştir. Ancak AP'nin tekrar iktidar olmasını engellemek ve oylarını bölmek için, Necmettin Erbakan yurda dönmeye ikna edilmiş ve yeni bir parti olan Milli Selamet Partisini kurmuştur. Milli Selamet Partisi de tıpkı Milli Nizam Partisi gibi Milli Görüş etrafında birleşmiş ve dini bir dünya görüşü, hızlı sanayileşme arzusu, ekonomik kaynakların halkın genelini mutlu edecek şekilde bölüşümü ve ahlaklı bir toplum yapısı için mücadele etmiştir. 14 Ekim 1973'de ilk kez seçimlere girmiş ve %11,8 oranında oy alarak CHP ile koalisyon hükümeti kurmuştur. Ancak koalisyon uzun sürmemiş, Ecevit, Kıbrıs Hareketinde ortaya koyduğu başarıya güvenerek koalisyonu bozmuştur. Bunun ardından 31 Mart 1975'de Demirel liderliğinde AP-MSP-MHP ve CGP'yi bir araya getiren I. Milliyetçi Cephe Koalisyonu kurulmuştur. Ancak AP, CHP ile anlaşarak 1977'de erken seçime gitmiştir. 1977 seçimlerine bakıldığında ise MSP'nin oy oranının yüzde 11,8'den yüzde 8,6'ya düştüğünü görmek mümkündür. Bunun ardında yatan temel etken, MSP'nin, İslamcı kesim tarafından onaylanmayan CHP ile koalisyona gitmiş olması gösterilebilir. Seçimlerin ardından Demirel başkanlığında AP, MSP ve MHP'nin katılımıyla İkinci Milliyetçi Cephe koalisyonu kurulmuştur. Ancak 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile koalisyon bozulmuş ve MSP'nin Konya'da yaptığı, aşırı sağcı dindar kesimin katıldığı miting bahane edilerek MSP yöneticileri tutuklanmıştır. 1985 tarihinde ise bu sanıklar beraat etmiştir. 12 Eylül darbesinden sonra ise Milli Görüşü temsil edecek parti Refah Partisidir.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür ki, Milli Görüş etrafında birleşen partiler İslamcı, Maneviyatçı ve kapitalizme karşı esnafın yanında olan politikalar ile gündeme gelmiş ancak bu politikaları gerek CHP koalisyonu gerek ise ekonomideki başarısız hamleler ile yıkmışlardır. Ülkede yaşanan askeri darbeler ve ordunun yönetime el koyması, siyasette İslamcı politikaları güden partilerin kapanmasına etkili olmuş ve

onları sindirmeyi amaçlamıştır. Günümüz Türkiye’inde de Millî Görüş’ün izlemiş olduğu politikaların kokusunu duymak hala mümkündür.

KAYNAKÇA

AKGÜL, Ahmet (1995). **Dünyanın Değişimi ve Erbakan Devrimi**, Doğuş Yayınları, İstanbul.

ALBAYRAK, Sadık (1990). **MSP Davası ve 12 Eylül**, Araştırma Yayınları, İstanbul.

AKYOL, Hüseyin (1996). **Refah Partisinin Tarihsel Gelişimi**, Pelikan Yayınevi, İstanbul.

ÇAKIR, Ruşen (2005). **Milli Görüş Hareketi**, İç. Murat belge (Ed) **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, C. 6 İslamcılık, İletişim Yayınları, İstanbul.

ÇAKIR, Ruşen (2011). **Ayet ve Slogan**, Metis Yayınları, İstanbul.

EMRE, Süleyman Arif (1990). **Siyasette 35 Yıl**, Akabe Yayınları, İstanbul.

ESER, H. Bahadır (2013). **Türk Siyasal Kültürü İçinde Dinin Rolü Üzerine Bir Açıklama Çabası: Milli Görüş Hareketi ve Milli Nizam Partisi**, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Isparta.

İNCEOĞLU, Efecan (2009). **Türkiye’de Siyasal İslamcılığın Evrimi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Ana Bilim Dalı, Ankara.

KEYDER, Çağlar (2008). **Türkiye’de Devlet ve Sınıflar**, İletişim Yayınları, İstanbul.

LEWIS, Bernard (2004). **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

MARDİN, Şerif (2004). **Türkiye’de Din ve Siyaset**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Milli Selamet Partisi **1973 Seçim Beyannamesi**, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul.

ÖZGAN, Ali (2008). **28 Şubat Sürecinin Siyasal Açısından Sebep ve Sonuçları**, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Muğla.

RABASA, Angel ve F.Stephen Larrabee; (2008). **The Rise of Political Islam in Turkey**, Rand Corporation, Pittsburgh.

SARIBAY Ali Yaşar (1985). **Türkiye’de Modernleşme, Din ve Parti Politikası: Milli Selamet Partisi Örnek Olayı**, Alan Yayıncılık İstanbul.

- SEVİLGİN, M. Gündüz (1980). **M.S.P’de Dört Yıl (1973-1977)**, Yüksel Matbaası, Ankara.
- ŞENTÜRK, Hulusi (2011). **Türkiye’de İslami Oluşumlar ve Siyaset ‘İslamcılık’**, Çıra Yayıncılık, İstanbul.
- TİFTİKÇİ, Osman (2014). **1960’lardan Günümüze Türkiye’de İslami Hareket**, Ceylan Yayınları, İstanbul.
- YALÇIN, Soner (1999). **Hangi Erbakan**, Su Yayınları, İstanbul.
- YAVUZ, Hakan (2005). **Milli Görüş Hareketi, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, C. 6- İslamcılık, İletişim Yayınları, İstanbul.
- YILDIZ, Nuran (2002). **Türkiye’de Siyasetin Yeni Biçimi Liderler İmajlar Medya**, Phoenix Yayınevi Ankara.

**ULUSLARARASI EĞİTİM VE TARİH ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ**

(ETA JOURNAL)

**INTERNATIONAL JOURNAL OF EDUCATION AND
HISTORY RESEARCH**

Yıl: 3, Sayı: 1, Ocak 2021, s. 40-58.

Kevser GÜMÜŞ*

FOTOĞRAFTA TARİHSEL DEĞİŞİM:

**FOTOĞRAFIN ÖZÇEKİM'E DÖNÜŞÜMÜ ÜZERİNDEN İNSAN
DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ**

ÖZET

Yaşadığımız yüzyılda, dünyanın ve yaşamların hızla değiştiği, hayatımızda pek çok unsurun dönüştüğü, kavramların ve algıların farklılaşarak hayatımıza yön verdiğini görmekteyiz. Bu değişimlerden biri de; dijital çağ'ın etkisiyle fotoğrafın özçekime dönüşümü bağlamında insan davranışlarında yeni modellerin ortaya çıkmasıdır. Değişen sosyal hayat ve davranışlarımızı açıklamak amacıyla “özçekim akımını” farklı bir boyutta ele alarak insan davranışları üzerinden açıklamak ve bu dönüşümü yeni bir bakış açısıyla sunmak amaçlanmıştır. Bu makalede öncelikle fotoğrafın kendi içinde geçirdiği dijital devrimle köklü bir değişikliğe uğrayarak, özçekim'e dönüşmesi ve insan davranışları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Ayrıca sosyal medyada kişilerin kendilerine kimlik oluşturma, görünür kılma, hızlı bir şekilde tüketme ve benmerkezcilik bağlamında davranışlarını sergilediği alan olma özelliği de vurgulanmıştır.

Bu makalede kişilerin sosyal ve psikolojik olarak özçekim fotoğrafı çekilme nedenlerine de yer verilerek, insanların özellikle gençlerin her türlü ruh hallerini, vermek istediği mesajı, kendi görselini sunarak anlatması fenomen olma boyutunda açıklanmıştır. Özçekim çekerek paylaşım yapan kişilerin çoğunda görülen ortak özellik; biricik olma isteğiyle narsisist duyguya

* Yüksek Lisans Öğr., İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü, İstanbul Türkiye, kevsergul1967@hotmail.com.

sahip olmaları, gerçeküstü sanal bir kimlik kurgulayarak sosyal medyada kendilerini olmak istedikleri gibi sunmalarındır.

Anahtar Kelimeler: Değişim, Davranış, Fotoğraf, Özçekim, Sosyal Medya,

**HISTORICAL CHANGE IN PHOTOGRAPHY:
EXAMINATION OF HUMAN BEHAVIOR FROM PHOTO
TRANSFORMATION INTO SELFIE**

ABSTRACT

In the century, we see that the world's and our lives are rapidly evolving, many factors in people's lives change, concepts are perceptions differentiate and direct their lives. One of these changes; the emergence of new models in human behavior due to the return of photography to selfie with the effect on digital age. In order to present people's changing social life and behaviors , it is aimed to explain the " selfie stream" through human behavior by taking a various perspective and presenting this transformation with a new point of view. In this article, first of all, photography has undergone a radical change with the digital revolution it has investigated, transforming it into selfie and its effect on human behavior. Besides, it is also emphasized that is the area where people display their behaviors in the context of creating their identity, making themselves visible, consuming quickly and egocentrism on social media.

In this article, the social and psychological reasons for taking selfies are included and people's ,especially young people , expressing all kinds of moods, the message they want to give with sharing their own visuals are explained. Common trait seen in most people who share photo by taking selfies; they have a narcissistic feeling with the desire to be unique and presenting themselves as they want to be on social media by creating a surreal virtual identity.

Keywords: Behavior, Changing, Photograph, Selfie, Social Media.

GİRİŞ

Gelişen teknolojiyle; birlikte bilgisayar ve internetin yoğun şekilde hayatlarımıza girmesi, insanların yaşayışlarında, sosyal ve psikolojik durumlarında, toplumda önemli değişimlere neden olmuştur. Teknolojideki bu hızlı gelişme ile sosyal medya kullanımı da artmıştır. Sosyal medyanın yaygınlaşmasından, sosyo- kültürel alan da etkilenmiş, insanların yaşamları daha görünür olmuştur. Nasıl ki sanayi toplumunun şekillenmesinde buhar makinesi etkili olmuş ise, günümüz ağ toplumunun şekillenmesinde bilgisayarlar ve internet etkili olmaktadır. Ayrıca sosyal medya, internet, sosyal ağlar, sanal dünya ve dijital dünya gibi yeni kavramlar hayatımıza girmiştir. Bu kavramlar, günlük yaşamda, insanların, iletişim kurmalarına, dijital ortamları kullanmalarına ve bu ortamlarda bireysel varlıklarını dijital kültürün getirdiği

değerlere göre yaşamalarına zemin hazırlamaktadır. Dünyada teknolojik yenilikler, kültürün içeriğini etkilemekte ve kişilerde yeni davranış modelleri ortaya çıkmaktadır.

Kültür kişilerin ne düşündüğünü, nasıl davrandığını ve nelere sahip olduğunu da içeren temek bir kavramdır. Kültür insanın ve toplumun hem geçmişle olan bağı hem de gelecek için pusulasıdır. Bu bağlamda, kültür, sanat ve teknoloji ayrılmaz üçlü bir saça ayağı gibidir. Kültür, bireysel ve toplumsal eylemleri kapsayan “her şeyi” ifade eden bir unsurdur. Her şeyi ifade eden kültür, bir yandan insan ilişkilerini biçimlendirmekte, diğer yandan kişilere, geçmişe dönük kökleri ile bir bellek sunmakta, aynı zamanda bir aidiyet, kimlik duygusu sunarak hayat stillerini oluşturmakta, bir kuşaktan diğerine aktarılmaktadır.

Teknolojinin gelişmesiyle toplumsal yapıda oluşan değişim, insanların davranış kalıplarının değişmesine de neden olmuştur. Bireyin toplumsal yapı içinde nasıl davranışlarda bulunması gerektiğini toplumsal sistemler belirler. Toplumda meydana gelen, kişinin eylem ve davranışlarının belirleyicisi; toplumsal kurumlar ve toplumsal kalıplardır (Bozkurt, 2011, s. 13). Toplumun ortak değer ve ortak ahlak kalıplarını kitlesel iletişim bağlamında kullanarak sosyal medya üzerinden görünür kılıyoruz İnsanlar toplumda yenilikçi ve yaratıcı araçlar üreterek, toplumsal yapının şekillenmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Toplumsal yapı, iç ve dış etkenler sonucu değişime uğramaktadır. Toplumsal yapı, aynı zamanda şekillendiği toplum içinden de etkilenerek değişime uğramaktadır. Sosyal medya ve internetin yaygınlaşmasıyla insanlarda, yeni bir zihin yapısı oluşmaya başlamış ve insanlar yeni düşünce ve davranış üretme sürecine girmiştir. Son yıllarda internet tabanlı uygulamalarda özellikle sosyal medya yeni bir yaşam tarzı olarak hayatlarımıza girmiştir.(Güdücü, 2020, s. 224).

Sosyal medya genel anlamda insanların duygu ve düşüncelerinin dışavurumunu kolaylaştıran ve paylaşımını sağlayan yeni boyutlar kazandırmıştır. İnsan duygularından çok düşünceleri ile hareket eder. Bunu yaparken aynı zamanda duygularını da özgürleştirmek ister.(Filinte, 2009, s. 234) Bu özgürleşmenin yollarından biri de sosyal medyada fotoğraf paylaşmaktır.

Sosyal medyada paylaşılan fotoğrafların hem nitelik hem de niceliklerinde büyük değişimler yaşanmıştır. Sosyal Medyanın en fazla etkilediği iletişim araçlarından biri fotoğraftır. Sosyal medya insanların fotoğraflarını paylaşmalarının hem amacıdır hem de bunun aracıdır. İnsanların kendilerini çekerek paylaştığı özçekim fotoğrafı ise, beğenilen fotoğraf akımlarından biri olarak fotoğrafın sunumunu değiştirmiştir. Özçekim fotoğraf, imaj yaratma, kimlik sunumu, tüketim unsuru ve görünür olma gibi yeni davranış modelleri ortaya çıkarmıştır. Bir moda haline gelen özçekim fotoğraf, her yaş grubundan insan tarafından ama özellikle gençler tarafından yaygın halde kullanılmaktadır. İlerleyen bölümde sosyal medyanın içeriği incelenecektir.

Sosyal Medya

İletişim, insanlık tarihinden günümüze kadar hep var olmuş, günümüzde farklı bir boyuta ulaşmıştır. Teknolojinin hızlı bir şekilde gelişmesi insanların ihtiyaç ve isteklerini karşılaması bağlamında gelişimini iletişim alanında da sürdürmüştür. Bilgisayar teknolojisinin bulunması insan hayatında adeta bir devrim etkisi yaratmıştır. Bilgisayarın bulunmasından sonra ikinci adımda, iletişim uyduları gelişmiştir. Gelişen bu iki teknolojinin birleşmesinden doğan bu yeni iletişim olgu ve sürecinden dolayı çağımıza “Bilgi Çağı” adı verilmiştir.(Aziz, 2008, s. 71). İnsanlar özel hayatını veya toplumsal içerikli paylaşımlarını, iletişim alanında devrim niteliği taşıyan sosyal ağlar tarafından gerçekleştirmektedir. İletişim alanında en büyük yenilik, internet ve internet üzerinden yapılan sosyal medya araçlarıdır. “İnternet ortamının sunduğu görüntülü ve sesli iletişim olanakları ile bugün insanlar gereksinimlerini medyadan çok daha etkin bir biçimde karşılayabilmektedirler”(Güngör, 2011, s. 110).

Sosyal ağlardaki uygulamaların gelişmesi en çok bireylerin sanal ortamda kendilerini gösterme davranışının artması şeklinde etkili olmakta ve kişileri özel hayatları hakkında daha sık ve daha derin bilgiler sunmaya teşvik etmektedir, çünkü sosyal medya ile artık özel hayatlar sergilenmesi gereken bir unsur olmuştur. (Kaya, 2013, s. 157). Sosyal ağlar, insanlara özellikle gençlere fikirlerini ve kendilerini anlatma bağlamında paylaşım yapabilecekleri ortamlar sunmakta ve onlar için özgür bir zemin oluşturmaktadır.

İnternet kişi ve toplumları etkilerken internetin kullanımı, kişiler tarafından farklı amaçlar için kullanılmaya başlanmıştır. Bizim toplumumuz da internet daha çok kişiler arası bir sohbet, sörf ortamı olarak algılanmaktadır. İnternet, bir haberleşme, bilgi, eğitim ortamı olarak daha az kullanılmaktadır.(Dikener, 2010, s. 42). Ancak 2020 yılında yaşanmaya başlanan salgın hastalık ile internetin aynı zamanda bir eğitim alanı olduğu gerçeğinin erişimine daha çok varılmıştır. “Sosyal medyanın bir yandan gönüllü olarak alana dâhil olan kişilerin arkadaşlarıyla ve ilgi alanlarına giren konularla bulunduğu, içerik üreterek katkı koyduğu bir yapısının bulunduğu ancak diğer yandan bu tür içeriklerden beslenen yapıları nedeniyle sosyal medya sitelerinin kullanıcılarının emeğini sömürdüğü bir işleyişinin bulunduğu söylenebilir”(Ünal, 2020, s. 246). Sosyal medya alanları, insanları ve kitleleri bir araya getirme ve onları etkileşime sokarak vermek istedikleri haber ve mesajları hedef kitlelerine ulaştırma, onlardan cevap alma bağlamında önem taşımaktadır. Sosyal medya bu özelliği ile kitleleri harekete geçirebilmekte, kamuoyu oluşturabilmekte, bazen toplumun vicdanı olarak görev yapabilmektedir.

Sosyal medya, var olduğu günden bugüne, kişilerin birbirleriyle tanışmaları, anlaşmaları, kendilerini ifade etmeleri, hatta aşık olmaları, çevreleriyle olan ilişkilerinde uyum sağlayabilmeleri, kendi kültürlerini üretebilmeleri ve bu kültürü gelecek nesillere taşımaları aşamasında önemli bir unsurdur. Hayatlarımızda bu kadar etkileri olan bilgisayar destekli teknoloji ve sosyal medya alanı doğal olarak sanat müzik, fotoğraf, sinema gibi sanat dallarında da değişiklikler yaratmıştır. Sanat dallarını incelediğimiz zaman teknolojik gelişmeye en açık ve değişime en müsait olan sanat olarak, fotoğraf sanatını söyleyebiliriz.

“İnsanlık, yaşantısından geriye bir kayıt bırakma isteğini, “resmetme” eylemi olarak ilk kez mağara duvarlarına çizilen resimlerle ortaya koyar”(Özendes, 2016, s. 12). İlk insanların mağara duvarlarına çizdiği resimlerle başlayan görünür olma isteği, günümüze gelindiğinde kendini halen devam ettirmekle birlikte farklı boyutlara ulaşmıştır. Sosyal medyada fotoğraf paylaşarak görünürlüğünü ve görseelliğini sunan insanlar, medyada fotoğraf kullanımının değişip dönüşmesine ve yeni bir dönemin

başlamasına neden olmuştur. Teknolojinin etkisiyle Analog fotoğraftan dijital fotoğrafa geçiş süreciyle birlikte, fotoğrafta değişimler yaşanmış, Fotoğraf bu değişimlerden etkilenerek, özçekim haline dönüşmüştür.

Özçekim (Selfie)

Fotoğraf, icadıyla birlikte kendi içinde pek çok değişim yaşamıştır. Bunlardan en köklü değişim; fotoğrafın üretim ve sunum şeklini değiştiren dijital devrimdir. Dijital devrimle birlikte fotoğrafın üretim süreci tamamen değişime uğrayarak, çeşitli davranış şekilleri ortaya çıkmıştır. Özçekim ile sosyal medyada fotoğraf paylaşımı ve insanların kendini ifade etme biçimleri farklılaşmıştır. Sosyal medyada birey, adını, cinsiyetini, fiziksel görünümünü, ekonomik düzeyini, tüketim alışkanlıklarını, ilişki durumunu, medeni durumunu, eğitim seviyesini, kariyer bilgilerini, sosyal medya üzerinden istediği gibi yeniden yaratıp kurgulayarak yeni bir benlik oluşturabilmektedir. (Özdemir, 2015, s. 113). İnsanlarda gerçek ya da kurgu, gerek sosyal, gerek özel alanda yaşanan bu oluşumlar, insanların hayatlarında, düşünce sistemlerinde ve davranışlarında değişimlere neden olmaktadır.

“İngilizcede, bir kişinin cep telefonu ya da fotoğraf makinesini kullanarak kendi fotoğrafını çekmesi ve sosyal medyaya yüklemesi anlamına gelen “selfie”(özçekim) kelimesi, 2012 yılında ‘Time’ dergisi tarafından en çok kullanılan kelimelerinden biri ve Oxford Sözlüğü’nde de yılın kelimesi seçilmiştir” (Gök, 2016, s. 42). 1826-27 yılında çekilen ilk fotoğraftan günümüze fotoğraf hem sanatsal hem de yapısal olarak büyük değişimler geçirmiştir. “Fotoğraf tarihi genel olarak ele alındığı zaman gelişen teknolojiyle birlikte birçok sıçrama noktası ve üretim yöntemlerindeki gelişimlere rağmen, son 15 senede gerek üretim gerek sunum alanında gösterdiği değişim ivmesini tarihinin hiçbir döneminde yaşamamıştır” (Oskay, 2017, s. 2461). İnsanların en fazla ilgisini çeken ve dijital fotoğrafla büyük bir değişime uğrayan özçekim fotoğrafıdır.

Fotoğrafın, diğer birçok sanat dallarına kıyasla teknolojik gelişmelere daha açık olduğunu söyleyebiliriz ve fotoğrafın yapısındaki bütün değişimler fotoğraf üretiminin her alanını derinden etkilemiştir. Bu süreçte, otopotre, fotoğraf da etkilenmiştir.

(Oskay, 2017, s. 2461). Otoportre de ve özçekim de sanatçı, doğrudan kendisini, kendini nasıl gördüğünü, benliğini, mesajını ifade etmeye çalışır(John Berger, 2010, s. 10). Fotoğrafın otoportre'den özçekim'e dönüşüm sürecinde internet, sosyal medya, dijital fotoğraf ama en önemlisi insan faktörü bu değişime etki etmiştir. Dolayısıyla toplumsal sistem içinde insan davranışları da özçekim'in ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Kişi yaşadığı toplumda önüne sunulan gündelik bilgileri ve toplumsal ilişkilerini kurmada ayrıca ilişkilerini sürdürmede hazır bulduğu kuralları işleyerek ve yorumlayarak, yeniden üretmekte ve değişime katkı sağlamaktadır.

“Günümüze gelinceye kadar değişen, dönüşen dünya düzeni içinde dünyayı algılama ve anlamlandırma biçimleri de değişim dönüşüm geçirmiş, bunların sanata yansımada fotoğrafa yenilikler, yeni teknikler, yeni anlamlarla farklı etkiler kazandıran pek çok farklı akım ortaya çıkmıştır” (Gök, 2016, s. 38). İletişim teknolojilerin gelişmesiyle birlikte, görüntülerin kolay çoğaltılabilir olması ve hızlı bir şekilde yaygınlaşması ile fotoğraf yeni bir görsel dil yaratmış, mevcut olan görüntüler dönüşüme uğramıştır. Fotoğraflar farklı anlamlara gönderme yapılabilir hale gelmiş, insanlar toplumda yeni davranış kalıpları sunmuştur.

Özçekim (Selfie) Kullanımı Sonucunda Toplumsal Yapıda Değişen Davranış Özellikleri

İnsanların davranışları, içinde yaşadıkları toplum tarafından şekillendirilir. Tüm toplumların kendine özgü belirli kültürel yapı ve sosyolojik anlatım şekilleri mevcuttur. Bu şekiller insanların ihtiyaçlarından doğarak gelenek-görenek, örf ve adetlerin birleşmesiyle toplumda kültürel yapıyı biçimlendirir. “Toplumsal yapıdaki her değişim, özneyi ve beraberinde sanatsal anlatım biçimlerini etkiler”(Freund, 2008, s. 8).Toplumsal yapı, özne ve sanatsal anlatım biçimleri teknoloji ile değişirken, bu yapılarıdaki değişim de teknolojinin kullanımını değiştirmektedir. Özçekim, fotoğraf sanatına yeni bir boyut katarken aslında özünde sosyolojik yapıda da değişimlere yol açmaktadır. Mesela önceleri kişi ne yediği gizli tutar, hatta illa söyleyecekse başına “söylemesi ayıptır” gibi bir zarafet cümlesi koyulduktan sonra söylerdi. Bu gün ise insanlar masalarını, yediklerini içtiklerini en ufak bir çekince göstermeden

paylaşmaktadırlar. Sosyolojik yapıda “gösterişçilik” ögesi de sosyal medya ile daha ön plana çıkmıştır. Tatil fotoğrafları, gezilen yerler, alışverişler, lüks arabalar, ziynet eşyaları gibi maddi zevklerin artık sosyal medyada kullanılması doğal bir hal almıştır.

Tarihsel değişim hızlanmayı sürdürdükçe, geçmişin kendisi de Fotoğraflar sayesinde en sürreel malzemeye dönüşmüştür. Hatta öyle bir hal almıştır ki, medyanın etkisi ilettiği mesajların içeriğinin de ötesine geçmiştir (Sontag, 2011, s. 94, Kıran, 2020, s. 20). Bu da insanların sosyal medyayı kullanarak; kimlik değişimi, tüketim alışkanlıkları, görünür olma, farklı görünme, imaj yenileme gibi davranışlarda bulunmasına neden olmuştur.

Dijital çağın ortaya çıkardığı sanal dünyada insanlar, farklı davranış biçimleri ortaya koymuşlardır. Bunlardan; Benmerkezcilik, kimlik inşası, mutluluk gösterimi ve tüketim unsurunu gibi değişen davranış şekilleri ortaya çıkarak, mevcut kuralların normların içeriğinin değişmesine, yeni anlamlar yüklenmesine, toplumsal düzenin içerisindeki değerlerin, önem ve anlamlarının farklılaşmasına neden olmuştur. Sosyal medyada yaşanan bu davranış değişiklikleri ile birey kendini yeniden üretmektedir. Birey, toplumu şekillendirirken, toplum ve değişen teknoloji de bireyi şekillendirmektedir. İnsan teknolojiyi kendisi icat etmiş, fotoğraf akımlarını da kendi yaratmıştır. Bugün ise insanın kendi eliyle icat ettiği, yarattığı bu akımlar, insanın davranışlarını ve toplumsal yapıyı şekillendirmektedir. İlerleyen bölümde özellikler tartışılacaktır.

Özçekim (Selfie) ile Benmerkezcilik (Narsizm) Davranış Özellikleri

Narsizmin kelime anlamı kendini beğenme ve kendine âşık olmaktır. Kelimenin kökeni Yunan mitolojisinde, kendi bedenine âşık olan Narkissos'dan gelmektedir. Narsist kişilik sahibi insanlar, kendi beden ve görüntülerine karşı aşırı beğenme duygusu içindedir. “Bireyselliğin öne çıktığı bir kültürün ürünü olan sosyal ağlarda da fotoğrafın sergilenmesi ve beğeni toplamasının arzulanması narsistik bir eylem olarak değerlendirilebilir” (Şener & Özkoçak, 2013, s. 133). Sosyal medyada bu narsistik duyguyu destekleyen bir yapıdadır.

İnsanların sosyal ağlarda her an izleniyor olduğu düşüncesi, sanal kişilik, sanal imaj yaratmak koşulu ile kendisine hayran bir görüntü oluşturması, tıpkı Narkissos'un suda kendi aksini görerek kendine âşık olması durumuna benzetilmektedir. Kişi sosyal medyada toplumsal olarak kusursuz ve değerli bir benlik görüntüsüne bürünerek, takipçileri tarafından olumlu geri dönüşler, beğeniler almak isterken, aynı zamanda yeni bir imaj yaratarak bir kimlik oluşturur.

Önceleri birey, sosyal medyada, kendini ifade edebilmek için çoğunlukla yazıyı kullanmaktayken, günümüzde, sosyal medyada, yazı tek başına eksik ya da yetersiz kalabilmektedir. Bundan dolayı birey sosyal medyada yazıya ek olarak, fotoğraf çekip paylaşarak kendini göstermeye, kendi varoluşunu ve kimliğini kanıtlamaya çalışmaktadır(Satkın, 2017, s. 303). Ancak bugün artık sadece yazı yetmemektedir. Bundan dolayı sosyal medyada yazı, fotoğraf hatta ses öğeleri aynı anda kullanılmaktadır. Bu çeşitlilik kişinin kendisini çok boyutlu ifade etmesini sağlamaktadır. Kendisini özgürce ifade edebilen birey, aynı şekilde diğer insanları da takip etmektedir.

Kişiler için sosyal medyada fotoğraf paylaşmak bir çeşit kimlik sunumudur. Fotoğrafın sunumu sosyal medyanın farklı iletişim araçlarıyla karşılaştırıldığında yazılı, işitsel ve görsel unsurlar gibi, kişide tüm özelliklerin bütünlük içinde verildiği görülmektedir. "Bu bağlamda sosyal ağ profilleri "söylemekten çok, "gösterme" üzerine kurulu bir kimlik inşası ve temsil yeridir" (Şener & Özkoçak, 2013, s. 125). Bugün için göstermenin ve beğenilmenin en kolay yolu da özçekim fotoğraflarıdır. Sosyal medya genel bir söylemle kişileri araç ve yöntem unsurlarıyla içine çekerek narsisist duyguların açığa çıkmasına neden olmaktadır.

Günümüzde yaşanan dijital çağda gerçek olan dünya ile sanal dünyanın birbirine karıştığı görülmektedir. Öyle ki, evlerimizde otururken, hatta yataklarımızda uykuya dalmadan hemen önce gerçek dünyadan çıkıp, sanal dünyada bir tur atabiliyoruz, eğer istersek tek tuşluk bir hareket ile anında kendimizi sanal dünyaya dahil edebiliyoruz. Hatta en mükemmel görüntüye ulaşana kadar sayısız kez tekrar çekebiliyor, filtreler ile kusursuzlaştırabiliyoruz. Kişi sosyal medyayı kullanarak, "ben buradayım demektedir

ve bununla birlikte içinde yaşadığımız düzenin, bizi toplumla uyumlu hâle getirme çabası doğrultusunda ben en iyiyim, harikayım, kendimi seviyorum gibi söylemeleriyle “uyumlaştırmaya” çalışılan birey, sosyal medya kanalına dâhil olmakta ve bu alandaki araçlar yoluyla kişinin narsistik yönü ortaya çıkmaktadır” (Alanka & Cezik, 2016, s. 560).

“Modern birey geleneksel yapıların sunduğu psikolojik desteklerden ve güven hissinden yoksun olduğu bir dünyada kendisini yalnız ve kaybolmuş hissetmektedir” (Giddens, 2014, s. 52). Bu durumda narsisizmin, yalnızlaşan kişiler için kurtuluş yolu olmakta ve modern dünyanın dinamikleri arasına girmektedir. Böylece narsisizm ortaya çıkması bir sonuç değil, insanların özünde bulunan benmerkezciliğin ve beğenilme, takdir edilme arzularının bir yansımasıdır. Narsisizmin, kişilik gelişim sürecinde derinlerde bulunan farklı oluşumları bulunmaktadır. Ancak tüketimcilik bağlamında metalaşmanın da etkisiyle biçimlenen temel değerler konusunda bir ölçü olarak dış görünüşü ön plana çıkartır ve benlik-gelişimi öncelikle kendini-gösterme çerçevesinde görülmeye başlanır. Bu durumda fiziksel güzeleğe dayanan narsist özellikler daha fazla öne çıkacaktır. (Alanka & Cezik, 2016, s. 558). Sosyal medyada narsist duyguları beslemek ve paylaşılmak için çekile özçekim, insanı, doğanın bir parçası olarak değil de doğayı insanın bir parçası olarak göstermeyi amaçlamaktadır.

Kişi özçekim fotoğraf ile nasıl görüldüğünden çok, nasıl görünmek istediği üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla kişiler özçekim fotoğraf ortaya çıktığı için narsist olmamıştır, insanoğlu özünde narsist olduğu için özçekim fotoğraf ortaya çıkmıştır. Narsisizm, insan doğasının ve içinde yaşadığı toplumun özçekim fotoğrafını çekmek suretiyle dışa yansıtılmış şeklidir(Oskay, 2017, s. 2466).

Özçekim (Selfie) ve Kimlik İnşası Olarak Davranış Özellikleri

Özçekim fotoğrafın bir akım haline gelmesi ile sosyal medyada kimlik ve imaj oluşturma, önem kazanmıştır. Sosyal medya, hedef kitleleri bir araya getirip onları harekete geçirerek toplumsal değişimi sağlayan ve iletişimi hızla, küresel boyutlara taşıyarak dijital çağa damgasını vurmuştur. İnsanlar çok kimlikli bir yapıya sahip

varlıklardır. “...İnsanların bazılarıyla ortak olan yönlerimize, diğer bazılarından farklılaşan niteliklerimize işaret eden bir aitlik sorunu olması bağlamında kimlik, bireyin kişisel konumunu belirginleştirir ve bireyselliğine sabit özsel bir zemin kazandırır”(Sağlamer, 1998, s. 85). Kimlik inşa edilirken önemli olan; topluma karşı yansıtılan bir yön, bir yüz ve sosyal hayatın bir tür dışı vurumudur. Kimliğin oluşumu ve gelişimi sırasında bireyle toplum arasında var olan etkileşim önemlidir. Bu etkileşim neticesinde birey toplumu inşa ederken, aynı zamanda toplumda bireyi inşa eder.

Sosyal medya, dijitalleşen toplumla birlikte kimliklerin sergilendiği önemli iletişim alanlarıdır. Sosyal medyada paylaştığımız her görsel, her fotoğraf kimliğimizi ait bilgiler vermektedir. Kişi sosyal medyada kendini sergileyerek meşruluk kazanmaktadır. Yaşantımızı sosyal medyayı kullanarak başkalarına gösterme ve benzer şekilde, başkalarının yaşantılarına tanıklık etme isteği giderek artmaktadır. Sosyal ağ sitelerinde gerçekleştirilen “kimlik performansı(ları)”nda kullanıcılar, kendi gerçek ya da saklı kimliklerini sergilerken, diğer kullanıcıların gözünde istenilen kimliğe bürünerek, beğenilmeye ve takipçileri için model oluşturmaya çalışıyorlar. Olduklarından daha parlak, daha zeki, daha başarılı, güzel/ yakışıklı, karizmatik ya da komik görünerek toplumsal onay peşinde koşuyorlar (Oğuzhan, 2013, s. 10).

Sosyal ağlarda kendi kimliklerini bazen doğal halleriyle bazen de abartarak gösteren bireyler, bu yaratılan gerçeküstü kimlikleri ile toplumsal onay alma çabasındadırlar. “Çünkü kimlik performansı sergileyen kişi, takipçilerinin karşısına, sıradan bir görüntüsüyle değil, genellikle izleyicileri üzerinde olumlu bir etki yaratacağını umduğu görüntüsüyle çıkar”(Satkın, 2017, s. 301). Sosyal medyanın özelliği; insanları kimlik unsurları ile farklı ve dinamik bir şekilde ele almaktadır. “Kimse kendi kişiliğini ortaya koymaya cesaret edemez, tam tersine aydın, bilgin, ozan, politikacı olarak kendi yüzünü örtüp maskeler”(Nietzsche, 2005, s. 75). Ayrıca toplumda kişi kendini diğer insanlar üzerinden kimlik edinme sürecinde kurgularken bazı seçim ve tercihlerde de bulunur. Bu anlamda kimlik, insanın kendini kavrayışının ifadesi olmaktadır. “Kendinin bilincine varmak, belirli bir anda aniden ortaya çıkan

veya miras alınan değişmez bir kavrayış değil, insanın gelişim süreci boyunca diğerleriyle etkileşim içinde öğrenilen, geliştirilen bir kavrayıştır” (Bilgin, 2007, s. 78).

Kişi hem toplumda hem de sosyal medyada, kendisine imaj yaratarak ben buradayım, beni gör, duy, kabul et diyerek var olan kimliğini güçlendirmeye, görünür kılmaya çalışır. İmaj, belirli bir toplumsal konum içinde kişilerin, belli amaçlar için gerçekleştirdikleri kurgusal bir görüntüdür. İmaj, kurgulanma süreci içinde belli bir hedefe ulaşmak üzere kodlanır, donatılır ve başarının ölçüsü bu kodlamanın işe yarama, başarılı olma düzeyidir.(Türkoğlu, 2000, s. 103) Burada imajın araçsallığı kendini gösterir. Kişi kendi görüntüsünü değil, kurgulayarak yarattığı görüntüsünü öne çıkararak imajın yanıltıcılığını ortaya koyar.

Bütün bu imaj, üretim, yeniden üretim kavramları üzerinden kişiler özçekim kimlik inşasının bir yolu olarak kullanır. Sosyal medyada kişi kendini istediği kadar yeniden üretebilir, silebilir, yeniden var edebilir. İsteddiği görüntüsünü istediği bir isimle paylaşabilir, başkalarını yanıltabilir ve ya ilgisini çeken kişilerle dostluk kurabilir. Hatta kişiler bu kimlik inşası sürecinde oyunlar oynayabilir, gerçek para kazanabilir ve ya kaybedebilir, en uç bir boyutta intihar edebilir. Günümüzde sanal intihar siteleri üzerinden kamera açılarak intihar edilebilir ve o anda sitede bulunanlar da bu intihara tanık olabilir. Veya intihar etmek isteyen bir sanal arkadaş, sohbet ile, kurallar koyan çeşitli oyunlar aracılığı ile motive edilebilir ve o kişi gerçek dünyada ölürken, diğer kişi sanal yaşamına devam edebilir.

Özçekim (Selfie) ve Mutluluğun Gösterimi Açısından Davranış Özellikleri

“Bütün maddi tatminleri sağlayın ona, öyle ki uyumak, çörek yemek ve dünya tarihini sürdürmeyi dert edinmekten başka yapacak bir şeyi kalmamasın; yeryüzünün tüm mallarına boğun ve saç diplerine kadar mutluluğa gömün: Bu mutluluğun yüzeyine küçük kabarcıklar çıkacaktır, suyun üzerinde olduğu gibi”(Dostoyevski, 2020, s. 42).

Mutluluk, İnsanların iç dünyasında yaşanan, insanların yaşamlarının temel amacı olan huzur ve duygu yoğunluğudur. Günümüzde ise mutluluğun tanımı değişmiştir. Sosyal medyada mutluluğu görünür kılmaya ve insanların beğenisine sunmaya çalışarak kitleleri peşinden sürüklemek, kışkırtmak, rekabet ortamı yaratmak, mutluluğu

hissetmekten daha önemli olmuştur. Tocqueville'in dediği gibi bu mutluluğun nesnelere, göstergeler, konfor aracılığıyla ölçülebilir refah olması gerekir. Buradaki inanç ve mutluluk, göstergelerin mutlak gücüne duyulan bir inançtır. Bolluk ve refah mutluluk göstergelerinin birikimidir, onlar olmazsa mutluluk da olmaz. Dolaşım, satın alma, satış farklılaşmış mallar ve nesnelere göstergelerin sahiplenilmesi günümüzde dilimizi, kodumuzu tüm toplumun iletişime geçmek ve konuşmak için kullandığı şeyi oluşturur (Baudrillard, 2018, s. 24-93). Bu tamda tüketimin ve mutluluğun dilidir. Artık sosyal medya ile bu tüketim ve tüketim aracılığıyla gelen mutluluk görünür olmuştur. Bireysel mutluluklar ve hazlar bu dile bağlı olarak gelişir. İnsanlar kapitalist sistemde, tükettiği ölçüde mutlu olmaktadır.

Sosyal medya kullanımıyla insanlar çok fazla tüketim araçlarına yönelerek, sanal dünyada sanal mutluluk peşinde koşmaktadır. Ayrıca sosyal paylaşım sitelerinde fotoğraf paylaşarak ve yer bildirimlerinde bulunarak, yorum yazılarak, canlı yayınlarla sanal dünyanın beğenisine ayak uydurmaya çalışmaktadır.

Nazım Hikmet eşi için yazdığı Saman Sarısı isimli şiirinde "Sen Mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin?" diye sorar ve Abidin Dino, Nazım Hikmet'e bir şiirle karşılık verir.

*"Ve dolaşsaydık Türkiye'yi bir baştan bir başa.
Yattığımız yerler müze olmuş, sürgün şehirler cennet.
İşte o zaman Nazım yapardım mutluluğun resmini
Buna da ne tuval yeterdi; ne boya..."* (Altaş, 2020).

Bundan sonra Abidin Dino'ya mutluluğun resmi sürekli sorulur ve şu cevabı verir: "Mutluluğun değil ama sevincin resmini zaman zaman yaptım. Mutluluk süreklilik gerektiren bir şey. Resim tarihinde pek de yapabilen olmadı. Korkunun, çirkinliğin, sefaletin, mutsuzluğun yapıldı da mutluluğun hayır" (hürriyet.com.tr, 2020). Abidin Dino, mısralarında mutluluğu anlatma çabasına girdiyse de mutluluğun resmini yaparak, onu görünür kılamadı. Bugün ise, ne kadar üzgün olursa olsun, sosyal medyaya gülen bir fotoğrafını atmayı alışkanlık haline getirmiş ve bu fotoğraflarına gelen beğeniler ile mutlu olmaya çalışan kitleler var. Günümüzde artık, eğlenmenin,

mutlu olmanın, mutlu hissetmenin insanlara yetmediğini, bu eğlencenin, mutluluğun ancak sosyal medyadan paylaşıldığında ve beğeni aldığında (aslında imrenildiğinde) tadını çıkararak insanlar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Özçekim (Selfie) ve Tüketim Ögesi Olarak Davranış Özellikleri

Avrupa'da sanayileşmeyle birlikte Tüketim Toplumu kavramı ortaya çıkmıştır. Tüketim toplumunda yaşayan insanların en çok göze çarpan ortak özellikleri; mutluluğunu günlük olarak yaşayan, sürekli tatmin olmayı arzulayan, bu arzusunun hemen gerçekleşmesini isteyen, geleceğini kurmak için bugünden taviz vermeyen, sabırsız, anı yaşayan, şekle önem veren, haz alma duygusunu öne çıkaran, tüketim noktasında öne çıkıp, her şeyi hemen tüketmek isteyen kişiler olmalarıdır. Genel anlamda, tüketim etkin ve toplumsal bir davranıştır, bir zorlama, bir ahlak ve bir kurumdur(Baudrillard, 2018, s. 95).

Bauman, günümüz toplumunun bir tüketim toplumu olduğunu söyler. Tüketim toplumu sadece üretilen ürünlerin üretilip tüketilmesinden ibaret değildir. Tüketim toplumu, tüketimin, modern toplumun yaşam alanlarına yansımadır. Bauman, tüketim toplumundan söz ederken şöyle der;

“Aklımızda o toplumun bütün fertlerinin bir şeyler tükettikleri gibi sıradan bir tepitene öte şeyler var; bütün insanlar, dahası, bütün canlılar ezelden beri tüketiyor. Aklımızdaki şudur: Atalarımızın toplumu, kuruluş aşamasındaki modern toplum, endüstriyel çağ nasıl bir ‘üreticiler’ toplumu ise aynı derin ve temel anlamda bizim toplumumuz da bir ‘tüeticiler toplumu’dur”(Bauman, 1999, s. 92).

Baudrillard, “tüketimi, tüm kültürel sistemimizin üstüne oturduğu, aktif bir ilişki biçimi, sistemli bir etkinlikler dünyası ve tüm sorunlara yanıt verme biçimi olarak” görmektedir(Baudrillard, 2011, s. 240). Tüketim toplumu ve tüketim kültürünü doğuran insanların sadece maddi olarak tüketmeleri değildir, bunu içselleştirmeleridir. Doğada bulunan tüm canlılar gibi insanoğlu da sürekli tüketir. Ancak insanın tüketimi ve diğer canlıların tüketimi arasında önemli bir fark vardır; diğer canlılar sadece fiziksel gereksinimlerini gidermek için tüketirken, insan psikolojik ve sosyal gereksinimlerini, beğenilme ihtiyacını da tüketim faaliyetleriyle karşılama yoluna gider. (Bakır & Çelik, 2013, s. 47). Tüketilen malların da sosyal medya da paylaşılması bu tüketim çılgınlığına

katkı sağlamaktadır. Birçok sosyal medya sitesinde mankenler üzerlerinde ki kıyafetler için “link” atmaya, marka belirtmeye başlamışlardır. Üreticiler, fazla takipçisi olan kişilere hediyeler göndererek, destekleyici olarak, ürünlerinin sergilenmesi için fırsat yaratmaktadırlar. Moda ikonları, sosyal medya fenomenleri bu tüketimin nesnelere sahiptirler.

Tüketim, insanların duygu hallerinde yaşanan boşluklarını doldurmak için gerçekleştirilen ihtiyaçlar olarak da gösterilir. Ayrıca” tüketim, belirli bir ihtiyacın tatmin edilmesi için bir ürünü ya da hizmeti edinme, sahiplenme, kullanma ya da yok etme olarak da tanımlanabilir. Bu eylemi yapan birey de tüketici olarak isimlendirilebilir”(Odabaşı, 1999, s. 4). Günümüzde artık tükettiklerimizi sosyal medya üzerinden beğenip, internet üzerinden satın almak “moda” olmuştur. Hatta artık internet üzerinden satın alınanlar sadece mallar olmamaktadır, internetten müzik, sinema, terapi, hatta gelecek okuması gibi hizmetleri almak ve tüketmek de mümkündür.

Günümüzde insanların tükettikleri, satın aldıkları ve kendilerini tanımlamak için kullandıkları malzemeler, farklı imajlar yaratarak tüketim kültürünün oluşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, bireyler semboller oluşturarak toplumun değerler sistemine girme amacı güderler. Toplumsal değerler, tüketim kültürünün bir ögesi olarak gösterilmektedir. “Böylece tüketim kendi ideolojisini oluşturmaktadır” (Mengü, 2005, s. 155). Tüketicide amaçlanan tepkiyi yaratmak üzere kodlanarak hazırlanan mallar, tüketiciye düzenlenmiş, paketlenmiş ve deneyimlenmiş olarak sunulur. Tüketiciler fiziksel olarak pasifken; zihinsel olarak oldukça meşgul ve aktiftir. “Sembolik ve gerçek üstü bir düzeye ulaşan satın alma eylemi insanlar için bir güdü haline gelmiştir” (Bocock, 2005, s. 57).

İnsanlar üretime değil de tüketime yönelmektedir. Bu durum çekilen fotoğrafların içeriğinde de değişikliklere yol açmıştır. Eskiden insanlar ürettikleri ile övünür, onları sergilerken, bugün tükettikleri ile övünüp, onları sergileyen bireylere dönüşmüşlerdir. Toplumda sosyal medya ile tüketime yüklenen anlamlar değişikliğe uğramış teknolojinin ve kültürün etkisiyle tüketicilerin yaşam standartları ve davranış özellikleri de farklılaşmıştır.

SONUÇ

Teknolojinin gelişmesiyle iletişim dünyasında yaşanan “Dijital çağ”, toplumsal yapının değişmesine ve insanların yaşam standartlarında, davranışlarında değişikliğe neden olmuştur. Günümüzde sosyal medyanın gelişmesiyle yeni bir görsel dil ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu görsel iletişim, insanların kendilerini üretmesinde hem araç hem de bu dili kullanmaları açısından aracı niteliğindedir.

Dijital devrim, fotoğrafın kendi içinde yaşadığı çok büyük bir yeniliktir. Fotoğraf alanında yaşanan bu yenilik, fotoğrafın üretim şeklini, içeriğini değiştirmiştir, dijital fotoğrafla ise bu değişim büyük hız kazanmıştır. Fotoğraf artık sadece sanatsal değil, toplumsal anlamlarda içermekte hatta mesajlar vermektedir. Sosyal medya sayesinde fotoğrafın sunumu da değişerek farklılaşmıştır. Fotoğraf, bu farklılaşmadan etkilenerek selfie halini almıştır.

Sosyal olayları açıklayabilmek için tek sebebe odaklanan indirgemeci yaklaşım, araştırmalarda bizi doğru sonuca ulaştırmakta yetersiz kalır. Ancak toplumsal yapıyı ve insan davranışlarını açıklamada farklı unsurların yer aldığı kapsamlı bir yöntem bizi doğru sonuca ulaştırmaktadır. Özçekim ve buna bağlı olarak insan davranışlarını ortaya çıkaran koşulları, sadece teknolojinin gelişimi, internet, sosyal medya ve dijital fotoğrafın birlikte kullanılmasına bağlamak eksik bir tespit olacaktır.

Teknolojinin gelişmesi ve sosyal medya kullanımının yanında, insanların özellikle gençlerin hayatı yorumlayış biçimleri özçekim’in doğmasına ve kişilerin davranış biçimlerinin değişmesine önemli bir etken olmuştur. Dijital çağa tanıklık ederek büyüyen insanların fotoğrafı ve özçekim’i yorumlamasıyla beraber bireylerde farklı davranış şekilleri ortaya çıkmıştır. İnsanların kendilerini ifade etme biçimi olarak özçekim fotoğrafı seçmesinin pek çok nedeni vardır. Bu nedenlerden en önemlilerinden biri; ben merkezli yaşayan, zahmetsizce sonuca ulaşmak isteyen, hızlı tüketen, nasıl görüldüğüne ve nasıl görünmek istediğine karar veren varoluşumuzun özünde bulunan beğenilme tutkusudur. Özçekim fotoğraf, içinde yaşadığımız toplumun dışavurum göstergesidir.

İnsanlar sadece özçekim çekildikleri için davranışları değişip dönüşmemiştir, yeni bir tartışma konusu olarak sosyolojik ve psikolojik süreçler, toplumsal dönüşümler özçekim oluşturmuştur diyebiliriz. Çünkü insan, toplum ve teknoloji dinamik şekilde birbirlerini etkilerler. Birinde ki küçük bir değişim domino taşları gibi diğerlerini de etkileyecektir.

Son cümle olarak söyleyebiliriz ki; insanlar yaşadıkları toplumda önlerine sunulan gündelik bilgileri ve toplumsal ilişkilerini kurmada ve ilişkilerini sürdürmede hazır buldukları kuralları işleyerek ve yorumlayarak yeniden üretmekte ve hem kendini hem de sosyal yapıyı değiştirmektedir. Bütün bu değişimlerde tarihten bugüne fotoğraf sanatını etkilemiş ve özçekim akımının doğuşuna yol açmıştır. Özçekim de insanlar da yeni kişilik özellikleri oluşumuna destek olmuştur. Bu durum insanın teknolojiyi, teknolojinin de insanı ve toplumu etkileme süreçleri, insanoğlu var oldukça devam edecektir.

KAYNAKÇA

- ALANKA, Ö., & Cezik, A. (2016). **Dijital Kibir:Sosyal Medyadaki Narsistlik Ritüellere İlişkin Bir İnceleme**. TRT Akademi, 248-569.
- ALTAŞ, A. (2020, 12 28). Kitaptan Sanattan.com. 12 28, 2020 tarihinde Kitaptan Sanattan.com:<https://www.kitaptansanattan.com/abidin-dinonun-hic-yapmadigi-mutlulugun-resmi/> adresinden alındı
- AZİZ, A. (2008). **İletişime Giriş**. İstanbul: Aksu Kitapevi.
- AZİZOĞLU, A., & Altunışık, R. (2012). Postmodernizm,Sembolik Tüketim ve Marka . **Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi**, 33-50.
- BAKIR, U., & Çelik, M. (2013). Tüketim Toplumuna Eleştirel Bir Yaklaşım:Kültür Bozumu ve Yıkıcı Reklemler. **Selçuk İletişim Dergisi**, 46-63.
- BAUDRİLLARD, J. (2011). **Nesneler sistemi**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- BAUDRİLLARD, J. (2018). **Tüketim Toplumu**. İstanbul: Ayrıtı Yayınları.

- BAUMAN, Z. (1999). **Küreselleşme:Toplumsal Sonuçları**. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BİLGİN, N. (2007). **Kimlik İnşası**. İzmir: Aşina Kitaplar.
- BOCOCK, R. (2005). **Tüketim**. (İ. Kutluk, Çev.) Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- BOZKURT, V. (2011). **Değişen Dünyada Sosyoloji**. Bursa: Ekin Yayınları.
- DİKENER, O. (2010). **İnternet Reklamcılığında Web Tasarımı**. Konya: Aybil Yayıncılık.
- DOSTOYEVSKİ, F. (2020). **Yeraltından Notlar**. (I. Karasay, Çev.) İstanbul: Koridor Yayınları.
- FİLİNTE, H. M. (2009). **Aydınlık Oda**. İstanbul: E İletişim.
- FREUND, G. (2008). **Fotoğraf ve Toplum**. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- GİDDENS, A. (2014). **Modernite ve Bireysel Kimlik**. İstanbul: Say Yayınları.
- GÖK, C. (2016). Resim ve fotoğraf Sanatında Portre geleneğindenSelfie'ye. *Medeniyet Sanat, İMÜ Sanat,Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 29-47.
- GÜDÜCÜ, B. (2020). Medya ve Kamusal Alan. C. O. Gürcan Avcıoğlu içinde, **İletişim Sosyolojisi** (s. 211-236). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- GÜNGÖR, N. (2011). **İletişim:Kuramlar ve Yaklaşımlar**. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- JOHN, Berger, Ç. Y. (2010). **Görme Biçimleri**. İstanbul: Metis Yayınları.
- KAYA, A. (2013). **Sosyal Medya Araştırmaları**. Konya : Çizgi Kitapevi.
- KIRAN, E. (2020). İletişim Sosyolojisi ve Önemi Temel Kuramlar. G. Ş.Avcıoğlu, & C. K.Olgun içinde, **İletişim sosyolojisi** (s. 10-31). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- KUTLUK, R. B. (2005). **Tüketim**. Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- MENGÜ, S. Ç. (2005). Tüketimle Edinilen Yanılsanmış Seçkinlik. **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 155-160.
- NIETZSCHE, F. (2005). **Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine**. (N. Bozkurt, Çev.) İstanbul: Say Yayıncılık.
- ODABAŞI, Y. (1999). **Tüketim Kültürü:Yetinen Toplumun Tükenen Topluma Dönüşümü**. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

- OĞUZHAN, Ö. (2013). Kendi Yansımasında Kendini İzlemek:Narsizm Mecrası Olarak Facebook. C. Bilgili, & G. Şener içinde, **Sosyal Medya ve Ağ Toplumu-II.Kültür,Kimlik,Siyaset İçinde** (s. 67-93). İstanbul: Grafik Tasarım Yayıncılık.
- OSKAY, H. A. (2017). Sosyal Medyada Otoportrenin Biçim Değiştirerek Selfie'ye Dönüşmesi. **İdil**, 2457-2468.
- ÖZDEMİR, Z. (2015). Sosyal Medyada Kimlik İnşasında Yeni Akım:Özçekim Kullanımı. **Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 112-131.
- ÖZENDES, E. (2016). **Türkiyede Fotoğrafa Modern ve Çağdaş Yaklaşımlar**. İstanbul: Yem Yayıncılık.
- SAĞLAMER, J. W. (1998). **Farklılığın Değeri, Kimlik**. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- SATKIN, M. B. (2017). Otoportreden Selfie'ye Bireyin Görsel Temsilinin Dönüşümü. **Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, 297-306.
- SONTAĞ, S. (2011). **Fotoğraf Üzerine**. İstanbul : Agora Kitaplığı.
- ŞENER, G., & Özkoçak, Y. (2013). Sosyal Ağlarda Görünür Olmak Facebook Fotoğraflarında Kendini Sunum Sstratejileri. C. Bilgili, & Y. Özkoçak içinde, **Sosyal Medya ve Ağ Toplumu** (s. 121-155). İstanbul: Grafik Tasarım.
- TÜRKOĞLU, N. (2000). **Görüyorum,Gündelik Yaşamda İmgelerin Gücü**. İstanbul: Der Yayıncılık.
- ÜNAL, R. (2020). Sosyal Medya. G. Ş.Avcıoğlu, & C. K.Olgun içinde, **İletişim Sosyolojisi** (s. 237-254). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- (H. Gazetesi, Prodüktör) 2020 tarihinde hürriyet. com.tr: <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/keyif/mutlulugun-ve-huznun-ressami-abidin-dino-41391314> adresinden alındı(2020,12,12).

**ULUSLARARASI EĞİTİM VE TARİH ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ**

(ETA JOURNAL)

**INTERNATIONAL JOURNAL OF EDUCATION AND
HISTORY RESEARCH**

Yıl: 3, Sayı: 1, Ocak 2021, s. 59-77.

Sefa SELÇUK*

**5 EKİM 1930 TARİHİNDE ATİNA'DA TOPLANAN BİRİNCİ BALKAN
KONFERANSI VE SONUÇLARI**

ÖZET

Türkiye, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşmasından sonra dış politikada Lozan'dan kalan sorunları çözmeye yönelik bir dış politika takip etmiş ve Balkanlarda ise mevcut düzeni korumaya yönelik bir siyaset izlemiştir. Bu doğrultuda Yugoslavya, Arnavutluk, Bulgaristan ve Yunanistan ile ikili dostluk antlaşmaları parafe etmek suretiyle Balkan ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmiştir. Türkiye 1929 tarihinde neredeyse bütün Balkan ülkeleri ile arasında ki sorunları çözmüş durumdaydı. Mustafa Kemal ve Venizelos arasındaki dostluk sonucunda 1930 tarihinde Türkiye ve Yunanistan arasında parafe edilen dostluk ve tarafsızlık antlaşması Balkan Antantının ortaya çıkmasında ki en önemli aşama olmuştur. Bu dostluk antlaşması 5 Ekim 1930 tarihinde Atina'da toplanacak Birinci Balkan Konferansının toplanmasında etkili olacaktır. Eski Yunan Başbakanlarından Papanastasiu, Milletlerarası Barış Bürosunun 6-10 Ekim 1929 tarihli toplantısında Balkan Birliği Enstitüsü'nün oluşturulmasını teklif etmiştir. Bu teklifin kabul edilmesiyle beraber 5-10 Ekim 1930 tarihlerinde Atina'da Birinci Balkan Konferansı toplanmış ve bütün Balkan ülkeleri katılım sağlamıştır. Birinci Balkan Konferansının toplanması, Balkan ülkeleri arasındaki çekişmelerin savaş meydanlarında değil aynı masa etrafında da çözülebileceğini göstermesi bakımından önemli bir merhaledir. Birinci Balkan Konferansının en önemli özelliği Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk, Türkiye ve Yugoslavya gibi bütün Balkan ülkelerini aynı

* Yüksek Lisans Öğr., İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Bölümü, İstanbul Türkiye, sefaselcuk3435@gmail.com.

masa etrafında birleştirmiş olmasıdır. Balkan ülkeleri arasında yaşanan Birinci ve İkinci Balkan savaşları ve aynı zamanda Birinci Dünya Savaşının da bu bölgeden çıktığını düşünürsek uzun yıllar boyunca mücadele halinde olan bu ülkelerin aynı masa etrafında toplanması Birinci Balkan Konferansının hangi zor koşullarda toplandığını ortaya koymaktadır. Bu çalışmamızda dönemin basınına dayanarak Birinci Balkan Konferansının hangi zor koşullar altında toplandığını, konferansın çalışmaları ve aldığı kararların Balkan Birliğine giden sürece yapmış olduğu katkılarını inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Balkan Birliği, Balkan Ülkeleri, Balkan Konferansı, Komisyonlar.

THE FIRST BALKAN CONFERENCE GATHERED IN ATHENS ON 5 OCTOBER 1930 AND ITS RESULTS

ABSTRACT

Turkey, after the Treaty of Lausanne, signed in July 24, 1923, has followed a foreign policy aimed to solve problems from Lausanne and maintain the existing status quo in Balkans. In this direction, Turkey has improved its relations with Balkan countries by initialing bilateral friendship agreements with Yugoslavia, Albania, Bulgaria and Greece. In 1929, Turkey's problems with almost all of the Balkan countries were solved. The treaty of amity and neutrality initialed between Turkey and Greece in 1930, which resulted from the friendship between Mustafa Kemal and Venizelos, was the most important stage for the development of Balkan Entente. This treaty of amity is going to be effective for the gathering of the First Balkan Conference in Atina, in October 5, 1930. Papanastasiu, one of the former Greek prime ministers, proposed the establishment of the Balkan Union Institute at the meeting of the International Peace Bureau on 6-10 October 1929. With the acceptance of this proposal, the First Balkan Conference was held in Athens on October 5-10, 1930 and all Balkan countries participated. The gathering of the First Balkan Conference is an important phase, proving the conflicts between Balkan countries can be solved around the same table and not on the battlefields. The most important feature of the First Balkan Conference is that it united all of the Balkan countries like Greece, Bulgaria, Romania, Albania, Turkey and Yugoslavia, around the same table. Considering the fact that the 1st and 2nd Balkan Wars between the Balkan countries and the 1st World War also emerged from this region, the meeting of these countries that have been in conflict for many years around the same table reveals the difficult conditions under which the First Balkan Conference was gathered. In this study, based on the press of the period, we will examine the difficult conditions under which the First Balkan Conference was convened, the work of the conference and the contributions of its decisions to the Balkan Union.

Key Words: Balkan Union, Balkan Countries, Balkan Conference, Commissions.

GİRİŞ

Türk halkı, 1919-1922 tarihlerinde Mustafa Kemal önderliğinde işgal kuvvetlerine karşı Millî Mücadeleyi başarıyla nihayete erdirmiştir. Savaş meydanında kazanılan bu zaferi Türk Milleti 23 Temmuz 1923 tarihinde parafe edilen Lozan Antlaşması ile masa başında da kabul ettirmeyi başarmıştır. Lozan Konferansına katılan devletler arasında Osmanlı Devleti ve Türkiye'ye karşı 1914-1922 tarihleri arasında

savaşan Balkan ülkeleri de bulunmaktaydı. Lozan konferansı ile Türkiye, Balkan ülkeleri ile siyasi, iktisâdi, kültürel, ekalliyet ve sınır sorunları dâhil olmak üzere birçok konuyu çözmüş durumdaydı. Ancak Lozan'da çözüme kavuşturulamayan sorunlarda bulunmaktaydı. Bu sorunlardan bir tanesi Lozan'da Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ocak 1923'te parafe edilen mübadele antlaşması olmuştur¹. Mübadele antlaşması imzalanmasına rağmen bu sorun ancak 30 Ekim 1930'da Ankara'da parafe edilen Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ile çözüme kavuşturulacaktır². Lozan'dan kalan bir diğer sorun ise Karadeniz'e sahili bulunan Romanya'nın, Boğazların denetiminin Türkiye'ye değil de uluslararası bir komisyona verilmesi görüşüydü. Türk dış politikası genel itibariyle Lozan'dan kalan sorunların çözümüne yönelik gelişecek ve Boğazlar meselesi de 1936'da parafe edilen Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Türkiye lehine çözüme kavuşacak ve boğazların denetimi Türkiye'ye geçecektir.

Lozan Antlaşmasından sonra Türkiye, Balkanlarda mevcut düzenin korunmasına yönelik bir dış politika takip etmiş ve eski toprakları üzerinde herhangi bir talepte bulunmayarak Balkan ülkeleri ile ikili dostluk antlaşmaları imzalamak suretiyle ilişkilerini geliştirmiştir. Arnavutluk ile 15 Aralık 1923'te Bulgaristan ile 18 Ekim 1925'te, Yugoslavya ile 28 Ekim 1925'te ikili dostluk antlaşmaları parafe edilmiştir³. Türkiye, Balkan Devletleri ile arasını düzeltmeye başladığı bu dönemde 1929 tarihine kadar Balkan Devletleri de kendi aralarında ki sorunları uzlaşma ve dostluk antlaşmaları ile düzeltmeye başlayacaktır⁴.

Barışı korumaya yönelik gerçekleşen Locarno Antlaşmaları, Kellog Paktı ve Litvinov Protokolü gibi teşebbüsler Balkanlarda barışa yönelik bir havanın esmesine sebep olacaktır. Barışı korumaya yönelik yapılan bu teşebbüsler hem Balkan ülkeleri

¹ İsmail, Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları 1920-1945**, C. I, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000, s, 185-191; Yaşar, Yazıcıoğlu, **Her Yönüyle Lozan Antlaşması**, Kripto Yayınları, Ankara, 2018, s, 397; Bilgehan, Gökdağ ve Osman, Karatay, **Balkanlar El Kitabı Çağdaş Balkanlar**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2017, C. 2, s, 445.

² **Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Paktı 1923-1934**, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Ankara, 1974, s, 153-275; **Atatürk'ün Milli Dış Politikası**, C. 2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s, 491-511.

³ Soysal, a, g, e, 253-258.

⁴ Rıfat, Uçarol, **Siyasi Tarih**, Harp Akademileri Yayınevi, İstanbul, 1987, s, 494; Mehmet, Gönübol ve Cem, Sar, **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2014, s, 99.

arasındaki diyalog ortamının artmasına hem de Balkan Birliğine gidene sürece olumlu etki yapmıştır. Aynı zamanda Küçük Antant gibi mevcut düzeni korumaya yönelik ittifaklar ve 1929 Dünya Ekonomik Buhranı da Balkan birliği fikrinin ortaya çıkmasında etkili olan diğer faktörlerdir⁵. Avrupa’da revizyonist ve anti-revizyonist grupların ortaya çıkması Balkan ülkelerini ittifak yapmaya yöneltecektir. Özellikle Mustafa Kemal ve Venizelos’un hususi dostluk ilişkileri neticesinde iki ülkenin sorunlarını çözmesi Balkan Birliğinin oluşmasında etkili olacak en önemli merhale olmuştur⁶.

Balkan Birliğinin oluşturulması yönündeki ilk girişim Milletlerarası Barış Bürosunun 6-10 Ekim 1929 tarihlerinde Yunanistan’ın başkenti Atina’da gerçekleştirdiği toplantıda ortaya çıkmıştır. Yunanistan eski başbakanlarından Papanastasiu, Balkan ülkeleri arasındaki sorunların çözülebilmesi amacıyla Balkan Birliği Enstitüsü’nün oluşturulmasını teklif etmiştir. Kongre üyeleri tarafından bu teklif olumlu karşılanmış ve gayri resmi mahiyette bir konferansın toplanması kararlaştırılmıştır. Ayrıca ilk konferansında Atina şehrinde yapılması kararlaştırılmıştır.

İşte Papanastasiu’nun, teklifiyle kabul edilen ve 5 Ekim 1930’da Yunanistan’ın başkenti Atina’da toplanması kararlaştırılan ve Balkan Antantına giden süreçte ilk basamak olarak değerlendirebileceğimiz Birinci Balkan Konferansı bu çalışmamızda ele alacağımız husus olacaktır. Dönemin basınına dayanarak Birinci Balkan Konferansının ortaya çıkış süreci, konferansa katılan heyetlerin üyeleri, konferansın gündemi ve çalışmaları ile bu konferansın Balkan Birliği sürecine yapmış olduğu katkılar çalışmamızın ana başlıklarını oluşturacaktır.

Birinci Balkan Konferansı Fikrinin Ortaya Çıkış Süreci

Birinci Dünya Savaşından sonra tesis edilen barışın korunabilmesi için beynelmilel güvenlik sistemlerinin kurulması gerekiyordu. Milletler Cemiyeti mevcut düzenin devamını sağlamak için her ne kadar faaliyetlerde bulunmuş olsa bile Balkan yarımadasında yayılmacı siyaset takip eden ülkelere karşı Türkiye ve Yunanistan’ın

⁵ Fahir, Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, s, 302-303; **Balkanlar’ın Dünü Bugünü Yarını**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1993, s, 26.

⁶ Damla, Demirözü, **Savaşın Barışa Giden Yol Atatürk-Venizelos Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s, 41-55.

yakınlaşması ile başlayan süreç diğer Balkan ülkelerinin de katılımıyla bölgesel bir ittifak haline dönüşecektir⁷.

Balkan Birliğinin kurulmasına yönelik ilk adım Atina'da toplanan 27.Evrensel Barış Kongresinde, eski Yunan başbakanı ve aynı zamanda konferans başkanı olan Papanastasiu'nun Balkan ülkeleri arasındaki sorunları çözmeye yönelik olarak Balkan Birliği Enstitüsünün kurulmasını teklif etmesiyle gerçekleşmiştir. Bu teklifi olumlu değerlendiren Balkan ülkeleri her yıl dış işleri bakanları düzeyinde toplantı yapma kararı almışlardır⁸. Bu fikrin kabul edilmesiyle beraber 27.Evrensel Barış Kongresinin tespit etmiş olduğu yürütücü komite Balkanlarda yapılması planlanan toplantının taslak metnini Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, Yugoslavya, Arnavutluk ve Türkiye dış işleri bakanlıklarına iletmiştir. Balkan hükümetleri konferansların resmi olmaması ve herhangi bir yasal zorunluluk getirmemesi şartıyla toplantıya katılacaklarını ve toplantı kararlarına uyacaklarını beyan etmiştir⁹.

Balkan hükümetlerinin konferansa karşı olan bu tutumu aralarında yıllarca süren sorunları göstermesi bakımından önemlidir. Aynı masa etrafında dâhi oturmadan önce şartlar öne sürmeleri birbirlerine olan güvensizlik duygusunun somut bir örneği niteliğindedir.

Yürütücü komite Birinci Balkan Konferansı toplanana kadar Balkan ülkelerini birbirlerine yakınlaştırmak amacıyla birtakım kararlar almıştır. Konferansa kadın toplulukları, tarım örgütleri, akademisyenler, siyasi örgütler, belediye temsilcileri ve entelektüel kesim davet edilmiştir. Ayrıca Uluslararası Ticaret Örgütü, Uluslararası İşçiler Birliği, Parlamentolar Birliği ve Milletler Cemiyetinden temsilciler davet edilmiştir¹⁰.

⁷ Baskın, Oran, **Türk Dış Politikası I**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s, 46.

⁸ Oran, a, g, e, s, 350; Armaoğlu., g. e. s, 303; Semih, Yalçın, **Atatürk'ün Millî Dış Siyaseti**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2019, s, 305; Aptülahat, Akşin, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2019, s, 259; **Aydın Tarihi**, S.79-81, C. 23-24, Birinci Teşrin-Birinci Kanun, 1930, s, 6461; Esra, Değerli, 'Türkiye'nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları Balkan Pakti'', **Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 9, (2), Eskişehir, 2018, s, 122.

⁹ Tufan, Turan ve Tüylü Turan, 'The Rise of the Concept of a Balkan Pact and the First Balkan Conference'', **History Studies International Journal of History**, C. 4, Sayı: 4, Kasım, 2012, s, 438.

¹⁰ Turan ve Tüylü, a, g, m, s, 438-439.

Balkan Konferansı henüz başlamamışken yürütücü komitenin açılış konuşmasında konferans başkanı olarak Papanastasiu şu sözleri sarf etmiştir:

‘‘Konferans’ın başlıca gayesi buna iştirak edecek olan devletlerarasında harbi sureti katiyle ortadan kaldırmaktır. Birliğin faaliyeti Cemiyeti Akvam’ın kâdrosu dâhilinde ve onun zihniyetiyle denk olacaktır. Birlik, birliğe dâhil olan devletlerarasındaki beynelmilel itilaflara riayet edecek ve müşterek bir iktisadi teşkilat vücuda getirmeye çalışacaktır. Birliğin bir hedefi de fikriyat sahasında bir yakınlaşma vücuda getirilmesini sağlamaktır’’¹¹.

Papanastasiu’nun ifadelerinden anlaşılacağı üzere konferansın ilk amacı Balkan ülkelerini birbirlerine yakınlaştırmak ve fikri açıdan yakınlaşma sağlandıktan sonra da ekonomik bir iş birliği yapılmasını hedef almıştır.

Evrensel Barış Kongresinin tespit etmiş olduğu yürütücü komite Balkan Konferanslarının yapılabilmesi maksadıyla Selanik’te Ekim 1930 tarihinde toplanmış ve Atina’da yapılması kararlaştırılan Birinci Balkan Konferansının hazırlığını gerçekleştirmiştir. Hazırlık Konferansında belirlenen program doğrultusunda Yugoslavya, Romanya ve Bulgaristan arasında sorun olan buğday üretimi ve Yunanistan ile Türkiye arasındaki tütün sorunları ele alınmıştır¹².

Balkan ülkeleri arasında yakınlaşmanın sağlanabilmesi maksadıyla taslaklar oluşturulmuş ve bu taslaklar kanun olarak toplanmıştır. Bunların içerisinde en önemli olanı Balkan Misakı Taslağının oluşturulması amacıyla kurulan komisyon olmuştur. Bu komisyon Selanik’te gerçekleştirdiği ilk toplantısında 20-26 Ekim 1931 tarihlerinde İstanbul’da toplanacak olan İkinci Balkan Konferansına sunulmak üzere bir Balkan Misakı oluşturmuştur. Bu misak İkinci Balkan Konferansında onaylanmıştır¹³.

Balkan Misakının en önemli gayesi Balkan ülkelerini fikriyat sahasında yakınlaştırmak olmuştur. Konferansın temel gayesi ise gerçekleşmesi zor olan konuları bir tarafa bırakarak ilk aşamada uygulanması daha kolay olan basit konular üzerinde

¹¹ Cumhuriyet, 2 Ekim 1930, s. 3.

¹² Akşin, Aptülâhat, a, g, e, s, 263.

¹³ M. A. Caloyanni, ‘‘The Balkan Union the Balkan Conferences and the Balkan Pact’’, Transactions of The Grotius Society, C. 18, Viyana, 1932.

yoğunlaşarak hızlı bir ilerleme sağlayabilmektir¹⁴. Bu amaçla tespit edilen kararlar şunlardır:

1-Balkan Birliği için alınan genel karar: Balkan Birliğine katılan egemen devletler birbirlerinin egemenlik haklarını ihlal edemezler. Birbirleriyle dostane ilişkiler yürütmek suretiyle aralarında ki barışı korumak isterler. Birlik, Milletler Cemiyeti dâhilinde kurulmalıdır.

2-Siyasi yakınlaşma için alınan karar: Balkan ülkeleri barışın tesis edilebilmesi maksadıyla aralarındaki sorunları çözerek bir gevşeme ortamı yaratmalıdır. Bu amaçla mevcut antlaşmalar içerisinde Balkan milletlerine tamamlayıcı teminatlar vermelidir. Balkan ülkeleri her sene dış işleri bakanları düzeyinde bir Balkan ülkesinde toplanmak suretiyle fikir alışverişinde bulunacaktır. Sorunların barışçıl yollarla çözülmesi, savaşın kanun dışı sayılması ve birbirlerine karşı savaşmayı tercih etmeyeceklerine dair söz verilmesi ve eğer bu ihlal edilirse birbirlerine yardım etmelidirler. Hususi bir komite kurularak bu konuda ön tasarı yapılması kararlaştırılmıştır.

3-Birtakım kanunların birleştirilmesi,

4-Kültürel yakınlaşma,

5-Ekonomik yakınlaşma,

6-Ulaştırma ilişkilerinin geliştirilmesi,

7-Sosyal politikada iş birliği sağlanması,

8-Balkan Birliğinin statüsü,

9-Konferans yönetmeliği,

10-Gelecek Konferansın İstanbul'da toplanması,

11-Balkan milletlerine, hükümetlerine, basınlarına konferansın mesajı¹⁵.

Birinci Balkan Konferansı (5-13 Ekim 1930)

Birinci Balkan Konferansı Yunanistan'ın başkenti Atina'da 5 Ekim 1930 tarihinde Türkiye, Yugoslavya, Romanya, Arnavutluk, Bulgaristan ve Yunanistan'ın

¹⁴ Akşin, Aptülâhat, a, g, e, s, 261-262.

¹⁵ Akşin, Aptülâhat, a, g, e, s, 261-262; Balkan Misakının ayrıntılı prensipleri için ayrıca bkz. (Aynı Tarihi, s, 6762-6763)

katılımıyla gerçekleşmiştir¹⁶. Balkan ülkelerinin birbirleriyle çekişmeleri düşünüldüğünde ilk konferans olmasına rağmen bütün Balkan devletlerinin katılması son derece önemli bir noktadır.

Konferans, Yunan parlamentosundaki genel kurul salonunda Papanastasiu başkanlığında açılmıştır. Aynı zamanda Papanastasiu, Yunan delegasyon başkanı sıfatıyla da konferansta görev almıştır. Konferansın açılmasıyla beraber Milletler Cemiyetini temsil edecek M.Fanten oy birliği ile fahri reisliğe seçilmiştir¹⁷.

Türkiye, konferansa on kişilik bir heyetle katılmıştır. Türk temsilcileri 2 Ekim 1930 tarihinde Otella Ditalia isimli gemiyle Atina'ya doğru yola çıkmıştır. Konferansa katılan heyetler arasında Türkiye ve Yunanistan'ın temsilcileri nitelik olarak daha iyi bir konumdaydı. Türkiye heyet başkanı olarak Büyük Millet Meclisi ikinci başkanı Hasan (Saka) Bey'i görevlendirmiştir¹⁸. Heyette Hamdullah Suphi, Yakup Kadri, Ruşen Eşref, Vasfı Raşit¹⁹, Zeki Mesut ve Reşit Saffet gibi isimler bulunmaktaydı²⁰. Ayrıca Uluslararası Barış Bürosunun temsilci talebi üzerine bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle İstanbul Hukuk Fakültesinde görevli öğretim üyesi Tahir (Taner) heyete katılacaktır²¹.

Birinci Balkan Konferansının açılış konuşmasında Venizelos şu sözleri aktarmıştır:

“Balkan Konferansı fahrî riyasetine tayin etmenizden dolayı kalbî teşekkürlerimi arz etmek ve aranızda bulunmak şerefini veren asil davetten dolayı Konferansı tertip eden Heyete teşekkür ederim. Memleketlerinin mukarenetini teshil edecek çareleri araştırmak için balkan milletlerinin mümessilleri olan sizi bugün burada toplanmış olduğunuzu görmekten mütevellit sevincimi aynı zamanda arz etmeme müsaade etmenizi rica ederim. Böyle bir ittihadın tahakkuku önüne çıkan maniaları kimse bilmez değildir. Hepimiz iyi biliyoruz ki onun tahakkuk edebilmesi

¹⁶ Georges, Castellan, **Balkanların Tarihi 14.-20.Yüzyıl**, Çeviren: Ayşegül Yaraman, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1995, s, 454; Armaoğlu, **a, g, e**, s, 303; Oran, **a, g, e**, s, 350; Yalçın, **a, g, e**, s, 306; Akşin, Aptülâhat, **a, g, e**, s, 261; İbrahim, Erdal, “Bulgaristan Kamuoyunun Bakış Açısından Balkan Antantı”, **Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi**, C. 3, (2), Ankara, 2010, s, 196; Perihan, Ünlü, Soylu, “Kaostan Barışa Köprü Balkan Antantı'nın İnşası 1928-1934”, **Tarih Okulu Dergisi**, (29), 2017, s, 245.

¹⁷ **Hakimiyeti Milliye**, 7 Ekim 1930, s, 1-4.

¹⁸ Hasan Saka aynı zamanda Lozan'a giden heyette 2. delege olarak da görev yapmıştır.

¹⁹ **B. C. A. Fon Kodu: 30- 18- 1- 2, Yer Bilgisi: 14- 69- 20.**

²⁰ **Hakimiyeti Milliye**, 3 Ekim 1930, s, 5.

²¹ **B. C. A. Fon Kodu: 030, 18, Yer Bilgisi: 14. 62. 12.**

için itilâfin kolay olan noktalarından başlayarak yalnız samimî teşriki mesai ile kabildir.'²²Venizelos daha sonra Yunan milleti adına konferans salonunu selamladıktan sonra konuşmasını sonlandırmıştır.

Yugoslavya, konferansa çok ufak bir heyetle katılım sağlamıştır. Öyle ki Yugoslavya'nın kültürel meseleleri görüşecek bir temsilcisi dâhi heyette bulunmuyordu²³.

Bu duruma Zeki Mesut, Hâkimiyeti Millîye Gazetesindeki yazısında şu sözlerle değinmektedir;

*'Konferans muhitinde uzlaşma ve yaklaşma havasını az çok bulunduran delegasyonlardan biri de Yugoslavya heyeti murahhasasıdır. Maziden biraz fazla bahseden ve tarihi kendi noktai nazarlarına göre tefsir etmek isteyen bazı Yugoslavyalı, delegeler buraya niçin geldiklerinin farkında değillermiş gibi görüyorlar''.*²⁴

Türkiye ve Yunanistan'ın yoğun gayretleri ile toplanan Birinci Balkan Konferansında Venizelos'un iktisat komitesinde bir konuşma gerçekleştirmesi kararlaştırılmıştır. Yunan heyeti konferansta çoğu zaman gümrük birliği ve serbest dolaşım isteklerinden bahsetmiştir.

Konferansın Gündemi

Konferansın, en önemli maksadı herhangi bir dış müdahale olmadan Balkan ülkelerinin sorunlarını aynı masa etrafında çözüme kavuşturmak istemeseydi. Konferans Balkan ülkelerini siyasi, kültürel, ekonomik ve sosyal konularda yakınlaştırmayı amaçladığı gibi sorunların ise müzakere yolu ile çözümünü savunuyordu. Konferansın bir diğer amacı da hiç şüphesiz Balkan Misakının oluşturulmasıydı.

Birinci Balkan Konferansı, konferans başkanı dâhil olmak üzere beş başkan yardımcısı altı sekreterden oluşuyordu. Ayrıca Balkan ülkeleri arasındaki sorunların çözüme kavuşturulabilmesi amacıyla altı komisyon oluşturuldu. Bu komisyonlar: politik uyum kurulu, inşaat komitesi, ekonomi komitesi, sosyal politika komitesi, uyum komitesi ve kültürel komiteden meydana geliyordu²⁵.

²² **Ayn Tarihi**, s, 6767.

²³ Turan ve Tüylü, a, g, m, s, 440.

²⁴ **Ayn Tarihi**, 6769

²⁵ Turan ve Tüylü, a, g, m, s, 441.

Konferansta Bulgaristan ile Yugoslavya arasındaki ekalliyetler (azınlıklar) sorunu görülmüştür. Bulgaristan'ın sık sık azınlıklar meselesini gündeme taşıması Yugoslavya ile aralarında tartışma çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu tartışmanın asıl sebebi ise Bulgaristan, Yugoslavya'nın Makedon nüfusunun Bulgar olduğunu ve Yugoslav nüfusun önce Sırp daha sonrada Yugoslav olduğunu iddia etmesinden kaynaklanmıştır.

Yugoslavya ve Bulgaristan arasındaki azınlıklar meselesini Zeki Mesut şu sözlerle ifade etmiştir; *'Sırp-Bulgar mücadelesi bu Balkan konferansında da kendini göstermiştir. Bunun sebebi zaten ekalliyetler mes'elesi hakikatte ise Makedonya mes'elesidir. Bulgarların söylediğine göre Sırp'lar kendi hudutlar dâhilindeki Bulgarların Sırp olduğunu iddia ediyorlarmış. Binaenaleyh Yugoslavya için Bulgaristan muvacehesinde bir ekalliyetler mes'elesi mevcut değilmiş. Biri var, öbürü yok diyor. İddialar arasında bu kadar büyük bir fark olunca mes'ele kolay kolay hallolunabilir mi?'*²⁶

Yugoslavya, Balkanlar Balkanlılarıdır diyerek herhangi bir dış ülkenin müdahalesini eleştirmiştir. Bu sözle aslında Yugoslavya, İtalya'nın Arnavutluk üzerindeki hegemonyasını eleştirmiştir. Arnavutluk bunun üzerine azınlıklar konusunda Yugoslavya'ya karşı Bulgaristan'ı destekleyerek misillemeye bulunmuştur²⁷. Arnavutluk'un Yugoslavya'yı desteklemesinde ki bir diğer neden ise Bulgaristan ile arasında azınlık sorunu olmasından kaynaklanıyordu. Arnavutluk, Yugoslavya topraklarında dokuz yüz bin vatandaşının olduğunu iddia ediyordu²⁸.

Bulgaristan, Ege denizinden bir mahreç (çıkış noktası) istemekteydi. Venizelos yapmış olduğu bir konuşmada Ege denizinden bir mahreç verilebileceğini aynı zamanda Bulgaristan'ın buraya liman yapabilecek maddi imkânı olmaz ise Selanik limanından serbest ticaret bölgesi verebileceklerini belirtmiştir. Ayrıca Venizelos, Bulgar azınlıkların istedikleri takdirde kendi okullarını açabileceklerini ve Bulgar azınlığın sorunlarının çözüme kavuşturulabileceğini teklif etmiştir²⁹.

²⁶ **Ayın Tarihi**, 6769.

²⁷ Değerli, a, g, m, s, 251.

²⁸ **Ayın Tarihi**, s, 6770.

²⁹ Değerli, a, g, m, s, 251; Turan ve Tüylü, a, g, m, s, 441; **Cumhuriyet**, 19 Ekim 1930, s, 2.

Yunanistan, bu öneri ile Balkanlarda bir tehdit unsuru haline gelen İtalyan yayılmacılığına karşı Balkan Birliğinin oluşmasını sağlamaya çalışmıştır. Bu öneri Yunanistan ve Bulgaristan arasında olumlu bir hava yaratmış olsa da Yugoslavya'nın, Bulgaristan'a karşı olan tutumunu değiştirmeyecektir.

Yunanistan'ın Birinci Balkan Konferansında takip etmiş olduğu genel politika Venizelos'un şu sözleri ile ifade edilebilir;

''Yunanistan şimdiki vaziyetinde, diğer hiçbir Balkan devletine karşı bir emel beslememektedir. O, daha ziyade elindekini muhafazakâr bir siyaset takip etmektedir. Bu siyaseti bir Balkan uzlaşması veya birleşmesi gibi vasıtalarla diğer Balkan devletlerinin teminatına da bağlamak Yunan menafinin başlıca gayelerinden sayılmaktadır''³⁰

Venizelos'un sözlerinden de anlaşılacağı üzere Yunanistan, konferansta mevcut mevcut düzenin korunmasına yönelik bir politika takip etmiştir.

Konferansta bulunan diğer delegelerin ifadelerine göre Romanya kendini bir Balkan devleti olarak değil Balkanlarda çıkarları olan bir devlet olarak tanımlamış ve Balkanlarda pasif bir politika takip etmiştir. Ancak konferansa karşıda düşmanca bir tutumda sergilememiş ve Balkanlarda kurulacak birliğin yararlı olacağını belirtmiştir. Romanya'nın, Balkanlarda pasif bir politika takip etmesinin nedeni ise dış politikada birinci mesele olarak Avrupa'ya yer vermesinden kaynaklanmıştır³¹.

Dış işleri Vekili Tevfik Rüştü Bey, Balkan konferansı hakkında Elefteron-Vima gazetesine görüşlerini açıklamıştır. Tevfik Rüştü, Balkan Birliğinin yararlı olacağını ve aynı zamanda bu birlik ile Avrupa'nın da güvenliğinin tesis edileceğini belirtmiştir. Balkan Birliğine katılması gereken devletlerin Yunanistan, Türkiye, Bulgaristan, Yugoslavya, Arnavutluk ve Romanya olması gerektiğini ifade etmiştir³².

Türkiye, konferansa *Yurtta Sulh Cihanda Sulh* sözünü temel alarak yaklaşmıştır. Türkiye'nin, Balkan devletleri arasındaki saygınlığı çok yüksek bir konumdaydı³³. Atatürk Türkiye'sinin konferansta izlemiş olduğu samimi dış politika Balkanlarda

³⁰ **Aydın Tarihi**, s. 6771.

³¹ **Aydın Tarihi**, s. 6771-6772.

³² **Aydın Tarihi**, s. 6763.

³³ **Aydın Tarihi**, 6761-673.

barışın sağlanabilmesi ve Balkan Birliği önündeki engellerin çözülmesi hususunda yol gösterici bir unsur olmuştur.

Konferansta Alınan Kararlar

Birinci Balkan Konferansının hiç şüphesizi en önemli icraatı herhangi bir dış müdahale olmadan Balkan devletlerinin sorunlarını istedikleri yer ve zamanda müzakere etme kararı olmuştur³⁴.

Zeki Mesut'un şu ifadeleri çok çarpıcıdır;'' *Balkanların kanlı tarihinin son sayfaları daha kurumamıştır bile*''³⁵

Vaziyet bu durumda iken müzakere kararı alınması konferansın en önemli merhalesini oluşturacaktır.

Konferans sonucunda Balkan Devletlerine bir bildiri yayımlanmıştır. Balkan Devletleri arasında savaşın yasaklanmasına, sınırlara saygı duyulmasına, sorunların barışçıl yollara çözülmesine ve Balkan Misakı oluşturulmasına karar verilmiştir. Ayrıca herhangi bir savaş durumunda Balkan devletlerinin birbirlerine karşılıklı yardımda bulunmasına karar verilmiştir. Balkan devletleri arasında her sene dış işleri düzeyinde bir toplantı yapılmasına ve ikinci toplantının İstanbul'da yapılması kararlaştırılmıştır. Balkan devletleri arasında yakınlaşmanın ve iş birliğinin tesis edilebilmesi maksadıyla bir örgütün kurulmasına ve bu örgüt aracılığıyla da Balkan ülkeleri arasında siyasi, kültürel, iktisadi ve sosyal alanlarda yakınlaşmanın sağlanmasına karar verilmiştir. Böylelikle Balkan Birliğinin kurulması da kolaylaşmış olacaktır³⁶.

Konferans sonucunda kurulması kararlaştırılan Balkan Misakı programı için Romanya Heyet Başkanı, Stefan Cicio ve Selanik Hukuk Fakültesi Dekanı Jean Spiropoulos başkanlığına bir komite görevlendirilmiştir. Konferans sonucunda 1929 Dünya Ekonomik Buhranının Balkan devletleri arasında yarattığı krizi çözebilmek

³⁴ B.C.A. Fon Kodu: 030.10 Yer Bilgisi: 226, 523, 13, Lef: 5.

³⁵ **Ayn Tarihi**, s, 6764; **Milliyet**, 24 Ekim, 1930, s, 1.

³⁶ Osman, Akandere, ''20-26 Ekim 1931 Tarihlerinde İstanbul'da Toplanan İkinci Balkan Konferansı ve Sonuçları'', **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.14, Konya, 2003, s, 254; Sina, Akşin ve Melek, Fırat, ''İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar'', **Balkanlar, Obiv Yayınları, İstanbul, 1993, s, 122**; Hasan, B, Dilan, **Türkiye'nin Dış Politikası 1923-1939**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1998, s, 88.

maksadıyla ekonomik iş birliği yapılmasına karar verilmiştir³⁷. Ayrıca Balkan Enstitüsü kurulmasına, Balkan devletleri arasında öğrenci değişimi yapılmasına ve Balkan Matbuat Servisinin kurulması kararlaştırılmıştır³⁸. Konferanstan sonra Aralık 1930 tarihinde Gazeteciler Birliği, Nisan 1931 tarihinde ise İstanbul'da toplanan turizm temsilcilerinin önerisi ile Balkan Turizm Federasyonu kurulacaktır³⁹.

Birinci Balkan Konferansının 6-7 ve 8 Ekim 1930 tarihli toplantılarında; Entelektüel Komisyonu, Siyasi Yakınlaşma ve Ekonomi Komisyonu, Toplumlar ve Siyaset Komisyonlar birtakım kararlar almıştır. Yunan temsilcisi Balkan Enstitüsü kurulmasını ve Balkanlarda kullanılan bir dilin öğrenilmesinin zorunlu olmasını teklif etmiştir. Bulgar temsilci ise Halk Üniversiteleri kurulmasını ve bu okulların konferanslar yapmasını teklif etmiştir. Türk temsilci Reşit Saffet Bey ise Balkanlarda üretilen tütün ürünlerinin yasadışı yollarla başka ülkelere satılarak oluşan ekonomik zararın engellenmesi amacıyla uluslararası bir komisyon kurulmasını teklif etmiştir. Ayrıca Türk temsilci Vasfi Reşit Bey ise Türkiye'deki fabrikatörlerle işçiler arasındaki çalışma kurallarını tespit ettiklerini belirtmiştir⁴⁰.

Konferansın 9 Ekim 1930 tarihindeki dördüncü oturumunda ise Balkan Basın Servisinin oluşturulması ve bu konuyla alakalı ilk toplantının Bulgaristan'ın başkenti Sofya'da ikinci toplantının ise İstanbul'da gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır⁴¹.

Konferansın 10 Ekim 1930 tarihindeki beşinci konferansında ise Ulaştırma ve Maliye Komisyonlarının önerisi üzerine Balkanlarda ulaşımın basitleştirilmesine ve Balkan demiryollarına ait bir demiryolu şebekesi oluşturulmasına karar verilmiştir⁴².

Konferansın Balkan Birliğinin temel prensipleri tespit edilmiştir. Bunlar;

³⁷ Dilek, Barlas, "İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Türkiye'nin Balkanlar ve Avrupa'daki İş Birliği Arayışları", **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1996, s, 263-264.

³⁸ **Cumhuriyet**, 8 Ekim 1930, s, 3; **Cumhuriyet**, 9 Ekim 1930, s, 3; Değerli, a, g, m, s, 252.

³⁹ Fiğen, Feriha, Akman, **İki Dünya Savaşı Arasında Balkan Konferansları**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2014, s, 65.

⁴⁰ **Cumhuriyet**, 9 Ekim 1930, s, 3.

⁴¹ **Cumhuriyet**, 10 Ekim 1930, s, 3.

⁴² **Cumhuriyet**, 12 Ekim, 1930, s, 3.

1-Misakın gayesi özel milli örgütlerinde katıldığı bir düzen kurmak ve bu örgütlerin medeniyet düzeylerini geliştirerek problemlerin barışçıl yöntemlerle çözülecektir,

2-Misaka katılan devletlerin egemenlik hakları sınırlandırılmayacak ve bir devletin başka bir devlete saldırması da kabul görmeyecektir. Misaka katılan devletler eşit oy hakkına sahip olacağından dolayı tam bir eşitlik sağlanacak ve Misak dışarısında kalan bir devletin bağımsızlığıyla alakalı bir karar alınacak olursa ilgili devletlerin meclisleri ya da misak üyeleri toplanarak karar verecektir,

3- Milli Azınlıklar korunacaktır,

4-Misak İsviçre ya da Amerika modeli olmayacaktır. Alman Konfederasyonu veya Milliyet Cemiyeti örnek olarak alınacaktır,

5- Balkan Birliği, Milletler Cemiyetine paralel olarak çalışmalarını yürütecektir,

6-Misakın ilk hedefi savaşı kesin suretle yasaklamaktır,

7-Balkan Birliğine dâhil olan devletlerin başka birliklere katılması yasaklanmayacaktır,

8-Balkan Birliğinin amacı Balkan Devletleri arasında ekonomik iş birliği arttırmaktır,

9-Misak, Balkan ülkelerinin uygarlık düzeyi dâhilinde ilerlemesini sağlayacaktır,

10-Balkan Birliği fikriyat sahasında yakın olan devletlerin yakınlaşmasını sağlayacak ve eşitlik ilkesini prensip alacaktır. Ayrıca Balkan Devletlerinin egemenlik hakları da ihlal edilmeyecektir⁴³.

Konferans 12 Ekim 1930 tarihinde Delfi’de alınan karar ile son bulmuş ve şu açıklama yapılmıştır;

''Balkan Konferansının devamı müddetince teşriki mesaimiz ve doğrudan doğruya temasımız, kardeş milletler olduğumuzu ve bizi ayırmakta olan ihtilâfları mütalaa ederek sulh vasıtaları ile halletmek kabiliyetinde bulunduğumuzu vazih bir surette ispat etmiş olduğumu ilân etmeği vazife biliriz. Birbirimizle halisane konuşarak herkes kendi kalbinde sakladığı derdi döktü. Bu ise, bize daha ziyade yaklaşmamıza ve hürmet etmemize müsaade etti. Taliimizi birlik vasıtasile iyileştirebileceğimize kani olduğumuzdan el ele vererek birbirimize müteakilden yardım vadettik.

⁴³ Ayn Tarihi, s. 6761-6763.

*Bu sulh fikri ile mülhem olarak birçok mes'eleler için faydalı sureti haller teklif ettik. Ey Arnavutlar, Bulgarlar, Yunanlılar, Romanyalılar, Türkler ve Yugoslavyalılar, sizi bizim misalimizi takip etmeye davet ediyoruz. Hakikaten müstakil olmak, cihanda büyük bir şöhet kazanmak ve vaziyetimizi iyileştirmek elimizdedir.*⁴⁴

Diğer Balkan Devleti temsilcileri de birer konuşma yapıktan sonra Birinci Balkan Konferansı son bulmuş ve temsilciler Yunanistan'dan iyi intibalar içerisinde memleketlerine dönmüştür.

Birinci Balkan Konferansı kapandıktan bir gün sonra 13 Ekim 1930 tarihinde Konferans Başkanı Papanastasiu, Türk gazeteci Vasfi Raşit Beye şu demeci vermiştir;

*"Türk Heyeti murahhasasını tanımak ve onunla beraber çalışmaktan dolayı son derece memnunum. Türk heyeti konferansta görüşülen konularda büyük bir gayret ve iyi niyet göstermiştir."*⁴⁵

Bu demeci ile Papanastasiu, Türk heyetinin konferansa katılmasından dolayı duyduğu sevinci ifade etmiştir.

Konferans sonuçlarını değerlendiren Papanastasiu yine başka bir demecinde; *"Birlik içinde her devletin özgürlüğünün İsviçre, Amerika Birleşik Devletleri, veya Almanya'dakilerden daha geniş olması, ancak böyle bir antantın Milletler Cemiyeti gibi bir topluluktan daha sıkı bir niteliğe sahip bulunması"* gerektiğini savunuyordu⁴⁶.

Birinci Balkan Konferansında alınan kararlar mevcut düzeni korumaya yönelik olduğundan dolayı İngiltere ve Fransa tarafından olumlu karşılanmıştır. Ancak Balkanlarda yayılmacı bir siyaset takip eden İtalya ve bölgede emelleri olan Rusya tarafından olumsuz karşılanacaktır.

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşından sonra Türkiye ile Yunanistan'ın sorunlarını çözmesiyle beraber Balkanlarda bölgesel iş birliğine gidilmesinin önü açılmıştır. Ayrıca barışı korumaya yönelik gerçekleştirilen Kellog Paktı, Locarno Antlaşmaları ve Litvinov Protokolü gibi teşebbüslerde Balkan Birliğine giden süreci hızlandırmıştır.

⁴⁴ **Ayın Tarihi**, s. 6768.

⁴⁵ **Hakimiyeti Milliye**, 18 Ekim 1930, s. 1.

⁴⁶ Mehmet, Savcı, **Balkan Konferansları Bağlamında Türkiye Bulgaristan İlişkileri**, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi AİİT, İstanbul, 2007, s. 38.

1929 Dünya Ekonomik Buhranının yarattığı sorunlar ve Küçük Antant gibi mevcut düzeni korumaya yönelik girişimlerde Balkan devletlerinin birbirlerine yakınlaşmasına sebep olmuştur.

Venizelos ve Mustafa Kemal'in dostluk ilişkileri neticesinde iki ülke arasındaki sorunlar çözüme kavuşmuş ve 1930 tarihli Türk-Yunan Dostluk Antlaşmasının parafe edilmesiyle beraber 1930'lu yıllarda Faşist İtalya ve Nazi Almanya'sına karşı iki ülke beraber hareket etme imkânı bulmuştur. Özellikle İtalya ve Bulgaristan'ın takip ettiği yayılmacı politika Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte hareket etmesinde önemli bir faktör olmuştur.

27.Evrensel Barış Kongresinde, Papanastaisu'nun, Balkan Birliğini teklif etmesi ile Birinci Balkan Konferansının da temelleri atılmış olacaktır.5 Ekim 1930 tarihinde Atina'da toplanan Birinci Balkan Konferansına altı Balkan Devleti de katılım sağlamıştır. Balkan Devletlerinin uzun yıllar boyunca birbirleriyle savaş meydanlarında sorunlarını çözmeye çalıştıkları düşünüldüğünde bu devletleri aynı masa etrafında birleştirmenin ne kadar zorlu bir süreç olduğu da ortaya çıkmaktadır. Türkiye ve Yunanistan'ın yoğun gayretleri ile toplanan Birinci Balkan Konferansının en önemli özelliği ise herhangi bir büyük devletin müdahalesi olmadan Balkan devletlerinin sorunlarını çözebileceği mesajı vermesi olmuştur. Konferansın bir başka özelliği ise Balkan Misakı düşüncesinin somut bir şekilde ifade edilmesi olmuştur. Konferans halk nezdinde büyük bir coşkuyla karşılanmış ve Balkan devletleri sorunlarını açık bir şekilde ifade etme şansı bulmuştur.

Konferans sonunda alınan kararların mevcut düzeni korumaya yönelik olması özellikle yayılmacı bir politika takip eden İtalya ve Rusya tarafından olumsuz karşılanmıştır. Birinci Dünya Savaşının galip tarafları olan İngiltere ve Fransa ise Birinci Balkan Konferansında alınan kararları oldukça olumlu değerlendirmiştir.

Sonuç itibarıyla Birinci Balkan Konferansı, 1934 Balkan antantına giden süreçte bir basamak görevi görmüş ve Balkan Devletlerini bir araya getirmeyi başararak Balkan ülkeleri arasındaki sorunların büyük devletlerin müdahalesi olmaksızın barışçıl yollarla çözülebileceğini kanıtlamıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

BCA, Fon Kodu: 030, 18, 1, 2, Yer Bilgisi: 14, 69, 20.

BCA, Fon Kodu: 030, 10, Yer Bilgisi: 226, 523, 13.

BCA, Fon Kodu: 030. 18, Yer Bilgisi: 14, 62, 12.

Gazeteler ve Dergiler

Cumhuriyet, 2 Ekim 1930.

Cumhuriyet, 8 Ekim 1930.

Cumhuriyet, 9 Ekim 1930.

Cumhuriyet, 10 Ekim 1930.

Cumhuriyet, 12 Ekim 1930.

Cumhuriyet, 19 Ekim 1930.

Hakimiyeti Milliye, 3 Ekim 1930.

Hakimiyeti Milliye, 7 Ekim 1930.

Hakimiyeti Milliye, 18 Ekim 1930.

Milliyet, 24 Ekim 1930.

Ayn Tarihi, Sayı: 79-81, C. 23-24, Birinci Teşrin-Birinci Kanun, 1930.

Kitaplar

ARMAOĞLU, Fahir, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017.

Atatürk'ün Milli Dış Politikası 1923-1938, C. 2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.

AKŞİN, Aptülahat, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2019.

Balkanlar'ın Dünü Bugünü Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1993.

CASTELLAN, Georges, **Balkanların Tarihi 14.-20. Yüzyıl**, Çeviren: Ayşegül Yaraman, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1995.

Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Paktı 1923-1934, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Ankara, 1974.

DEMİRÖZÜ, Damla, **Savaştan Barışa Giden Yol Atatürk-Venizelos Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

DİLAN, B, Hasan, **Türkiye'nin Dış Politikası 1923-1939**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1998.

GÖKDAĞ, Bilgehan ve Karatay, Osman, **Balkanlar El Kitabı Çağdaş Balkanlar**, C. 2, Akçağ Yayınları, Ankara, 2017.

GÖNLÜBOL, Mehmet ve Sar, Cem, **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2014.

ORAN, Baskın, **Türk Dış Politikası 1919-1980**, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019.

SOYSAL, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları**, C. I, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000.

UÇAROL, Rıfat, **Siyasi Tarih**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1987.

YALÇIN, Semih, **Atatürk'ün Millî Dış Siyaseti**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2019.

YAZICIOĞLU, Yaşar, **Her Yönüyle Lozan Antlaşması**, Kripto Yayınları, Ankara, 2018.

Makaleler

AKANDERE, Osman, '20-26 Ekim 1931 Tarihlerinde İstanbul'da toplanan İkinci Balkan Konferansı ve Sonuçları', Selçuk Üniversitesi, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, (14), Konya, 2003.

AKMAN, F, Figen, **İki Dünya Savaşı Arasında Balkan Konferansları**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2014.

AKŞİN, Sina ve Fırat, Melek, 'İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar'', **Balkanlar**, Obiv Yayınları, İstanbul, 1993.

BARLAS, Dilek, 'İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Türkiye'nin Balkanlar ve Avrupa'daki İş Birliği Arayışları'', **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1996.

CALOYANNİ, M, A, "The Balkan Union the Balkan Conferences and the Balkan Pact", **Transactions of the Grotius Society**, C.18, Viyana, 1932.

DEĞERLİ, Esra, "Türkiye'nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları Balkan Paktı", Osman Gazi Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 2, (2), Eskişehir, 2018.

ERDAL, İbrahim, "Bulgaristan Kamuoyunun Bakış Açısından Balkan Antantı", **Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi**, C. 3, (2), Ankara, 2010.

SAVCI, Mehmet, **Balkan Konferansları Bağlamında Türkiye Bulgaristan İlişkileri**, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, AİİT, İstanbul, 2007.

SOYLU, Ü, Perihan, "Kaostan Barışa Köprü Balkan Antantının İnşası 1928-1934", **Tarih Okulu Dergisi**, (29), 2017.

TURAN, Tufan ve Turan Tüylü, "The Rise of the Concept of a Balkan Pact and the First Balkan Conference", **History Studies International Journal of History**, C. 4, (4), Kasım, 2012.

**ULUSLARARASI EĞİTİM VE TARİH ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ**

(ETA JOURNAL)

**INTERNATIONAL JOURNAL OF EDUCATION AND
HISTORY RESEARCH**

Yıl: 3, Sayı: 1, Ocak 2021, s. 78-85.

**MAX WEBER- DERNEK SOSYOLOJİSİNİN
GEREKLİLİĞİ ÜZERİNE***

**MAX WEBER- ON THE REQUIREMENT OF SOCIOLOGY
OF THE VOLUNTARY ASSOCIATION**

(çev.) Uğur Berk KALELİOĞLU**

"Sosyal" olarak adlandırılan yapıları incelemek sosyolojinin temel ve geleneksel bir görevidir. Örneğin, siyasi olarak örgütlenmiş veya tanınmış güçler -bir tarafta devlet, belediye ve kilise- ile diğer tarafta ailenin doğal topluluğu arasında yatan her şey sosyolojinin konusudur. Dolayısıyla, kelimenin tam anlamıyla, birleşmenin (iştirakin) sosyolojisi, bir bowling kulübünden bir siyasi partiye, dini, sanatsal veya edebi hiziplere kadar inceleme konusudur. Bu büyük temanın saldırıya uğrayacağı çeşitli bakış açılarından birkaçını göstereceğim. Bugünün adamı, şüphesiz bir dernek adamıdır, fakat mertebesinden bir haberdir.

* Bu makale, Max Weber'in 20.10.1910 tarihinde düzenlenen Frankfurt Alman Sosyoloji Günleri'nde yapmış olduğu Dernek Sosyolojisinin Gerekliliği Üzerine olan konuşmasının Türkçe çevirisidir. Kaynak: Simmel, G. et al. (1911). Verhandlungen des ersten Deutschen Soziologentages, vom 19.-12. Oktober 1910 in Frankfurt a. M.: Reden und Vorträge. Verlag von JCB Mohr. Tübingen. s. 52-60.

** Doktora Öğrencisi, Duisburg-Essen Üniversitesi, Sosyoloji, e-posta: kaleliberk@gmail.com. ORCID ID: 0000-0001-5127-8756.

Almanya bu konuda çok yüksek bir noktada duruyor. Herhangi bir şehir rehberinden kanıtlanabileceği üzere (genel olarak böyle olmayan derneklerin yakınında bir yerde böyle bir şeyin bulunduğunu varsayarsak) 30.000 nüfuslu bazı şehirlerde 300 farklı dernek olduğu; yani her 100 kişiye bir dernek veya her yirmi aileye bir dernek düştüğü görülür. Ancak derneklerin nitel önemi, nicel yayılımlarıyla her zaman el ele gitmez. Niteliksel olarak düşünüldüğünde, mükemmel bir dernek ülkesi hangisidir? Şüphesiz Amerika'dır. Bazı orta sınıf derneklerinde üyelik doğrudan kişinin beyefendi olarak meşruiyetine bağlıdır. Daha doğrusu bağlı idi. Çünkü şimdilik hepsi Avrupalılaşıyor. Birkaç dramatik örnek! Bir Alman burun uzmanı bana, Cincinnati'deki ilk hastasının tedaviye başlamadan önce ona şöyle dediğini söyledi: "*Ben, şu caddede Birinci Baptist Kilisesi'ne aitim.*" Doktorun, kendisine neden bu bilginin verildiğinden haberi yoktu. Bunun anlamı şuydu: Ben sertifikalı bir beyefendiyim, iyi ve hızlı ödeme yaparım. Doktora gelen ikinci kişi, daha başlangıçta bir tür *Legion of Honor* (Onur Birliği) rozeti gösterdi. Doktor soruşturdu ve araştırmasının ardından rozetin, kişisel temasları dikkatli bir şekilde araştırıldıktan sonra kabul edilen bir derneği (kulübü veya locayı) temsil ettiğini öğrendi; eğer biri ona aitse, o "meşru" idi, bir "centilmen" idi.

Bu tür kulüpler veya dernekler, çok sayıda burjuvazi arasında yayılmış olarak bulunur. Bugün giderek dünyevi bir karaktere sahipler. Ancak tüm derneklerin prototipi -ki bu Amerika'da incelenebilir- kelimenin spesifik anlamıyla mezheptir. Mezhep teriminin şu anlık tarihsel anlamı veya doğal anlamı önemli değildir. Neden? Çünkü mezhep, doğası gereği, bir "kurum" değil, özel nitelikli insanlardan oluşan bir birliktir. Bunun yanında, sosyolojik yapının ilkesine göre, (insan) otoriter zorunlu derneklerin-Devlet, kilise- yaptırımlarından kaçınmak için bir "birlik" olmalıdır. Bu nedenle Amerika'da, bugün bile çoğu zaman iş adamı için etik yeterlilik testi olan tabiri caizse tefriş etme rolünü oynamaktadır.

Örneğin Baptistler, herhangi birini kabul etmeden önce, yedek subaylar için yapılan incelemelerden birini hatırlatan ve tüm geçmişine giden bir sınava sokarlar: meyhanelere sık sık gitmesi, kadınlarla ilişkileri, kart oynaması, kredisi ve diğerleri. Öyleyse kim vaftiz edilirse, kayıtsız şartsız övgüye değer olarak meşrulaştırılır ve iyi

işler yapar. Diğer geleneksel Amerikan toplumları da aynı şeyi yapar ve çok katı olmasa da benzer sonuçlara sahiptir. Masonluk, -kayıtlarından kolayca doğrulanabileceği gibi- Almanya'da bile benzer şekilde işliyor, ama hepsinden önemlisi Amerika'da faaliyet gösteriyor. Bir keresinde oradaki bir adam, alakasız nedenlerden dolayı Efendi'nin kulübesinin koltuğuna ulaşamadığından şikâyet ettiğinde, ona bunun kendisi için neden önemli olduğunu sordum. Şöyle cevapladı: Köşkün ustası olsaydım ve iş seyahatlerimde gizli tabelada görünebilseydim, müşteriler alırdım, gerçekten mal satabilirdim, çünkü sadece iyi malları makul fiyatlarla teslim ettiğimi herkes biliyor. Çünkü bunu her zaman titizlikle yapmamış olsaydım, masonlar bana müsamaha göstermezlerdi.

Amerika'da genel olarak sosyal hayat da böyle. Kim içeri girmezse -ve örneğin Alman-Amerikalı, nadiren içeri girme şansına sahip olsa da- öne geçemez. Amerikan demokrasisi kum yığını değil, özel mezhepler, topluluklar ve kulüplerden oluşan bir labirenttir. Bunlar, Amerikan yaşamına adapte olanların seçimini destekler; bu tür insanlara iş hayatında, siyasette ve sosyal yaşamdaki her türlü otoriteye karşı yardım ederler. Peki Almanya'da işler nasıl? Analogiler var mı, ne şekilde ve ne ölçüde var? Nerede? Hangi sonuçlarla? Nerede yok? Bu, konunun dışa dönük bir yönüdür. İkinci bir soru şudur: Belli bir örgüt türüne ait olmak, kişilik üzerinde içsel olarak nasıl işler? Genel olarak şöyle söylenebilir: Almanya'daki bir öğrenci birliği, bir Yunan Mektup (Harf) Topluluğu veya Amerika'daki başka bir öğrenci kulübü olsun, bir topluma ait olan kişi, kelimenin nesnel ve öznel anlamında "kendini aşmalıdır". Sonraki soru ise şudur: Kendini hangi vasıtalarla (bu birliğe) teslim ediyor? Bilinçli ve kasıtlı, hatta bilinçsiz ve geleneksel olarak hangi belirli erkeklik ideali, bir yandan bir Alman öğrenci birliğinde, diğer yandan bir İngiliz spor kulübünde veya bir Amerikan öğrenci kardeşliğinde işlenmiştir? Bu gibi durumlarda, birinin arkadaşlarının saygısını kazanma koşulları doğal olarak temelden farklıdır. Genellikle sadece ülkelere göre değil, aynı zamanda çeşitli dernek katmanlarına ve kategorilerine göre de farklılık gösterirler.

Bununla birlikte, birey bilinçli veya bilinçsiz olarak seçilecek ve sonra bu ideale göre damgalanacaktır ve burada sadece arkadaşlarının dış saygısını kazanıp kazanmadığı sorusuyla ilgilenmemeliyiz. Aynı zamanda şunu da sormalıyız: Bu etkilere

maruz kalan birey, kendi öz saygısını ve “kişiliğini” nasıl korur? Kişilik dediğimiz denge ve onu yeni bir temele oturtmanın gerekliliği için önemli hale gelebilecek hangi içsel pozisyonlar yeniden düzenlenir? Bu tür içsel sorunların ayarlanması, kişinin kendi egosunun yapısına ve bireyin dahil olduğu sosyal kümelenmelerin etkilerine kadar devam eder. Kişinin kendi "haysiyet" duygusu, grubun türüne göre farklı temellere kaydırılabilir. Bir kişinin ait olduğu her toplum, erkekler arasındaki bir otorite ilişkisini temsil eder: birincisi: en azından kural olarak, bu resmi bir çoğunluk otoritesinin durumudur. Dolayısıyla, nihayetinde söz konusu olan ve kendini ifade eden, bu özel örgütlenmelerin zemininde çok özel bir şekilde çalışan, birey üzerindeki çoğunluk egemenliğinin psikolojisidir. Bu da beni can alıcı noktaya getiriyor: Bu tür her matraste, parti, toplum, kulüp veya her ne oluşa olsun, gerçekte otorite her zaman bir azınlık kuralıdır. Bu bazen bireylerin diktatörlüğü, bazen liderlik görevleri için seçimle veya uyarılma yoluyla nitelikli bir veya daha fazla kişinin yönetimi olarak ortaya çıkar ve bunlar gerçek otoritenin böyle bir toplumda olduğu kişilerdir.

Toplumların, partilerin, vb. liderlerinin nasıl, hangi koşullarda ve oyunun hangi kuralları altında seçilişi, hangi tür kişiliklerin iktidara geldiği sorusu için de belirleyicidir ve bireysel kategoriler içinde devam eder. Bu, her özel toplum türü ve çevrenin kendi kültürel koşullar kümesi içinde özel olarak yanıtlanmalıdır. Bu, hayati bir sosyolojik öneme sahip bir sorudur ve buna ek olabilecek ilgili soru şudur: Bir birliğe liderlik eden gruplar, bireylerin topluma, yani kendi otoritelerine sadakat göstermesini hangi araçlarla sağlamaya çalışmaktadırlar? Bu sorularla ilgili halihazırda var olan birçok önemli çalışma var. Dahası: yine bir siyasi partiden bowling kulübüne kadar, -bir paradoks gibi görünse de- her türden toplum arasında kelimenin en geniş anlamıyla “Weltanschauung” denilen ne tür ilişkiler vardır? Birincisi, büyük Weltanschauung fikirlerine dayanan organizasyonların, aslında kendilerini söz konusu fikirlerden giderek daha fazla özgürleştiren mekanizmalar haline gelmeleri gündelik bir olgudur. Bu, fikirleri gerçeklik dünyasına getirmeye yönelik her girişimin basit genel trajedisidir. Her toplumun birtakım aygıtları vardır. Toplum propagandaya başlar başlamaz, bu aygıt bir şekilde devreye girecek ve profesyonel bir personel tarafından

çalıştırılacaktır. Kaba bir örnek vermek gerekirse, erotik yaşam gibi, bu kadar hassas bir soruna ilişkin fikirlerin yayılmasının, bazı insanlar için geçim kaynağı haline geldiği gerçeğini düşünün.

Ben burada, pek çok profesörün ders platformundan siyasi ve diğer şahsi fikirleri için propaganda yapmayı kendi görevi olarak görmesine rağmen, onlara karşı ahlaki bir suçlama yapmıyorum ve böyle bir suçlamada bulunmaktan kaçındığımı söylüyorum. Ancak, ideal amaçların hayata geçirilmesinin, onlar için propagandanın bir geçim aracı haline geldiği belirli bir duruma ulaştığında, bu bir hakikat halini alır ve geniş kapsamlı sonuçlara yol açar. Tabi ki sonuçlar da fikirlerin türüne ve karakterine göre değişir. Öte yandan, hemen hemen her dernek, ilkesel olarak kaçınmak istese bile bir şekilde *Weltanschauung* sahibidir. Hatta bir Alman bowling kulübü ve daha da önemlisi bir Alman şarkıcı topluluğunun bile belirli bir dünyayı anlamlandırma şekli vardır. Almanya'da şarkı söyleyen derneklerin çoğalması, benim düşünceme göre, siyaset gibi birinin tahmin bile edemeyeceği alanlarda bile önemli etkiler yaratıyor.

Her gün bağrından gelen nehrin (ilham) boğazından akıp gitmesine alışmış bir adam, eylemiyle hiçbir ilgisi olmaksızın ve bu güçlü duyguların güçlü eylemlere uygun bir şekilde dönüştürülmesi gerçekleşmeksizin -ki bu, şarkı söyleyen topluluğun sanatının özüdür- çok kolay bir şekilde, kelimenin pasif anlamı ile "iyi bir vatandaş"dır. Hükümdarların bu tür toplumlara böyle bir sevgisi olması şaşırtıcı değildir. *Wo man singt, da lass dich ruhig nieder.*¹ Orada büyük güçlü tutkular ve güçlü eylem arzulanmaktadır. Bunun kulağa paradoksal geldiğini ve bir şekilde tek taraflı olabileceğini kabul ediyorum ve bunun bir şikâyet olarak kastedilmediğini belirtiyorum. Nitekim, hiç şüphe yok ki, Alman halkının zenginliğinin tam olarak bu olduğunu, böylesi bir rahatlamayı gerçekleştirebileceğini ve bu temelde kendisi için kendi sanatsal kültürünü yaratabileceğini söyleyebiliriz. Hatta bazıları; her tür kültürün temelini, uyarıcı ve tepki arasına engeller koyma üzerine bulduğu söyleyebilir. Bunu bir kenara bırakıyorum, çünkü burada değerlendirme sorunu bizi ilgilendirmiyor. Sadece

¹ Müellif burada atasözü kullanmıştır. Atasözü: "Nerede şarkı söyleniyorsa, yaslan arkana." şeklinde tercüme edilebilir. Atasözü; şarkı söylenen yerin huzurlu olduğu, şarkı söylenen topluluklardan insana zarar gelmeyeceğini belirten bir sözdür.

belirttiğim gibi böyle bir ilişkinin var olmasının mümkün olduğunu söylüyorum. Ne ölçüde abartmış olabileceğimi bilmiyorum.

Bu ve benzeri durumlarda sorun, dernek faaliyetinin içeriğiyle, bireyin tüm davranışının bilinçsizce etkilenmesidir. Ancak, teknik ve somut hedeflere adanmış birliklerin yaşamın genel davranışını etkileme ve düzenleme alanına ulaşma biçiminde her türden nüans vardır. Bunlar, oldukça bilinçli bir şekilde, tamamen teknik ve ilgi alanlarından, arkasından onları bulmayı beklemediğimiz hedefleri takip edebilir. Belirli özel tıp teorilerinin, belirli psikiyatrik teorilerin açıkça mezhep oluşturma yolunda olduğunu düşünün; Viyanalı ünlü bir psikiyatrin oluşturduğu belirli bir teorinin, toplantılarını kapatacak ve onları (bu topluluğa) ait olmayanlardan gizli tutacak kadar ileri giden bir mezhebin oluşumuna yol açtığını düşünün. Bu mezhebin amacı, ideal olarak ve bir yaşam biçimi olarak kompleksten arınmış insan yaratmaktır. İnsan hayatının en çeşitli yönleri, bu hedefler açısından kendi düzenlemelerini bulur, fakat bu teorilere tamamen psikiyatrik ve bilimsel olarak bakan hiçbir kimse, bağlantılar kolayca anlaşılabilir da kesinlikle onlardan tek başına çıkarsama yapamaz. Estetik alanında da benzer bir şey gözlemlenebilir. Sanatsal bir dünya görüşü tarafından ortaya çıkan cemaatler, sosyolojik ve diğer bakış açıları açısından en ilginçler arasındadır. Bu oluşumlar, günümüzde bile, tıpkı takipçilerinin tanıklık ettiği dinî mezhepler gibi - Stefan George tarikatını hatırlıyorum-, tanrıyı tecessümleri ve yaşamın bütününe yönelik içsel tutumları üzerindeki izlenim, çok geniş kapsamlı olabilir. İrk teorisyenleri arasında da aynı şeyi görüyoruz. Soylu ecdat tablolarına göre evlilik, elbette, hijyenik ecdat tablolarına göre evlilikle değiştirilebilir. Herkes, ezoterik ve egzotik taraftarlarla bu açık amaca sahip bir mezhebin var olduğunu bilir. Bu da bana, “mezhep” tabirini tamamen değerden bağımsız bir şekilde kullanmama izin veriyor. İfade, iyi bir sebep olmadan, tuhaf bir şekilde kötü bir şöhrete dönüşmüştür. Çünkü, kavram "dar" kavramıyla ilişkilendirilmiştir. Aslında, keskin bir şekilde tanımlanmış idealler, onu gerçekleştirmeye çalışan ve bu amaçla bir araya gelerek kendilerini diğerlerinden ayıran taraftarlardan oluşmadıkça başka türlü hayata geçirilemez.

Nihayet iki ilke sorununa geldik. Siyasi partilerden başlayarak bu tür dernekler nasıl işliyor? Bunlar adeta makineleşmiş Amerikan partileri de olabilir veya belirli bir dünya görüşüne haiz (Weltanschauung) mevcut Sosyal-Demokrat parti. Bir süredir öyle olmamasına rağmen kendisine dürüstçe inanan mevcut Sosyal-Demokrat partinin yanında belirli bir dünya görüşüne sahip bir parti olarak Merkez parti de revaçtadır. Ancak bu parti de bile bu unsur yok olmaya yüz tutmuştur. Fikir ve mekanizmanın tüm olası kombinasyonları vardır ve özellikle hangi araçlarla bu (derneksel) ilişkiler ağının çalıştığının iki yönlü açıklaması vardır. Birincisi, birey üzerindeki izlenim, diğeri ise nesnel, birey-üstü kültürel değerler üzerindeki izlenimdir. Şimdi böyle bir araştırmanın yürütüleceği malzemeyi soracak olursanız, analizine başlanması gereken şeylerin yine oldukça kuru ve önemsiz olduğunu söylemeliyim. Böylesine kuru ve önemsiz işler olmadan hiçbir şeyin başarılamayacağını, bunların da çok para ve enerji gerektiren işler olduğunu belirtmeliyim. Birincisi, derneklerin kökenini ve üyelerin mesleki, coğrafi, etnik ve sosyal bölgelerini sistematik olarak araştırmak faydalı olacaktır. Zamanla ve oldukça kapsamlı ve kapsayıcı materyallerle, daha önemli dernek kategorilerinden, derneklerin kendilerinin bile genel olarak farkında olmadıkları bir tür kadastro oluşturabileceğimizi düşünüyorum. Bununla birlikte, derneklerin üyeler üzerinde içsel olarak işleyen vasıtalarını ve dışsal olarak propaganda ve çatışmalarını, sonuç olarak da propaganda edilen içeriği, taze bir şekilde, sosyolojik kazuistik yöntem ile analiz etmeliyiz.